

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Bertrand Russell

ISSN 1309-3304

9 771309 330402

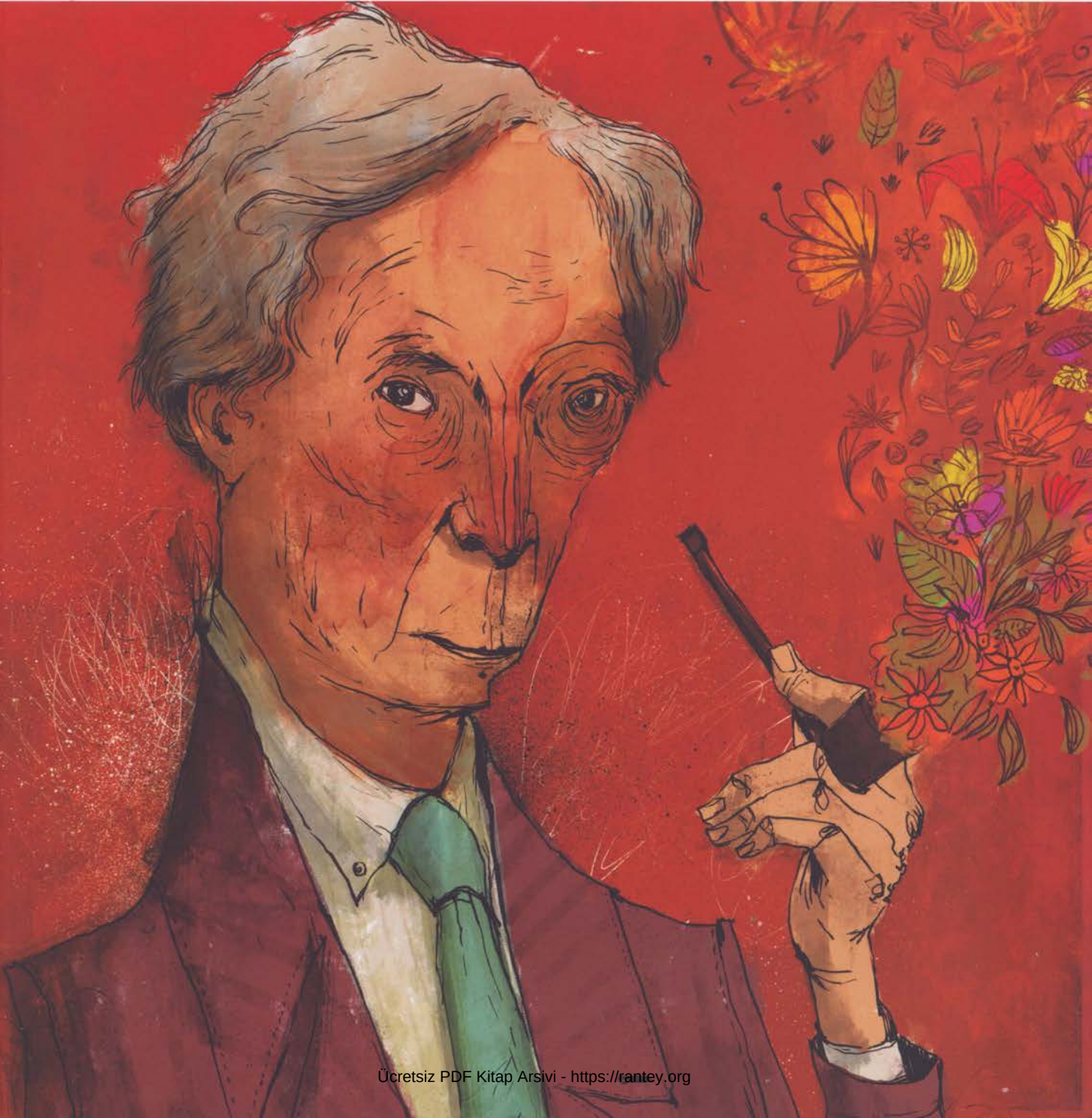
FELSEFE DERGİSİ

58

düşünbil

ÖZGÜRLÜK, DÜŞÜNMEKTİR!

MART-NİSAN 2017 | YIL 11 | FİYATI: 12 TL

IV. ZİHİN SEMPOZYUMU

Sinirbilim ve Felsefe

25-26 MART 2017 - RAYMAR OTEL

KONUŞMACILAR

DR. SAFFET MURAT TURA

PROF. DR. BARIŞ KORKMAZ

PROF. DR. İLHAN İNAN

PROF. DR. OĞUZ TANRIDAĞ

PROF. DR. TUĞRUL ATASOY

DOÇ. DR. AZİZ F. ZAMBAK

DOÇ. DR. TOLGA ÖZKURT

YARD. DOÇ. DR. DİDEM GÖKÇAY

YARD. DOÇ. DR. EMRAH AKTUNÇ

ARŞ. GÖR. SERDAL TÜMKAYA

Zihnin karanlık dünyasına yolculuk...

Kayıt ve Detaylı Bilgi:
www.dusunbilakademi.com adresinde...

LIBİDO
DERGİSİ
SAYI 24
ÇIKTI

DOSYA KONUSU

Narsisizm

KİTABEVLERİ
VE D&R
MAĞAZALARINDA

İKİ AYLIK FELSEFE DERGİSİ

YIL 11 / SAYI 58 / MART-NİSAN 2017

İmtiyaz Sahibi, Sorumlu Yazı İşleri ve
Genel Yayın Yönetmeni
Olca Yılmaz

Yayın Koordinatörü
Cemre Topcu

Düzeltili
Hamza Celalettin Okumuş

Çeviri Editörü
Sezgi Alçiçek - Cemre Topcu

Grafik / Tasarım
Olca Yılmaz

Üyelik Koşulları
Yıllık Üyelik: 90 TL
Yıllık Yurt Dışı: 55 €
Kütüphanelere, Kurum ve Kuruluşlara
Yıllık Üyelik: 140 TL

ISSN: 1309-3304

PTT Posta Çeki No: 55 74 932
Türkiye İş Bankası: Hesap No: 4228-1047893
Mithatpaşa Şb.
IBAN: TR75 0006 4000 0014 2281 0478 93
Olca Yılmaz adına...

Adres: Atatürk Bulvarı Engürü İş Hanı 107/71
Kızılay – Çankaya/ Ankara
Telefon: (12.00-17.00 arası): 0.534 328 06 46

Web: www.dusunbil.com
E-posta: dusunbil@hotmail.com
Abonelik/Dergi Satış: www.dusunbilkitap.com
Düşünbil Akademi: www.dusunbilakademi.com

Baskı: Özyurt Matbaacılık
Adres: Zübeyde Hanım Mah. Büyük
Sanayi 1.Cad. Süzgül Sk. No: 7
İskitler / Altındağ / ANKARA
Telefon: +90 312 384 15 36
Basım Tarihi: Mart 2017

Makalelerde dile getirilen düşüncelerden ve kaynakların doğruluğundan yazarlar sorumludur. Düşünbil'de yayınlanan yazılar dergi yönetiminden izin alınmaksızın internet dahil herhangi bir yayın organında yayınlanamaz, çoğaltılamaz ve kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

EDİTÖRDEN

Yaşamın her anı değerlidir. Bizler de Düşünbil ailesi olarak bu anları değerlendiriyor ve çalışmalarımızı geniş alanlara yayarak daha nitelikli hale getirmeye çalışıyoruz. Özellikle de genel olarak felsefe alanında çeviri metinler yayınladığımız Düşünbil Portal'a olan yoğun ilgi, yaptığımız çalışmaların boşa gitmediğinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Elbette bu çalışmaları dev bir gönüllü ekip ile yürütüyoruz. Onların emekleri olmasaydı o güzel yazıları okuyamayacaktık. Felsefe alınanda Düşünbil Portal'da yaptığımız çalışmaları psikanaliz alanında Libido Dergisi'nin portalında ve sinema alanında Godfather Dergi'nin portalında sürdürme kararı aldık. Felsefeye olduğu kadar psikanaliz ve sinemaya da gereken değerin verilmesi için çalışmalarımızı sürdüreceğiz. Bu çalışmalara sizleri de davet eder, Düşünbil Portal'daki "bize katıl" bölümünü incelemenizi öneririz.

Zaman akıyor ve beraberinde çok değerli isimler de sönüp gidiyor. 9 Ocak'ta yitirdiğimiz filozof ve sosyolog Zygmunt Bauman bize çok değerli yapıtlarını bıraktı. Her ne kadar ülkemizde düşünen insanlar kenara itilmiş ve yalnızlaştırılmışsa da düşünce tohumları toprakta her daim yeşermeye devam etmiştir. Bauman'ı, düşüncesi çölleşmiş olan bu topraklarda felsefe ışığı ile uğurluyor ve bıraktığı tohumlardan yüzlerce filozof çıkacağına gönülden inanıyoruz.

Düşünbil ailesi olarak ilk kez 57. sayımızda ikinci baskıyı yaptık. Dergimize ve felsefeye olan bu ilgi bizi çok umutlandırdı. Biz çalışmalarımıza aynı hızla devam edeceğiz. Sizler ile felsefe kanalından kurduğumuz bu köprü yeni tohumların yeşerdiğine bir kanıt olarak önümüzde durmaktadır.

Keyifli Okumlar...

DÜŞÜNBİL DERGİSİ

/dusunbildergisi

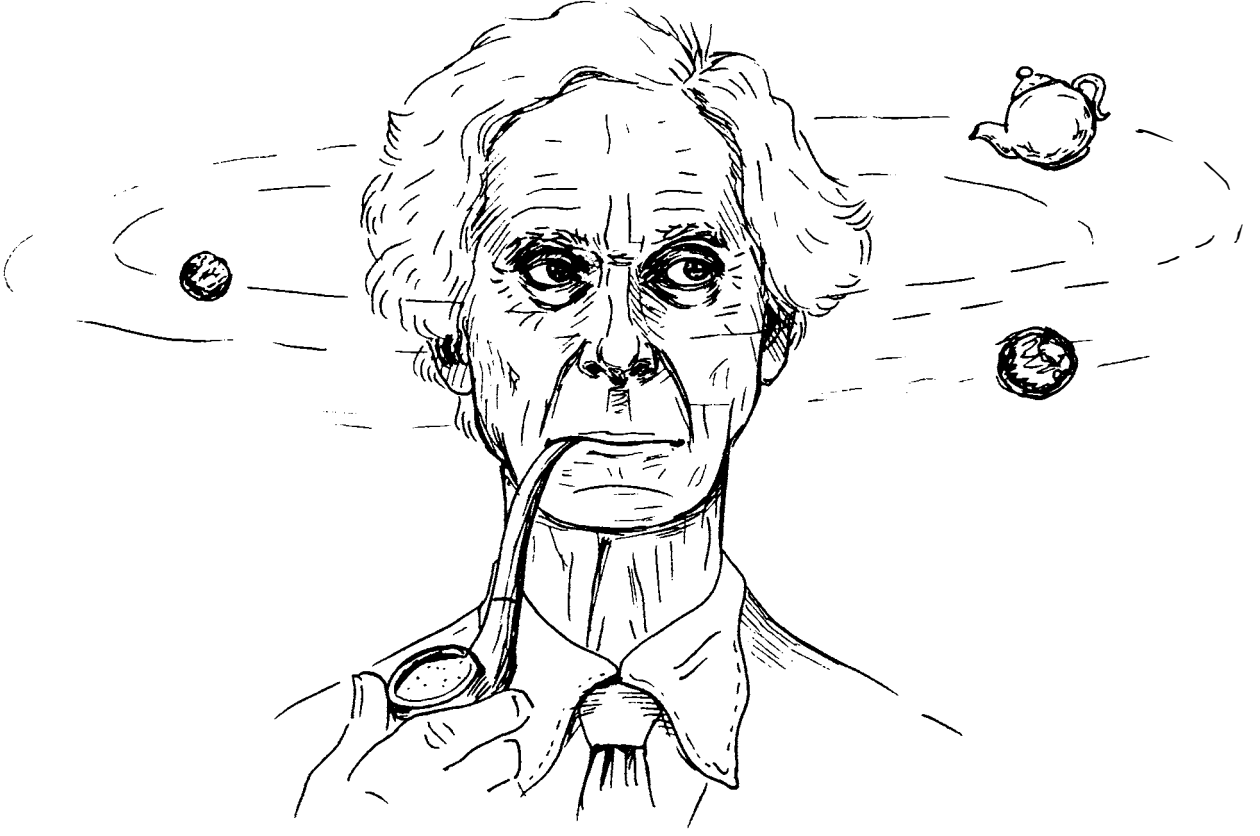
@dusunbildergisi

@dusunbildergisi

/dusunbildergisi

Russell'in Çaydanlığı

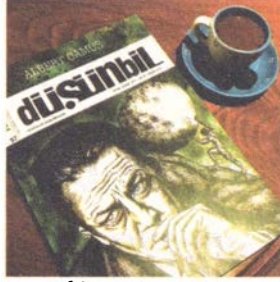
“

Eğer ben Dünya ve Mars arasında eliptik bir yörüngede Güneş'in etrafında dönen porselen bir çaydanlık olduğunu öne sürseydim ve bu çaydanlığın en güçlü teleskoplarımızla bile tespit edilemeyecek kadar küçük olduğunu ekleyecek kadar da dikkatli olsaydım, kimse bu görüşümün tersini kanıtlayamazdı. Ama devam edip de bu savımın yanlışlanamaz nitelikte olduğundan dolayı insan aklının ondan kuşku duymasının kabul edilemez bir küstahlık olacağını söyleseydim, herkes haklı olarak saçmaladığımı düşünürdü. Ancak, eğer böyle bir çaydanlığın varlığı eski kitaplarca onaylansaydı, her pazar günü kilisede kutsal gerçeklik olarak öğretilseydi ve okullarda çocukların beynine kazınsaydı, onun varlığından kuşku duymak bir gariplik belirtisi olarak görülür ve o kuşkuyu duyan kişi, yakıncığda bir ruh doktoruyla, daha önceki çağlardaysa bir Engizisyon yargıcıyla görüştürülürdü.

”

@aycati

@arzu.birsen

@clem_kaya

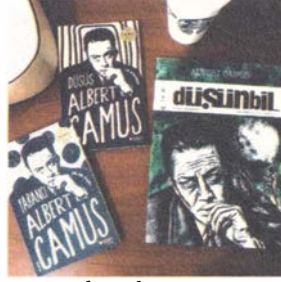
@likelemonade_

@selen_seyhan

@thetroopergirl

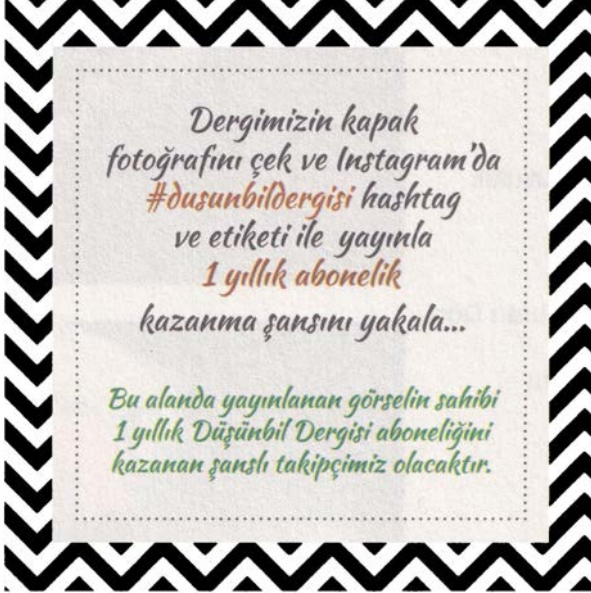
@ummuhnarslan

@martiguluslukadin

@a.a.t.t.a.a.k

@libidodergisi

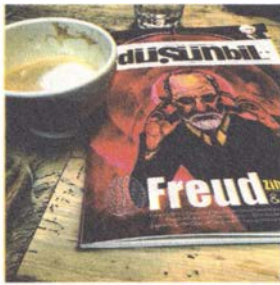
@gnmglr

@belkikitavei

@baykuskitapkafe

@nesrinshine

@miss_fby

@belin_nlb

@mehmetalikangotan

@erarslanhulya

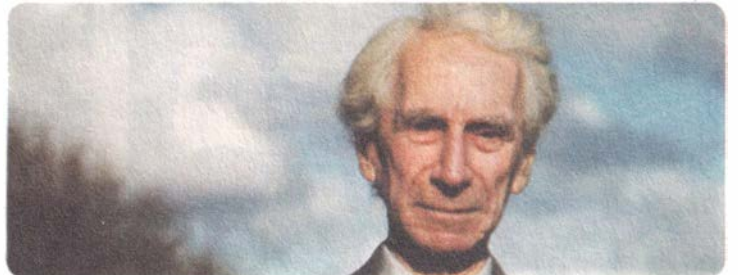
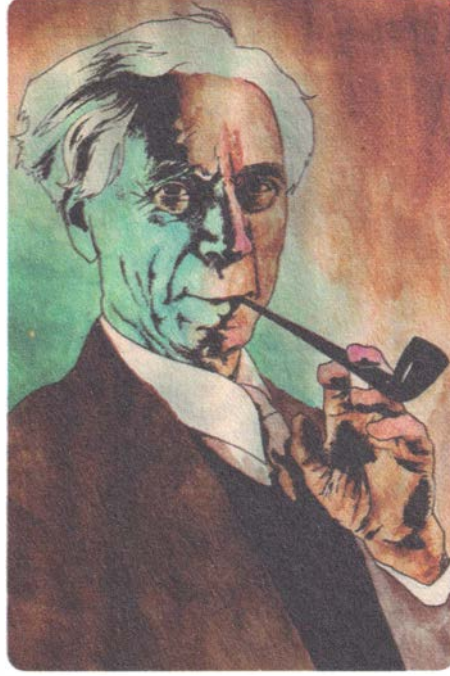
@mygoldy

@dusunbildergisi

KAPAK

- 06** Bertrand Russell (1872-1970)
Alistair MacFarlane
Çeviren: Burçin İçdem
- 10** Bertrand Russell Agnostisizmi-
Tanrısız Felsefe Mümkün müdür?
Hamza Celalettin Okumuş
- 13** Bertrand Russell: Felsefenin
Gündelik Değeri
Yazar: Clare Carlisle
Çeviren: Şeyma Gül
- 16** Aristoteles ve Russell ile
Umutsuzluk Çıkmazından Mutluluk
Dehlizine
Umut Tuna Doğaner
- 19** Tüm İnsan Davranışını Çalıştıran Dört
Dürtü: Bertrand Russell'ın
Muhteşem Nobel Ödülü Kabul
Konuşması
Yazar: Maria Popova
Çeviren: Gözlem Küçük
- 23** Ezoterik Sessizliğin Çıkmazında
Aylıklık
Evrin Nacar
- 28** Russell-Einstein
Manifestosu
- 30** Alice, Wittgenstein ve Russell
Çılgın Şapkacı'nın Çay Partisinde
Buluştuğunda
Yazar: Eric Gerlach
Çeviren: Anıl Özden
- 35** 137'nin Başkaldırısı ve Yönünü
Kaybeden İnsan
Barış Ceylan
- 38** Bertrand Russell ve 'Herkes İçin
Felsefe' Konusu
Çeviren: Meltem Çetin Sever

49 Bauman ve Bütünlüğün Kabulü:
Bir Prova Olarak Ölüm
Murat Keser

52 Westworld ve Hayatın Anlamı:
Dizinin Felsefesini Ele Almak
Jake Orthwein
Çeviren: Rafet Koca

56 Doğu Felsefesinde Bir Sapma:
J. D. Salinger
Fırat Bircan

60 Zülmün Çoğu 'Kötü' İnsanlar
Tarafından Değil 'Normal' İnsanlar
Tarafından Yapılıyor
Zachary Biondi
Çeviren: Melisa Yağmur Saydı

41 Bertrand Russell:
Çalışmak Abartılmış Bir Erdemdir
Paul Western
Çeviren: Şebnem Ertan

43 Aşkınlık Olmadan Yaşamak
Üzerine: Camus'ye Hürmet
Van Harvey
Çeviren: Hüseyin Sığircı

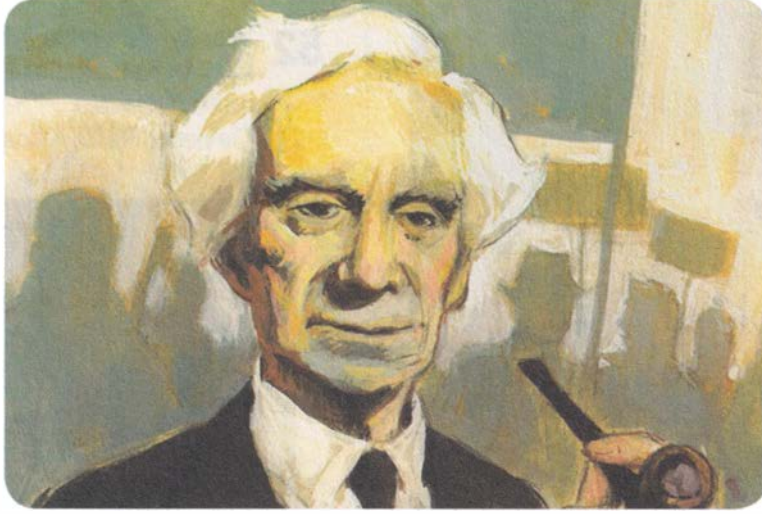

BERTRAND RUSSELL (1872-1970)

ALISTAIR MACFARLANE

ÇEVİREN: BURÇİN İÇDEM

İllüstrasyon: Federico Piatti

Bertrand Russell, yani üçüncü Earl Russell, 18 Mayıs 1872 günü Monmouthshire, Cleddon Hall'da İngiltere'nin önemli siyasi ailelerinden birinin üyesi olarak doğdu. Bertrand Russell'ın büyükbabası; 1832 Reform Yasası'nı parlamentodan geçiren kişi, iki kez Başbakanlık koltuğuna oturan Whig partisi üyesi politikacı Birinci Earl, Lord John Russell'dı. Bertrand'ın vaftiz babası da John Stuart Mill'di ve küçük Bertie iki yaşındayken Kraliçe Victoria'ya takdim edildi. Russell çok iyi ve yenilikçi bir filozof oldu ama genlerinde siyaset vardı.

Annesini iki yaşındayken, babasını da üç yaşındayken kaybetti. Kendisinden büyük iki kardeşi vardı: Abisi Frank ve genç yaşta ölen ablası Rachel. Russell ile abisini, Londra'da Regent's Park'ın ortasında bulunan Pembroke Evi'nde büyükanne ve büyükbabaları büyüüttü. Bu ev Kraliçe Victoria'nın hediyesiydi ve Lord Russell'a, siyasetteki hizmetlerine karşılık, şükran nişanesi olarak verilmişti. Bu, yerinde bir hediyeydi zira Reform Yasası olmasaydı Victoria'nın oturacak bir tahtı olmayabilirdi. Arkadaşı olmadan büyüyen Russell'a biri gidip biri gelen İsviçreli ve Alman dadılar baktılar, birbirini izleyen İngiliz özel öğretmenler evde eğitim verdiler. Yalnız, mutsuz ve oldukça erken büyüyen bir çocuğu o.

On bir yaşındayken Öklid'i keşfettiyse de geometrinin görkemli mantıksal yapısının kanıtlanamadan doğru olduğu varsayılan aksiyomlar üzerinde yükseldiğini görünce büyük hayal kırıklığına uğradı. Bu tepki, geleceğine dair bir ipucu veriyordu. Analitik geometriyi kendi kendine yeniden keşfederek gezegenlerin yörüngelerinin temelde nasıl hesaplanabileceğini gördü. Çok okuyordu ama belirli bir doğrultuya göre okumuyordu. Büyükbabasının mantığına karşı çıksa da Mill'in *Özgürlük Üzerine*'de yer verdiği siyasi fikirler Russell'ı derinden etkiledi.

Russell, on sekiz yaşında gittiği Cambridge'in, onun için, sonsuz zevk kaynağı olan yeni bir dünya olduğunu söyler [*The Library of Living Philosophers*'in -Türkçesi Yaşayan Filozoflar Kütüphanesi- 5. Cildindeki *My Mental Development* (Zihinsel Gelişimim) başlıklı yazısı, 1944]. Kendini birden bire onun için doğal olan bir dilde konuşan insanlar arasında bulduğu bu ortamda, gerçek düşüncelerini dillendirdiğinde deneyimlediklerini, ailesinin ya da öğretmenlerinin aksine, "bu insanlar ne deliymişim gibi bakıyorlardı bana ne de suçluymuşum gibi alenen suçluyorlardı beni," diyerek ifade eder. Trinity College'da kalıcı arkadaşlar edindi ve ortam onun için biçilmiş kaftan olmuştu. [Bundan sonraki alıntılar, Bertrand Russell'in 1956 tarihli *Portraits from Memory and Other Essays* (Aklımdaki Portreler

ve Diğer Makaleler) adlı eserinin “*Adaptation: An Autobiographical Epitome*” (Adaptasyon: Otobiyografik bir Örnek) başlıklı bölümündendir.] İçinde büyüdüğü baskıcı ve hastalıklı atmosfer, sosyal gelişimini felç etmişse de kısa zaman içinde kendine güvenen, iyimser ve bağımsız biri hâline geldi. İlk üç yılında matematiğe yoğunlaşırken dördüncü yılını felsefeye adadı. Uyum sağlayınca bir daha geriye dönüp bakmadı.

Mezun olunca felsefe mi yoksa on altıncı yüzyıldan beri ailesinin yaptığı gibi siyaset bilimi alanında mı ilerleyeceğine karar vermesi gerekiyordu. 1894 yılında Amerikalı bir Quaker olan Alys Pearsall Smith ile evlendi. Genç adam, üzerindeki yoğun aile baskısı nedeniyle, siyasette devam etmezse ihanet etmiş olacağını düşündü. Russell’in önünü açmak için ne gerekiyorsa yapıldı. Paris’teki İngiliz Büyükelçisi onu elçilikte işe aldı. Ancak kısa süre sonra felsefenin cazibesine karşı koyamayacağından emin olunca 1895 yılında Cambridge’e geri döndü.

Trinity’ye başvurusu için geometrinin temelleri üzerine bir tez sundu ve sonraki on yıl boyunca da matematiğin mantıksal temellerinden başka bir konuyla ilgilenmedi. *Principles of Mathematics* (Matematiğin İlkeleri, 1903) isimli kitabında matematiğin mantıktan ibaret olduğunu savunuyordu. Daha sonra kendisinden daha deneyimli akademisyen Alfred North Whitehead ile birlikte çalışarak bu fikri kesin olarak kabul ettirmeye uğraştı.

Ders aldığı öğretim üyeleri ve öğretmenlerin matematiği anlatma şekli, üniversite öğrencisi olduğu dönemde Russell’ı sürekli hüsrana uğratmıştı. Mantıksal kesinlik içermeyen yöntemleriyle matematiği, sınavlarda çözümlmesi gereken bulmacalar için tasarlanmış bir dizi kaynak ve tekniğe indirgemiş gibiydiler. Russell’in ilgi alanı; matematiği sağlam bir mantık temeline oturtma ihtiyacına, yani matematikten felsefeye kaydı. Ne var ki matematik için bir temel oluşturma ihtiyacı, sadece felsefi bir zorluk olmakla kalmıyordu. Russell yalnızca bu yolla bulabileceğini düşündüğü mutlak kesinliğin peşindeydi. On yıldan uzun süre, matematiğe sağlam mantıksal bir temel verebilmek için bu muazzam projeye Whitehead ile birlikte çok emek verdi. İkilinin çalışmaları matematiksel mantığı değiştirdi ama “Russell paradoksu” olarak bilinen noktada takıldı kaldı.

Russell ve Whitehead’in temel mantık ögesi kümeydi. Çoğu küme kendisinin elemanı değilse de insan olmayanların kümesi gibi bazıları kendisinin elemanıdır (çünkü küme insan değildir). Felsefi Titanik’lerinin çarptığı mantıksal buz dağı şu soruydu: Kendilerinin elemanı olmayan tüm kümelerin kümesi, kendi elemanı mıdır? Bu doğru da değildir yanlış da. Dolayısıyla Russell’in kesinlik hayali, paradoks kâbusuna dönmüştür. Yaklaşık iki yıl sonra, uygun şekilde kısıtlanmış bir küme sınıfı tanımlanarak bir çözüm yolu bulunduysa da hem matematiğe itiraz edilemez bir mantık temeli sağlama denemesine hem de Russell’in kesinlik arzusunu tatmin etme girişimine onarılamaz bir hasar verilmiştir. Yine de Russell ile Whitehead’in son ürünleri *Principia Mathematica* (1910-1913) fikir dünyasında büyük bir başarıya ulaşmıştır.

Üzerinde düşüncelerini yükselteceği kaya olarak aradığı mutlak kesinliği yadsıyınca, Russell’in ilgisi gerçekçilik ve anlam bilimine kaydı. Matematiği kapana kısırmak amacıyla yeterince ince bir ağ örmek için mantığı kullanamayacağını gördükten sonra mantıktan vazgeçmedi ama günümüzde “felsefi mantık” olarak adlandırılan analitik bir yaklaşım geliştirdi. Russell böylece, yirminci yüzyılın başında

felsefede moda olan bir öğreti olan idealizme karşı bir başkaldırıya öncülük ediyor ve geliştirdiği tekniklerle 20. yüzyıl analitik felsefesinin temellerini atıyordu.

Gittikçe daha hareketli ve karmaşık olan hayatına rağmen felsefe, sosyoloji ve siyaset alanlarında birçok konuda yayınlarına devam etti. Felsefedeki başlıca eserleri arasında *On Denotation* (İfade Üzerine, 1905), *The Problems of Philosophy* (Felsefe Sorunları, 1912), *Mind and*

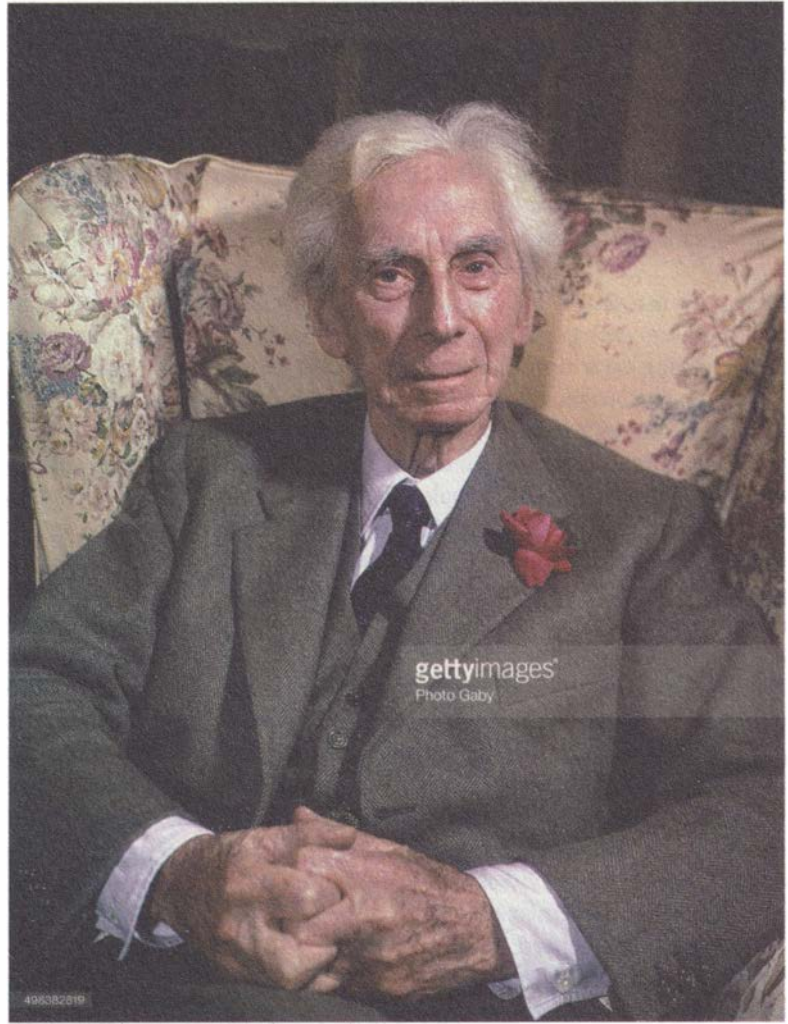
Matter (Zihin ve Madde, 1925), *The Analysis of Matter* (Maddenin Analizi, 1927) ve *Human Knowledge* (İnsanın Bilgisi, 1948) sayılabilir. Alkış tutulan *Batı Felsefesi Tarihi* (1945) adlı eserini yazdı ve bu kitap ona hayatının geri kalanında önemli bir gelir sağladı. 1950 yılında Nobel Edebiyat Ödülü’ne layık görüldü. Russell, kendisini duygusal olarak tükettiği halde genç Wittgenstein’i yüreklendirmek için de epey uğraştı ve sonunda Wittgenstein’in ünlü *Tractatus Logico-Philosophicus* adlı eserini ortaya çıkaracak olan çalışmaları hep destekledi. Wittgenstein’in kita-

bında sunduğu fikirleri kendine göre yorumlayan Russell, 1918'de Wittgenstein'in savaş esirleri kampında olduğu dönemde mantıksal pozitivizm üzerinde bir dizi ders verdi. Wittgenstein fikirlerinin yanlış anlaşıldığını ve dolayısıyla yanlış aktarıldığını söyleyince ikili arasındaki ilişki bozuldu ve bir daha hiç eski hâline dönmedi.

Russell'in üç cilt halinde basılan *Autobiography'si* (Otobiyografi, 1967-69), açık sözlülüğü ve nesnelliğiyle dikkat çekmektedir. Kitapta, 1901 yılında dışarıda bisiklet sürerken Alys'i artık sevmediğini fark etmesini anlatır. Bunu karısına söyleyince evlilikleri alt üst olmuştur. Russell'in daha sonra birçok tutkulu ilişkisi oldu ve sıklıkla aynı anda birden çok ilişki yürütürdü. Bunların en ünlüleri Leydi Ottoline Morrell ve özgür ruhlu Dora Black ile olanlardı. 1921'de Dora'nın hamile olduğunu öğrenince apar topar Alys'ten boşandı ve altı gün sonra Dora ile evlendi. Dora ile açık bir evlilik yürütmek üzerine anlaşmışlardı. Dora'nın başka erkeklerden yedi, Russell'dan da iki çocuğu oldu. Dora ile Bertrand birlikte 1927 yılında Sussex'te deneyisel Beacon Hill Okulu'nu kurdular.

1932 yılında boşandılar ve Russell hemen çocuklarının bakıcısı Patricia Spence ile evlendi. Russell'in bu evlilikten olan oğlu, önemli bir tarihçi ve öncü liberal demokratlardan birisi olacaktı. Bu evlilik 1952 yılına kadar sürdü ve Russell [boşandıktan] kısa süre sonra, 1925'ten beri tanıdığı Edith Finch ile evlendi.

Russell, Birinci Dünya Savaşı sırasında kararlı ve lâfını esirgemeyen bir pasifizm savunucusuydu. Yazdığı savaş karşıtı makale nedeniyle altı ay cezaevinde kaldı ve bu nedenle Trinity'deki kadrosunu kaybetti. Totalitarizmin çok büyük bir kötülük olduğunu düşündüğün-

Bertrand Russell, Wales, 1961.

den İkinci Dünya Savaşı'nı haklı bir savaş olarak gördü. Hayatının geri kalanında siyasi protestolara, otorite ve savaş karşıtı gösterilere çokça katıldı. Nükleer silahların ateşli bir karşıtı olarak Küba Füze Krizi sırasında hem Kremlin'e hem de Beyaz Saray'a telgraf gönderdi; Khrushchev yanıt verdi ama Kennedy'ye giden telgraf açılmadan geri gönderilmişti.

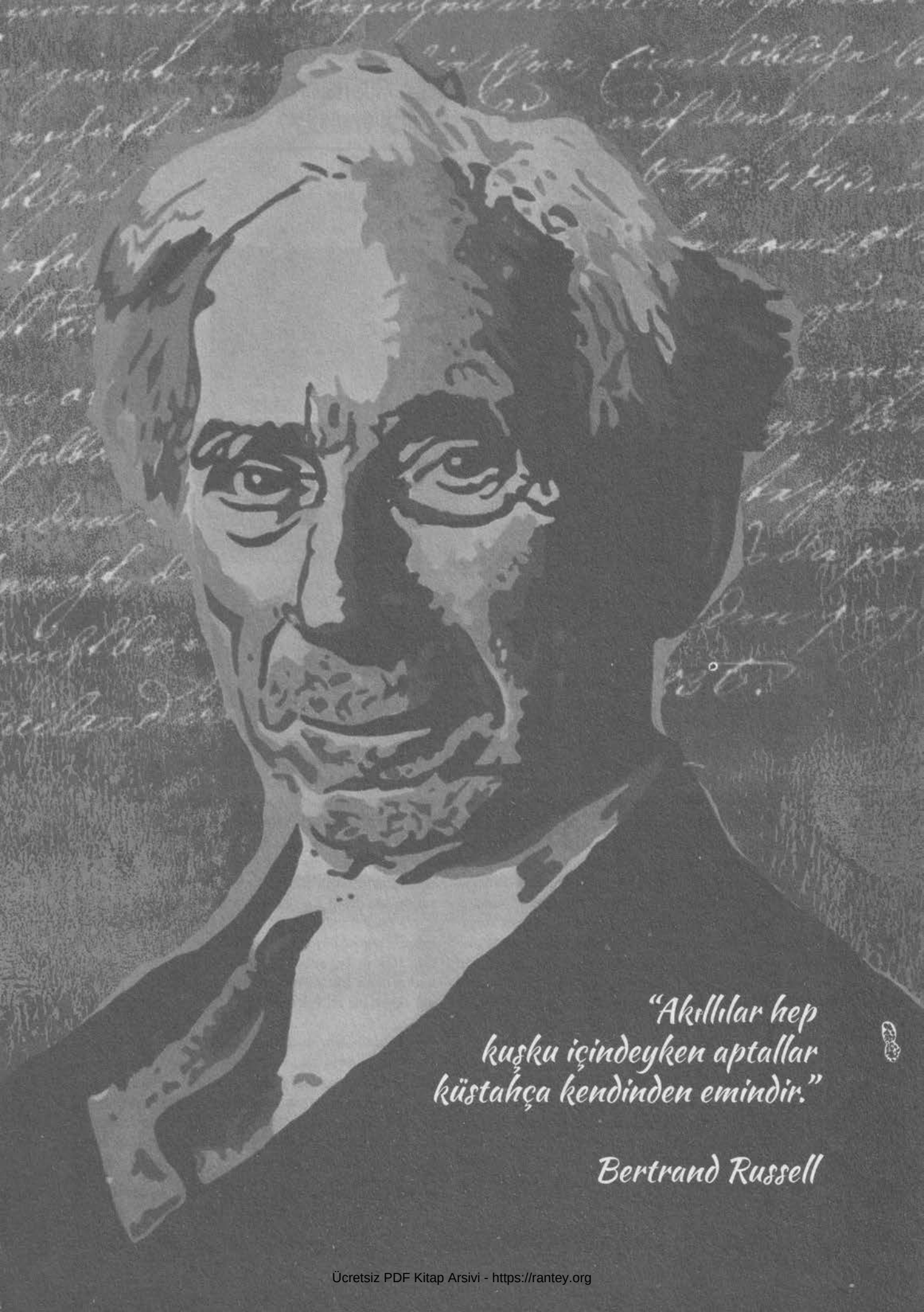
Russell'in çalışmaları mantık, matematik, küme teorisi, bilimsel hesaplama (tipler kuramı), dil felsefesi, epistemoloji ve metafizik alanlarındaki önemini çok uzun süredir korumaktadır. Bu kadar çok alanda böyle uzun süreli etki bırakan çok az filozof olmuştur. 1948 yılında Reith Lectures (Reith Konferansları) serisinin açılışını yaptı, 1949'da Liyakat

Nişanı (İngiltere'de büyük bir onur) ile ödüllendirildi ve uzun yaşamının sonuna kadar siyasi olarak aktif olmaya devam etti. En son toplumsal eylemlerinden biri, İsrail'in Orta Doğu'daki saldırılarını kınamak olmuştur.

Russell, 2 Şubat 1970 günü, doğduğu ve ailesinin Tudor Hanedanı'ndan beri siyasi olarak bağlantılı olduğu topraklarda, Galler Penrhynedeudraeth'te, gripten öldü. Kül-leri, yakındaki Snowdon dağlarına döküldü.

Bugüne kadar, toplumsal alana bu kadar uzun süre ve bu kadar etkili bir şekilde dâhil olan başka bir filozof yoktur.

Kaynak: Philosophy Now, Sayı 89

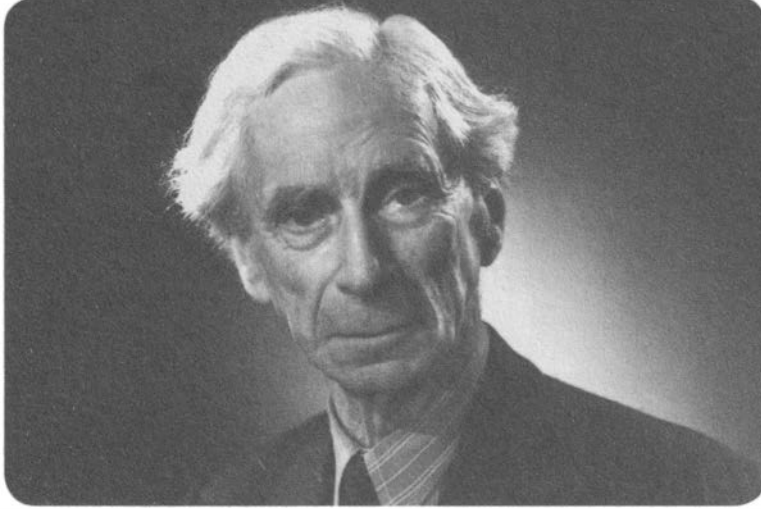

*"Akıllılar hep
kuşku içindeyken aptallar
küstahça kendinden emindir."*

Bertrand Russell

BERTRAND RUSSELL AGNOSTİSİZMİ- TANRISIZ FELSEFE MÜMKÜN MÜDÜR?

HAMZA CELALETTİN OKUMUŞ

Felsefe, bilhassa Antik Grek sonrası, on dokuzuncu asra değin teosantrik, on dokuzuncu asır ve sonrasında Tanrı'nın reddi üzerinden şekillenmiş, bilhassa sistem felsefelerinde gözle görünür şekilde diğer tüm felsefi mevzular Tanrı'nın var oluşuna endekslenmiştir. Tanrı kavramı, sistem felsefelerini dizayn eden bir pozisyon aldığından, o olmaksızın ne bilginin imkânı, ne de varlık tasarrufu kurulabilmiş, hatta bazı felsefelerde Tanrı ve varlık analogik sayılmıştır. Örneğin modern felsefenin miladı sayılan Descartes'ta, "cogito"nun varlığının ardından Tanrı'nın varlığının kanıtlanması, beden'in ya da cismin kanıtlanması için elzem hâldedir. Yöntemsel kuşku sonucu, şüphe ettiğiinden şüphe edilemez bir ben'in varlığı, şüphe edilen cismi kanıtlamak için yeterli değildir. Bu noktada Descartes'ın Tanrı'ya göz kırpması gerekmektedir. Meditasyonlar sonucu, Tanrı'nın mükemmelliği dolayısıyla bizi kandırmaya-çağı belitinden yola çıkan Descartes, nesneleri var olarak gören cogito'nun gerçekte, nesne var olduğu için öyle gördüğünü, yani Tanrı'nın cogito'yu kandırmaya-çağını söylemektedir. Tanrı'nın cogito ve eşya arasında kurduğu bu bağ olmasaydı, Descartesçı ontolojinin bir mânâsı kalmayacaktı. Yine Leibniz'de, Berkeley'de ve çağdaşları hemen her filozofta Tanrı'nın, felsefi sistem açısından kilit bir rol üstlendiği görülmektedir. On dokuzuncu asrın sonundan itibaren ise, kimi felsefe akımlarının Tanrı'nın var olmadığı, insanın tek yükümlü sayıldığı bir felsefi çerçeve üzerinden işe başladığı görünür. Bu antroposantrik felsefelerin özelliği, asistem olmalarının yanı sıra, Tanrı'nın yokluğu belitinden hareket etmektir.

Fakat, yirminci asırda, kendisini bu iki felsefi tarzın arasında konumlandıran filozoflar da azımsanacak değildir. Kendisini Tanrı'yı koşulsuz kabul eden bir monoteist, ya da tümüyle reddeden bir ateist olarak tanımlama zorunluluğunun kalkmasına, agnostisizm ya da bilinemezcilik denmektedir. Agnostisizmin temsilcileri olarak dillendirilebilecek olan bu filozofların arasında şüphesiz ki en mühimi Bertrand Russell'dır. (1872-1970) Aslına bakılırsa, agnostisizm terimi ilk kez Thomas Huxley¹ (1825-1895) tarafından kullanılmıştır. Fakat agnostisizmin ilk etraflı yorumu Russell tarafından verilmiştir. Genel olarak, Tanrı'nın var olup olmadığının bilinemeyeceği argümanından yola çıkan agnostisizmin, Russell felsefesindeki en önemli rolü, Tanrı kavramının felsefenin içinde bir rol üstlenmeyeceği idi. Tanrı kavramının bulaşmadığı bir ontoloji, bir epistemoloji ya da bir dil felsefesi Russell için mümkün gözüküyordu. Russell'in agnostisizmi, felsefe tarihinin de bir anlamda başka bir alana evrilmesine neden oldu. Tanrı kavramı, felsefe için artık eskisi kadar elzem bir rol üstlenmeyecekti.

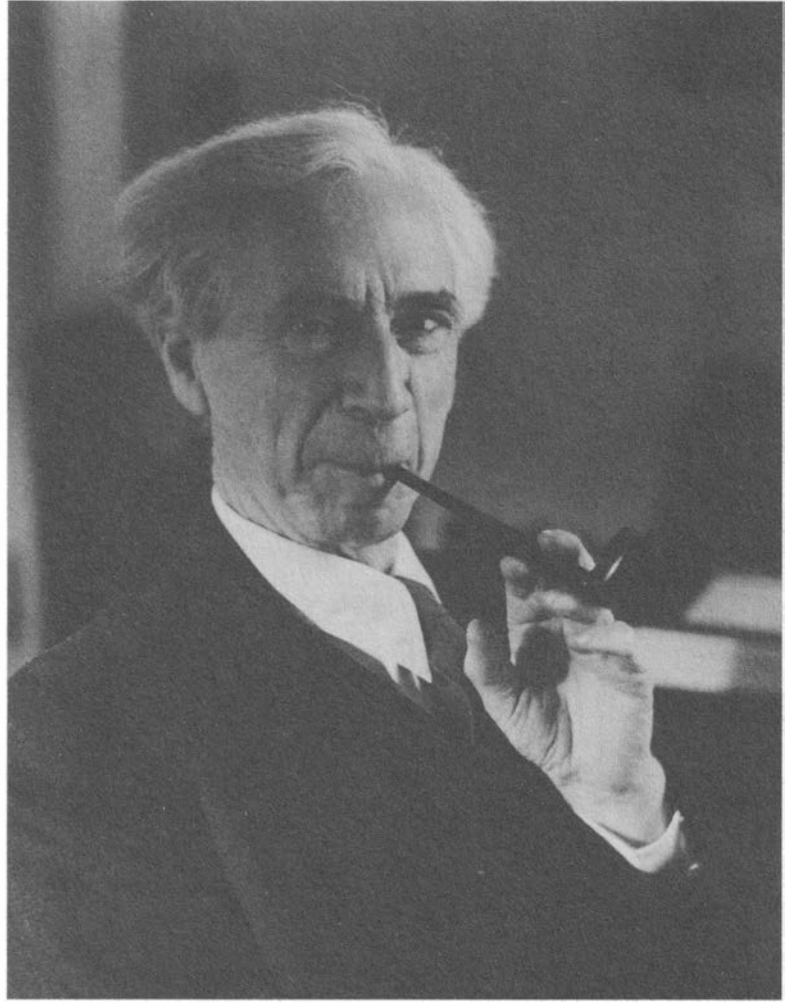
Felsefe tarihi boyunca, bilgi felsefesinin ışığında, neyin bilinip neyin bilinemeyeceği mevzusu her zaman diri bir felsefi soru olarak kalmıştır. Bilhassa Kant'ın bilgi kuramında bu sorunun önemi büyüktür. Böylesine önemli bir soru, pek âlâ Tanrı için de sorulmalıdır. Russell'in da bir anlamda yaptığı iş budur. Tanrı'nın bilgisinin edinilip edinilemeyeceği hususu, felsefe

1. Huxley aslında bir felsefeci değil evrimci bir biyologdur. Fakat agnostisizm kavramının keşfinde önemli bir rol üstlenmiştir.

tarihinin omuzlarında yük hâline gelen Tanrısal argümanlardan kurtuluş için de oldukça önemlidir. Russell'ın kendisini bir agnostik olarak tanımlaması, onun felsefi çizgisi hakkında bize oldukça fazla ipucu vermektedir. Bilhassa üzerinde çalıştığı dil felsefesi ve epistemoloji alanlarındaki özgün fikirleri de, onun Tanrı'nın bilgisi hakkındaki fikirlerinden kaynaklanıyor olabilir. Yine Russell'ın Wittgenstein ve Frege ile öncülük ettiği analitik felsefe akımı, Batı felsefesinden ayrı bir felsefi gelenek olarak mantık bilimini Tanrı'nın önüne koyabilmiştir. Bilhassa dil felsefesi alanında mantık bilimini esas alan analitik filozoflar, yirminci asırda Batı Felsefesi geleneğini yoğun bir eleştiriye mâruz bırakabilmiştir. Bu öncü isimler, daha sonraki birçok filozof için de referans noktası alınabilirler.

Bertrand Russell, bir agnostik olduğunu hemen her mecrada ilân etmiştir. Örneğin, otobiyografisinde cezaevine ilk girişini anlatırken yaşadığı şu diyalogu da aktarır: *"Oraya vardığımda çok neşelenmiştim, benim bilgilerimi yazan gardiyan bana dinimi sordu ve ben onu "Agnostik" olarak yanıtladım. Nasıl hecelendiğini sordu ve bir iç çekerek 'Evet, pek çok din var ama öyle sanıyorum ki hepsi de aynı Tanrı'ya tapıyorlar.' dedi. Bu başımdan geçen olay beni bir hafta boyunca neşeli tuttu."*² Russell'ın kendisini bu şekilde bir bilinemezci olarak tanıtmış olduğu oldukça cüretkârdır. Zirâ hem Tanrı'nın varlığına inananlar için, hem de onu reddedenler için bir hedef hâline gelmiştir böylece. Fakat onun durduğu nokta, felsefi aklı için oldukça uygundur. Bir adım Tanrı'ya yakınlaşsa ya da ondan bir adım uzaklaşacak olsa, felsefi argümanlarının yerle bir olacağını bilincinde gibidir. Tanrı'yı bir sorunsal ve hatta bir paradoks hâline getirmek, felsefe için oldukça

2. Birçok farklı mecrada agnostik olduğunun altını çizen Russell'ın bu konuda hiçbir çekince duymadığı bilinmektedir.

ça ilerlemeci bir yaklaşımdır. Zirâ Tanrı bir sorunsal olarak kaldığı zaman, felsefe için oldukça büyük bir ön yargıdan kurtulmuş olarak buluruz kendimizi. Tanrı'nın varlığından ya da yokluğundan emin olan herhangi bir filozof, her hâlde yanlı bir kesinlik algısıyla hareket etmiş olabilir. Bu da onun felsefi sistemine itimadı oldukça azaltan bir durum olacaktır.

Yirminci asrın ikinci yarısından itibaren, Russell'ın savunduğu bu Tanrı'sız felsefe, yaygın bir hâl alabilmiştir. Özellikle dil felsefelerinin genel felsefe algısını belirlediği bu dönemde, Tanrı oldukça gereksiz bir ayrıntı olarak görünür. Hatta ondan arındırılmış bir felsefel kültürün var olması, Kilise gibi dini kurumların felsefenin el freni olması durumunu da bertaraf eder. Tarih bize göstermiştir ki, on ye-

dinci ve on sekizinci asır, Kilise'nin gölgesi altında yapılan bir uğraş³ olarak her zaman haddini bilmek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla başlıkta sorduğumuz, Tanrı'sız felsefe mümkün müdür sorusu da, yirminci asrın ikinci yarısındaki filozoflarca cevabını bulmuştur. Tanrı'sız felsefe pek âlâ mümkün ve hatta artık günümüzde oldukça yaygındır. Günümüzün felsefe odakları, iktidarlar, otorite kavramı, söylem ve dil eksensidir. Bu eksen kaymasını analitik filozoflara borçlu olduğumuz ise şüphe kabul etmez bir tarihsel gerçektir.

Öneri Okuma: Bertrand Russell, *What is an Agnostic?*, 3 Kasım 1953, Look Dergisi

3. Her felsefenin içine yerleştirilen Tanrı'nın, Kilise korkusunun bir sonucu olması da düşünülebilir. Zirâ Kilise'nin o dönemki yaptırımları pek âlâ ağır olabiliyordu. Engizisyon mahkemelerinde yargılanan birçok bilim adamı önemli örneklerdir.

“Eğer bir filozof olmak istiyorsanız, yalnızca eğitiminizin zaman ve mekanına ve anne-babalarınızın ve öğretmenlerinizin size söylediklerine dayanan inançlardan elinizden geldiğince kurtulmaya çalışmalısınız.”

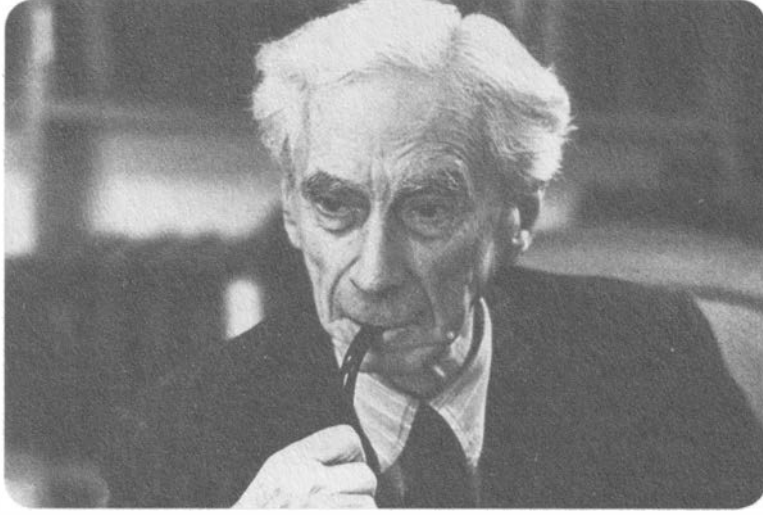
Bertrand Russell, Felsefe Yapma Sanatı

BERTRAND RUSSELL: FELSEFENİN GÜNDELİK DEĞERİ

YAZAR: CLARE CARLISLE

ÇEVİREN: ŞEYMA GÜL

Günümüzde birçok öğretmen ve felsefe öğrencisi, sadece sermaye kesintilerinden değil; değer in yalnız araçsal ve mali açılardan ölçülmesine doğru yönelen, daha yaygın ve daha az ölçülebilir bir kültürel değişim yüzünden bu konunun tehdit altında olduğunu hissediyor. Fakat biz felsefeciler, kendi disiplinimizi savunmaya çalıştığımızda ise felsefenin neden önemli olduğu sorusu bazen, kendi kibrimize gömülüyor. Daha da önemlisi, belki de felsefeyi korumaya çalıştığımızda, kendi geçim yolumuzu da koruyoruz. Burada bir ironi var; çünkü felsefeciler kendilerini, uğraştıkları her türlü konuyla ilgili yüksek bir nesnellığe kavuşan düşünürler olarak sunuyorlar.

Felsefecilerin, felsefenin değerinin üzerinde durmalarından vazgeçmeleri gerektiğini ya da muhakeme etmenin ve felsefe tarihindeki uzmanlığımızın gurur duyulmayacak bir şey olduğunu iddia etmiyorum. Ancak felsefenin önemi konusundaki nesnellüğümüz mevzuu, Bertrand Russell'ın bu konudaki görüşlerini dinlemek için bize güzel bir sebep vermekte. Russell bir filozoftan fazlasıydı; o ayrıca bir matematikçi, barış savunucusu, eğitmen, modern bilimin yaygınlaştırıcısı ve kültür eleştirmeniydi. Çalışmalarının çeşitliliği ve kapsamı, felsefe ve diğer araştırma türleri arasındaki ilişkiyi değerlendirdiğinden dolayı onu, felsefenin değeri üzerine yorum yapmak için iyi bir konuma getiri-

yor. Ayrıca Russell, önceki çalışmalarıyla çakışmasına ve mesleki yaşamını tehlikeye atmasına rağmen hakikat arayışına kendini adanmış olduğunu da birçok kez göstermiştir.

1946 yılındaki “*Philosophy for Laymen*” adlı makalesinde Russell; felsefenin doğasını, amacını ve önemini ele aldı. Felsefi sorgulamaya dair bir dizi soru listeledi: “Herhangi bir anlamda ölümden kurtulabilir miyiz ve eğer kurtulursak bir süreliğine mi, yoksa sonsuza kadar mı kurtuluruz? Akıl maddeye hükmedebilir mi ya da madde mi zihne tamamen hükmeder; veyahut da bir ihtimâl, her ikisinin de belli bir bağımsızlığı var mıdır? Evrenin bir amacı var mı? Yoksa kör gereksinimler tarafından mı yönlendiriliyor? Ya da evren, bulduğumuzu düşündüğümüz ve bizim düzen sevgimizden var edilen bir fanteziden ibaret olan doğa yasalarının olduğu, yalnızca bir karışıklık ve kaos mu? Eğer kozmik bir düzen varsa varsayımlarımıza yol gösterecek astronomi mi yoksa yaşam mı daha fazla öneme sahip ya da hayata verdiğimiz ehemmiyet yalnızca kibir ve dar görüşlülük mü?”

Russell'ın burada birçoklarının felsefi olduğu kadar genel anlamda dinî olarak da algıladığı, felsefenin daha “kozmetik” sorularına odaklanması dikkat çekici. Karakteri gereği Russell, bu tarz sorulara yanıt vere-

mediği ve başka birisinin cevaplayabileceğine de inanmadığını belirterek agnostikliğini açıklar. Bununla birlikte, “Eğer bu sorular unutulurlar ya da yeterli kanıt olmadan kesin cevaplar kabul edilirse insan yaşamı verimsizleşir,” der. Bu nedenle felsefenin önemli bir amacı, bu sorulara olan ilgiyi canlı tutmak ve önerilecek herhangi bir cevabı dikkatle incelemektir.

Russell, kozmik anlam ve değer; varoluşsal, etik ve manevi önemi soruları üzerinde duran yaşam biçimi ile felsefenin antik bir anlayışını canlandırıyor. (Elbette, bu terimlerle ne demek istediğimiz filozofların uğraştıkları bir başka mevzu.) Russell bize hatırlatıyor: Antik Yunan geleneğinde felsefe, basitçe bir teorik uygulama değildi ve filozoflar sadece – ya da hiç- profesyonel düşünür de değildiler. Russell, “Sokrates ve Platon, sofistler tarafından şoka uğratıldılar; çünkü sofistlerin dini amaçları yoktu,” diye yazıyor ve birçok Antik Yunan filozofu “ilerideki dönemlerin manastır düzenini belli bir şekilde andıran cemiyetler kurdu” diye ekliyor.

Sokrates Devlet’te, filozofun hakikat arayışının; ruhun ne olduğunun ve onun hangi iyileri içerdiğinin teorik olarak netleştirilmesi gibi, tüm ruhunun iyiye doğru yeniden yönlendirilmesini de kapsadığını savunur. Aristoteles bu görüşü, insanlığımızın getirdiği mutluluk ve memnuniyet ile pratikte bizim için iyi olana göre kişiliğimizi nasıl oluşturabileceğimizi gösteren, erdem etiği yoluyla geliştirdi. Russell da bu görüşü “eğer felsefe, uzman olmayan insanların hayatında önemli bir rol oynamaksa, bazı yaşam biçimlerini savunmayı bırakmamalıdır” şeklinde savunarak bu geleneğe katılıyor. İyi yaşamının, felsefi ve dini yaklaşımları arasındaki ana farklılıkları ise şöyle tespit ediyor: Felsefe, bir geleneğin ya da kutsal bir kitabın otoritesine yapı-

lan herhangi bir başvuruyu reddeder ve filozof bir kilise kurmaya çalışmamalıdır.

Russell açıkça, otoriterliği dinin özü olarak görüyordu ve felsefesinin temeli ise kesinlikle din karşılığıydı. Etik yönelimli bir şüphecilik, onun düzgün bir felsefi yaşam anlayışının kalbinde yatıyordu. Russell için felsefe, barışa öncülük yapmalıdır; kişisel sükunete ve dünyadaki barışa. “Dogmatizm, barışın düşmanı ve demokrasiye karşı zorlu bir engeldir,” diye yazmıştır. En küçük felsefe eğitiminin bile; milliyetçi, mezhepçi çıkarlar ve demokrasi adına vaaz edilen “kana susamış saçmalığın” ötesini görebilmemizi öğreteceğini savunur.

1946 yılındaki makalesinde Russell, “laymen” [laik] okuyucularına, duygusal konular hakkında daha objektif düşünmeyi öğretir: “Siyasi görüşü ifade eden bir cümlede güçlü, fakat her okuyucuda farklı bir duyguyu canlandıran kelimeler olduğunda; onları A,B,C gibi sembollerle

değiştirmeye ve sembollerin tekil önemini unutmaya çalışın. A’nın İngiltere, B’nin Almanya ve C’nin ise Rusya olduğunu varsayalım. Harflerin anlamını hatırladığımız sürece, inanacağımız şeylerin birçoğu; mantıksal olarak alakasız olan İngiliz, Alman ya da Rus olup olmamanıza bağlı olacak.”

Elbette, bu tekniği öğrenmek; bunu, en çok ihtiyaç duyulan kriz, stres ya da duygusal çalkantı zamanlarında uygulamaktan daha kolaydır. Fakat felsefenin neden sadece entelektüel bir alıştırma olmadığı; aynı zamanda -Aristoteles’in de açıkça gördüğü gibi- sabır alıştırması da gerektiren varoluşsal bir görev olduğu da tam anlamıyla budur. Russell’ın söylediği gibi: “Belirsizliğe katlanmak zor; ancak diğer erdemlerin birçoğu da böyle. Her bir erdemın öğrenilmesi için uygun bir disiplin vardır ve muallak olan hükümlerin öğrenilmesi için en iyi disiplin ise felsefedir.”

Kaynak: The Guardian

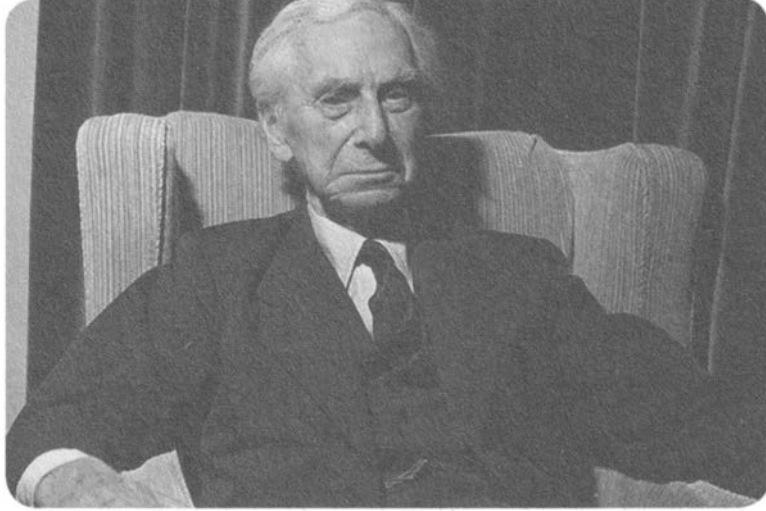

"Düşüncelerim için
ölmeyi göze almam;
çünkü yanılıyor olabilirim."

Bertrand Russell

ARİSTOTELES VE RUSSELL İLE UMUTSUZLUK ÇIKMAZINDAN MUTLULUK DEHLİZİNE

UMUT TUNA DOĞANER*

“Hayatı basit yaşamak mümkün... Doğrusu hayatı basit yaşamak kolay da basit yaşamamanın kendisi oldukça zor; yine de olanaksız değil.”

Giriş

Mutluluk, Antik Çağ’dan bugüne değin araştırılan ve tartışılan bir konudur. Bunun içindir ki mutluluk üstüne birçok anlayış gelişmiştir. Kimi hazların doyumunda, kimi erdemli yaşayışta, kimi ise başka bir şeyde mutluluğu arar. Peki insan hangi yolu izlemelidir? Mutluluk; arzu, istek ve iştahların aşırı doyumunda mıdır, yoksa insanın hazlarına perhiz mi uygulaması gerekir? Yahut mutluluk erdemle ilişkisinde ruhsal olgunluk mudur?

Aristoteles’e göre “*mutluluk, ruhun erdeme uygun etkinliğidir*” (Aristoteles, 2014: 1099b25). Yani mutlulukla ilişkisinde hazza dayalı yaşantının yerine, tinsel yetkinlik bakımından erdeme vurgu yapmaktadır. Peki bu ne demektir? İnsanın hazzı yaşamaması, istekte bulunmaması ya da içgüdülerini bastırması mı talep edilir? Aristoteles ruh ve bedenle ilişkisinde *iyi yaşam (mutluluk) nedendir ve nasıl elde edilecektir*, gibi bir kaygıyla insanı anlamaya çalışır. Dolayısıyla hazzın, insanın insansal yönü olduğunun bilincindedir. Aristoteles hazzı yaşamayın demez, ölçülü yaşayın, der.

Russell’a göre “*hiçbir insanın gücü sınırsız olamayacağı için, doyumsuz olanlar eninde sonunda aşamayacağı engellerle karşılaşacaktır*” (Russell, 2016: s. 24). Yani bir

şeyin elde edilmesiyle, diğer bir şeye yahut o şeyin daha üstününe duyulan ihtiyaç hissedilmektedir. İsteklerin bu denli sonsuzluğu, yaşamda tanıklık edilen somut örneklerle sahiptir. Sözelimi insanın parası, kazanılmadan önce umulan, kazanıldıktan sonra ise daha fazlası talep edilen bir hâl alır. Nedeni de kapitalist ekonomik sistemle birlikte, ihtiyaçların keyfi artışı ve iştahta aşırıya kaçılmasıdır. Doyumsuzluk, birbiri ardına gelen isteklerle yoğrulunca, insanı memnuniyetsizlik hâli alır. Başka bir deyişle isteklerde aşırıya kaçmak, ölçüsüz bir yaşayışı, yani mutsuzluğu beraberinde getirir. Hâlbuki Russell, “*istediklerimizin bazılarını elde edememek mutluluğun ayrılmaz koşuludur*” der. Bununla da “*isteğin karşılanması mutluluk getirmez*” sonucuna varır (Russell, 2016: s. 30). Zirâ mutluluk, isteklerin elde edilmesine yönelik bir araç değildir. Hazlar, mutluluğa ancak eşlik edebilir.

Aristoteles, “*yaşamını kendi tercihiyle yönlendirebilen herkes güzel yaşamak için bir hedef koyar – mevki, ün, zenginlik ya da eğitim– tüm eylemlerini bu hedefe bakarak gerçekleştirir*” der. (Aristoteles, 2015: 1214b10). Buna istinaden her türlü insan etkinliğinin hedefi olarak mutluluğa işaret eder. Russell ise mutluluk tartışmalarını çoğunlukla ilineksel anlamda sürdürür. Yine de Aristoteles’le ortak paydada yer aldığı söylenebilir. Russell, hayatın amacı olarak doğrudan

* Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi,

mutluluğa işaret etmez; fakat insanın mutluluğuna koyulan ambargoya karşı çıkar. Zirâ mutsuzluğun değil, mutluluğun insana yaraşır olduğuna ve mutlu olmanın yaşamı sürdürülebilir hâle getirdiğine inanır. Öyleyse Aristoteles'in yaşamın merkezine koyduğu, Russell'in ise mutsuzluk karşısında üstünlüğünü onayladığı mutluluk nedendir ve nasıl elde edilebilir?

Mutsuzluk Değilleme

"Birçok durumda yeniden yapmanın başlangıcı olarak yıkmak gerekir."

-Bertrand Russell

İnsan doğası gereği mi mutlu olur ya da mutluluk bir tür bilgiymiş gibi, öğretimle mi elde edilir? Yahut mutluluk belli bir araştırmayla –yapa yapa– mı kazanılır, yoksa talihe bağlı olarak mı gelişmektedir? Aristoteles'e göre;

"Güzel yaşama talihe dayanan ya da doğaya göre oluşan şeylerde ise pek çok kişi için umutsuz bir şey olacaktır (nitekim onun elde edilmesi insanların bir çabasına bağlı olmayacak, onların yapıp ettiklerine de bağlı olmayacak). Ne ki güzel yaşama kişinin belli bir nitelikte olmasındaysa ve kişinin eylemlerine bağlı ise, bu iyi hem daha yaygın hem de daha tanrısal bir şey olacaktır; daha yaygın olur, çünkü daha çok insan pay alacaktır; daha tanrısal olur, çünkü mutluluk, kendilerini ve eylemlerini belli nitelikte oluşturan kişilerde bulunacaktır" (Aristoteles, 2015: 1215a15).

Öyleyse mutluluğun (1) talihli –seçkin yaradılışlı– olmakla ilişkisi olmadığı, (2) insanın doğası gereği mutlu-mutsuz olarak önceden tayin edilmediği, (3) mutluluğun kişinin eylemlerine bağlı olarak geliştiği anlaşılır. Russell da buna ilişkin olarak "mutluluk yalnızca uygun koşulların bir araya gelmesiyle uygun bir meyve gibi kucağa düşmez,

çabayla erişilebilir" diyerek, Aristoteles'in görüşlerini destekler. (Russell, 2016: s. 171).

Kimse mutsuzluğa bürünerek, birilerinin doğuştan imtiyâz sahibi olduğunu ve şanslı kişiler olarak mutluluğu yalnızca onların yakaladığını düşünmesin. "Mutluluk tanrıların bir lütfu değil, bir başarıdır ve mutlu olmak büyük bir çaba gerektirir" (Russell, 2016: 172). Fakat bu çabanın kendisi, insanı yanıltma-

sın. Mutluluk daha fazla para elde etmekte yahut rekabetle gelen peşi sıra başarılarla değildir. Haz yaşamı (aşırılık) ya da hazlara ilgisizlik (eksiklik) de mutluluk getirmez. Hazza dayalı ya da hazlardan uzak bir yaşantı, ölçsüzlüktür. "Nefsini doyurup hoşnut ettikleri sürece, hiçbir, eğri ya da doğru, ne yaptığımıza ve nasıl yaptığımıza aldırmayarak" ayrıca etiğe aykırı davranışlarda bulunulur. (Russell, 2016: s. 34). O hâlde mutlulukla ilişkisi bakımından haz ve acıda ölçsüzlüğü, paranın kazanılmasında hırsı, başarının elde edilmesinde de rekabeti ortadan kaldırmak gerekir. Bu bir bakıma erdemli yaşam arayışıdır. Öyle ki mutluluk arzu, istek ve iştahların giderilmesinden çok, bunların na-

sıl giderileceğine ilişkin bilişsel bir durumu ifade eder. Bu bakımdan akılsal bir yaşayışa ihtiyaç duyulmaktadır.

Para mutluluk getirmez. Bu demek değildir ki parasızlık mutluluk getirir. Russell, "bir noktaya kadar paranın da mutluluğun artmasında etkili olduğunu yadsımıyorum, ama o noktadan sonra artıracaklarını sanmıyorum" der. (Russell, 2016: s. 44). Paranın amaç olduğu bir yaşayış biçiminde insan, yetinme duygusunun yerine, daha fazlasına sahip olma ihtiyacı duyar. Zirâ "ellerinde bulunanla yaşamak, onlara düşman karşısında kaçmak gibi utanç verici gelmektedir. Yaşamak için mücadele diyenlerin korktukları şey ise sabah kahvaltılarını bulamamak değil, servetlerini artıramama olasılığıdır" (Russell, 2016: ss. 41-42).

Öyle anlaşıyor ki yaşamsal kaygılar, insana dikte edilen ihtiyaç fazlalığından kaynaklanır. Bilhassa 21. Yüzyıl'da başarı kavramı, insanlar arasında bir rekabet ortamı yaratmaktadır. "Mutluluğun kaynağı olarak görülen rekabette başarıyı fazla önemsemek mutsuzluğun nedenidir" (Russell, 2016: 44). Başarının olduğu yerde, başarısızlık da olur. Dahası hayranlık uyandırmanın üstünlük kabul edildiği bir anlayış biçiminde başarı ongunluk, başarısızlık ise bedbaht olacaktır. Başarılı olmak konusunda üstünlük kazanma savaşı, insanı psikik bir rahatsızlığa sürükler. Russell'a göre "hastalığın tedavisi, amacı bakımından ölçülü bir hayatta, makul ve sakin zevklerin rolünü kabul etmekle mümkündür" (Russell, 2016: 48). Sözgelimi paranın amaç değil, araç olduğu bir anlayışta, para ölçülü bir yaşayışın maddi unsurudur. Paraya bundan daha fazla anlam yüklemek gerekir. "Günümüz insanların paradan istediği, gösteriş, ün ve kendisiyle aynı düzeydeki insanları gölgede bırakması için daha fazla para getirmesidir" (Russell, 2016: s. 44).

Mutluluk Evetleme

“Her şeye karşın insan olduğumuz için üzgün değiliz. Hayvanca yaşamaktansa, insanca ölmeyi tercih etmemiz gerekir.”

-Bertrand Russell

Mutluluk, hayatın amacı olsun ya da olmasın, bilinçli ya da bilinçsiz insan kendini iyi ve hoş hissetmek ister. Buna karşılık mutsuzluk halinden memnunluk içeren karşı tezler öne sürülür. *“Mutsuz olanlar, tıpkı rahat uyuyamayanlar gibi, mutsuzluklarıyla gururlanırlar,”* hâlbuki *“nasıl mutlu olunacağını bilen insanların pek azı mutsuz kalmak ister”* (Russell, 2016: s. 25). Doğrusu mutsuzluk içinde mutlu olduğunu iddia etmek gülünçtür. Bu bakımdan mutluluk bilincinin radikal bir oluşuma ihtiyacı vardır.

İnsanların mutsuzluklarından kıvanç duymaları ya da mutluluğu para, mevki, ün, şöhrat ve başarı gibi araçsal niteliklerle bir tutması problem teşkil eder. Şunu belirtmekte fayda var: Aristoteles ve Russell’la parasız, sefalet içinde bir yaşam, hazların yaşanmadığı, onursuz ve başarıdan yoksun bir insan hayatı tasarlanmaz. Bunlar insanın yapıp ettiklerinin bir sonucu olarak insanın mutluluğuna eşlik edebilir. Para kazanmaya, mevki sahibi olmaya ve başarı edinmeye odaklanıp, bunların nasıl gerçekleştiğine aldırmaz edilmezse, birinin para kazanması, diğerinin sırtından geçinmesi şeklinde olabilir. Makam arzusu ve makama sahip olunduktan sonra elinden alınma korkusu, mevki edinme sürecinde birilerine yaranmaya, birilerinden ise kişisel çıkarlar dâhilinde faydalanmaya götürebilir. Bu da insana yaraşır yaşayış biçimine uymamaktadır.

Aristoteles, *“mutluluk için önemli olan, erdeme uygun etkinliklerdir, erdeme aykırı etkinlikler ise mutluluğun tersini yaratır”* der. (Aristoteles, 2014: 1100b10). Bu da esasında şu anlama gelir: Mutluluk bir nesne ilişkisi değil, ruhsal etkinliktir. Sözelimi paranın olumlu etkisi, insanın isteklerini gerçekleştirebiliyor olmasıdır. İsteklerin dizginlenmesi, ölçülülükle ilişkisinde erdemli yaşayışa işaret eder. İsteklerde haz düşkünlüğüne bağlı olarak aşırılık yahut isteklere duyarsız kalınmasıyla yaşanan eksiklik de erdeme dem vurur. İnsanı kazanç uğruna harcamak, ortalama yetmiş-seksen yıllık insan ömrünün bitmeyecekmiş gibi yaşanmasından ileri gelir. Bunun bilincine varmak, yok olmaya yüz tutmuş insanlığı yeniden kazandıracığı gibi, ayrıca insanın hattan zevk almasına yol açacaktır.

“Mutlu bir yaşam, sakın bir yaşamla mümkün olur, çünkü gerçek hoşnutsuzluk, ancak sakın bir ortamda yeşerebilir” (Russell, 2016: s. 56). Başka bir deyişle haz ve acının dizginlenip, ölçülü bir şekilde –aklın buyurduğu

gibi– yaşanması, mutluluğu beraberinde getirir. Hazların esiri olmaktan kurtulup, erdemli olmak insanı ruhsal doygunluğa erdendirir. Bu ise sağ aklın (*orthos logos*) imlediği, aklı başında olma hâlidir. Aklını kullanabilen herkes, doyumsuzluğun getirdiği mutsuzluğun farkına varabilir. Mutluluğa arzu, istek ve iştahların doyurulmasından çok, ruhsal tatminle erişilebilir.

Sonuç

“Mutluluk erdemin sonucu değil, erdemin kendisidir.”

-Baruch Spinoza

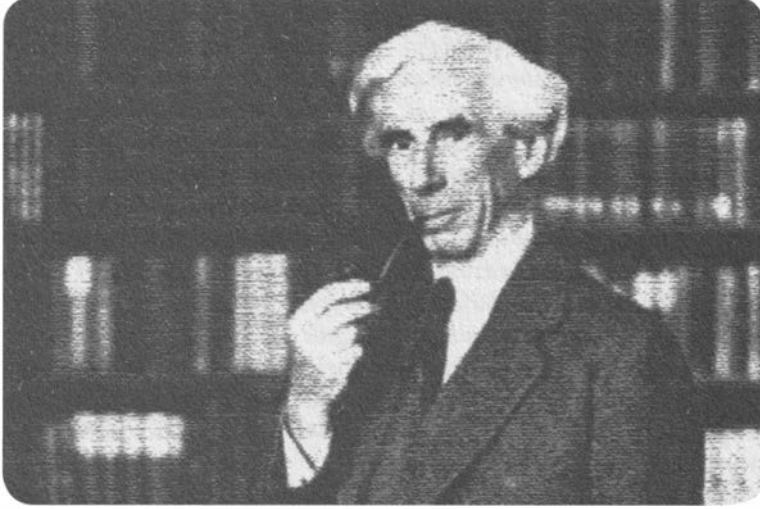
Öyle anlaşıyor ki mutluluk birçok tartışmayı beraberinde getirir. Nitekim mutluluk tanımları farklılık göstermektedir. Kimi mutluluğu hazlarda (para, mevki, ün, şöhrat, başarı vb.), kimi ise başka şeylerde arar. Aristoteles ve Russell’la mutluluğun ölçülü bir hayat, sakın bir yaşam ve makul zevklerden geçtiği anlaşıldı. İnsanın hazlara yönelik hırslı olumsuzlanırken, hazların kendilerine ilişkin pesimist bir tutum sergilenmedi. İnsanın doğal zevkleri engellenemez, ancak bu zevklerin dizginlenmesi gerekir. Aristoteles’le tutkular aşırılık ve eksiklik bakımından yerilirken, ölçülülükle ilgisinde övüldü. Russell’la anlaşıldı ki isteklerin gerçekleşmesi mutluluk getirmez. Zirâ isteklerin sonu yoktur. Akıbeti belli olmayan şeyin belirsizliği olur. Belirsizlik ise insanı mutlu etmez. Bu bakımdan mutluluk, ölçülü bir yaşayışla eş değer tutuldu. Önce mutsuzluk değillemesi, daha sonra mutluluk evetlemesi yapılarak, insanın mutluluğa ilişkin yanlış inanışları, yeniden inşa edilmek üzere olumsuzlandı. Böylece anlaşıldı ki mutluluk ayrıcalık değil, çabayla erişilebilen bir şeydir. Aristoteles’e göre araştırma, Russell’a göre ise bilişsellik olan mutluluk, erdemli bir yaşayışla mümkündür.

Kaynakça

- Aduğıt, Y. (2013). *Etikte Akıl ve Duygu Çatışması-Akılci Perspektif*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Akarsu, B. (1998). *Mutluluk Ahlakı (Ahlak Öğretileri-I)*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Aristoteles. (1996). *Felsefe Yapmaya Çağrı -Protreptikos-* (Çev. A. Irgat). İstanbul: AFA Yayınları.
- Aristoteles. (2014). *Nikomakhos’a Etik* (Çev. S. Babür). Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Aristoteles. (2015). *Eudemos’a Etik* (Çev. S. Babür). Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Farabi. (2016). *Mutluluğu Kazanma, Platon Felsefesi, Aristoteles Felsefesi* (Çev. H. Atay). Ankara: Atay Yayınları.
- Hadot, P. (2015). *Yaşam İçin Felsefe* (Çev. K. Kağveci). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Köroğlu, E. (2015). *Terapi-Yeni Yaşam Felsefeleri*. Ankara: HYB Yayıncılık.
- Russell, B. (2015). *Sorgulayan Denemeler* (Çev. N. Arık). İstanbul: Say Yayınları.
- Russell, B. (2016). *Mutlu Olma Sanatı* (Çev. Y. Sağlamtürk). İstanbul: Say Yayınları.

TÜM İNSAN DAVRANIŞINI ÇALIŞTIRAN DÖRT DÜRTÜ: BERTRAND RUSSELL'IN MUHTEŞEM NOBEL ÖDÜLÜ KABUL KONUŞMASI

YAZAR: MARIA POPOVA
ÇEVİREN: GÖZLEM KÜÇÜK

“Dünyadaki hiçbir şey ansızın gerçekleşen keşif veya icat anlarından daha heyecanlı değildir ve çoğu insan böylesi deneyimler yaşamaya bazen düşünlenden daha yatkındır.”
–Bertrand Russell

Bertrand Russell (18 Mayıs 1872 – 2 Şubat 1970) insanlığın en berrak ve aydınlık beyinlerinden birisidir. (İyi yaşamın gerçekten ne demek olduğundan; mutluluk, sevişme, cinsiyet ve ahlaki hurafelerimizin “verimli monotonluk” için neden gerekli olduğuna kadar her konuda zamansız bilgeliğin bir kâhini.)

Daha sonra sanat, yazım ve doğal yaratıcılık üzerine, Nobel Edebiyat Ödülü alan en genç kadın yazar Pearl S. Buck’ı da tanımamızı sağlayan, *Edebiyat Nobel Yazarları (Nobel Writers on Writing)* kitabına dâhil olan ödül kabul konuşması, insanların sahneden teslim aldığı en güzel paketti.

Russell, insanın davranışını yönlendiren merkezi güdüyü değerlendirerek başlar:

“Bütün insan faaliyetleri arzular tarafından yönlendirilir. Bazı ciddi ahlakçılar tarafından, görev ve ahlak ilkesinin çıkarları doğrultusunda arzusunun üstesinden gelmenin mümkün olduğunun savunulduğu tamamen yanıltıcı bir teori vardır. Ben bunun temelsiz olduğunu söylüyorum, hiç kimse bir görev duygusundan hareket etmediği için değil, çünkü insan görevli olmayı istemediği sürece görev onun üzerinde durmaz. İnsanların ne

yapacaklarını öğrenmek isterseniz, sadece ya da esas olarak maddi koşullarını değil, daha çok bütün sistemlerini arzularının bağıl gücü ile birlikte bilmelisiniz. (...) İnsan, diğer hayvanlardan çok önemli bir yönü ile farklılık gösterir ki bu da sonsuza dek, asla tam olarak tatmin edilemeyecek ve onu cennette bile huzursuz tutacak bazı arzulara sahip olmasıdır. Boğa yılanı, yeterli yemek yediğinde uyumaya gider ve tekrar yemek ihtiyacı olana kadar uyanmaz. İnsanoğlu, çoğu yönüyle böyle değildir.”

Russell bu sonsuz dört arzuyu açgözlülük, rekabet, gösteriş ve iktidar sevgisi olarak tanımlar ve sırayla inceler:

“Açgözlülük: Mümkün olduğunca eşyaya veya mülkiyet hakkına sahip olma isteği. Sanırım, zorunluluk arzusuyla korku birleşimi içinde kökeni olan bir güdü. Bir zamanlar, kıtlık döneminde açlıktan ölmek için kaçan Estonyalı iki küçük kız ile arkadaş olmuştum. Ailemle yaşadılar ve tabii ki bol bol yemek yediler. Ancak tüm boş vakitlerini komşu çiftlikleri ziyaret edip, patateslerini çalıp istiflemeyle geçirdiler. Çocukluğunda büyük fakirlik yaşayan Rockefeller, yetişkinlik yaşantısını benzer bir şekilde geçirdi. (...) Elde edebileceğiniz çok

şey olmasına rağmen, her zaman daha fazlasını elde etmek isteyeceksiniz; doyum her zaman sizi mahvedecek bir rüyâdır.” Henry Miller, 1938’de paranın insan için nasıl bağımlılık hâline geldiği konusundaki parlak düşüncesinde bu temel etmeni ifade etmiştir. On yıllar sonra, modern psikologlar bu düşünceyi “hedonik koşu bandı” olarak adlandırdılar. Fakat Russell için, bu temel etmen daha güçlü bir şey tarafından örtülmüştür – rekabet eğilimi: “Eğer açgözlülük rekabetten daha güçlü olsaydı, dünya daha mutlu bir yer olurdu. Fakat aslında, rakipleri için tamamen yıkım sağlıyorsa çok sayıda insan neşeli bir şekilde yoksullukla yüzleşirler. Bu yüzden günümüzdeki vergi sistemi var.” Russell rekabetin, insan narsizmi tarafından ortaya çıkarıldığını savunur. Günümüz sosyal medyası bağlamında iki kat fazla keskin olan bir düşünceyle, şunları gözlemliyor: “Gösteriş, muazzam bir erk güdüsüdür. Çocuklarla ilgili olan herkes, sürekli olarak biraz gülünç davrandıklarını ve ‘bana bak’ dediğini bilir. ‘Bana bak,’ insan kalbinin en temel arzularından birisidir. Bu, maskaralıktan ölüm sonrası şöhretin peşinde olmaya kadar sayısız form alabilir. (...)Üç yaşındaki bir çocuktan dünyayı tir tir titreten bir hükümdara kadar insan hayatı boyunca gösterişin etkisini göz ardı etmek neredeyse imkânsızdır.”

Ancak Russell dört dürtünün en güçlüsünün iktidar sevgisi olduğu fikrini savunur.

“İktidar sevgisi gösterişe yakından benzer, ancak hiçbir şekilde aynı şey olduğu anlamına gelmez. Gösterişin tat-

mini için gerekli olan şey zaferdir ve güç olmadan gösteriş yapmak kolaydır... Pek çok kişi güce karşılık zaferi tercih eder, fakat tüm bu insanlar, zafer karşılık gücü tercih edenlere kıyasla, olayların seyrini daha az etkilerler. Güç, gösteriş gibi, doyumsuzdur. Sınırsız güçten başka hiçbir şey tümüyle tatmin edemez. Özellikle girişimci erkeklerin zaafı olarak, iktidar sevgisinin neden-sonuç ilişkisi, olma sıklığıyla orantılı değildir. Gerçekten de, nüfuzlu insanların hayatındaki en güçlü dürtü budur. (...) Güç sevgisi, iktidar tecrübesiyle büyük ölçüde artırılır ve bu, hükümler için olduğu kadar küçük erkekler için de geçerlidir.” Küçük bir bürokratin altında olan herhangi bir kimse, Hannah Arendt’in unutulmaz bir şekilde şiddetin özel bir türü olarak tanımladığı bu düşüncenin doğruluğunu kanıtlayabilir. Russell devam eder: “Herhangi bir otokratik rejimde, güç sahipleri, gücün karşılayabileceği hazın tecrübesiyle gitgide zâlimleşir. İnsanlar üzerindeki güç, onları yapmayı tercih etmeyeceklerini yapmaya zorladığından, iktidar sevgisi tarafından harekete geçirilen adam, zevke izin vermekten çok acı çektirmeye eğilimlidir.”

Fakat ince ayrıntılara ve yaşamın dokunduğu dualitelere olağanüstü duyarlılıkla yaklaşan bir düşünür olarak Russell, bilinmeyene hâkim olma dürtüsünden, (bilginin ve tüm bilimsel ilerlemelerin peşinde olmak için böylesi arzulan şeyleri ortaya koyduğuna dikkat çekerek) tümüyle negatif bir dürtü olarak iktidar sevgisini reddetmeye karşı uyarıyor. Bunun faydalı görünümünü değerlendiriyor: “İktidar sevgisini bir dürtü olarak tümüyle kötülemek yanlış

olur. Bu dürtüyle, sosyal sisteme ve kapasitelerine bağlı olarak faydalı ya da tehlikeli olan eylemlere yönlendirileceksiniz. Kapasiteleriniz kuramsal ya da teknik ise, bilgiye veya tekniğe katkıda bulunacaksınız ve prensip olarak faaliyetiniz faydalı olacaktır. Eğer bir politikacı iseniz, iktidar sevgisi tarafından harekete geçirilebilirsiniz, ancak prensip olarak, bu dürtü, kendiliğinden gerçekleşen bazı durumları görmek istemektir, bu nedenle statükoyu tercih edersiniz.” Russell daha sonra ikincil nedenlere değinir. Kalıcı fikirlerini insan yaşamındaki can sıkıntısı ve heyecanın etkileşimi üzerine yansıtırken, heyecan sevgisi kavramıyla başlar:

“Bazen, hayvanat bahçesindeki maymunları incelerken, belki de bu yorucu duyguların ilkelerine sahip olduklarını düşünmüş olsam da, insanlar can sıkıntısı kapasiteleri ile

vaşilere üstünlüklerini gösterirler. Ancak şu da olabilir: Deneyimler, tüm insanoğlunun gerçek güçlü arzularından birinin sıkıntıdan kaçmak olduğunu gösterir.”

Russell, bu sarhoş edici heyecan sevgisinin, yalnızca modern yaşamın yerleşik doğası tarafından güçlendirildiğini savunuyor ki bu vücut ve zihin arasındaki doğal bağları kırmıştır. Thoreau’nun yerleşik yaşam tarzına karşı derin görüşlerinden bir yüzyıl sonra Russell şöyle yazıyor: “Zihinsel yaradılışımız çok ağır fiziksel işler içeren bir yaşam için uygundur. Ben daha gençken, tatilimi yürüyüşe çıkmak için kullandım. Yirmi beş mili kat ederdim ve akşam geldiğimde beni sıkıntıdan kurtaracak hiçbir şeye ihtiyacım olmazdı, çünkü oturma zevki fazlasıyla yeterliydi. Fakat modern yaşam bu fiziksel yorucu yöntemlerle yürütülemez.

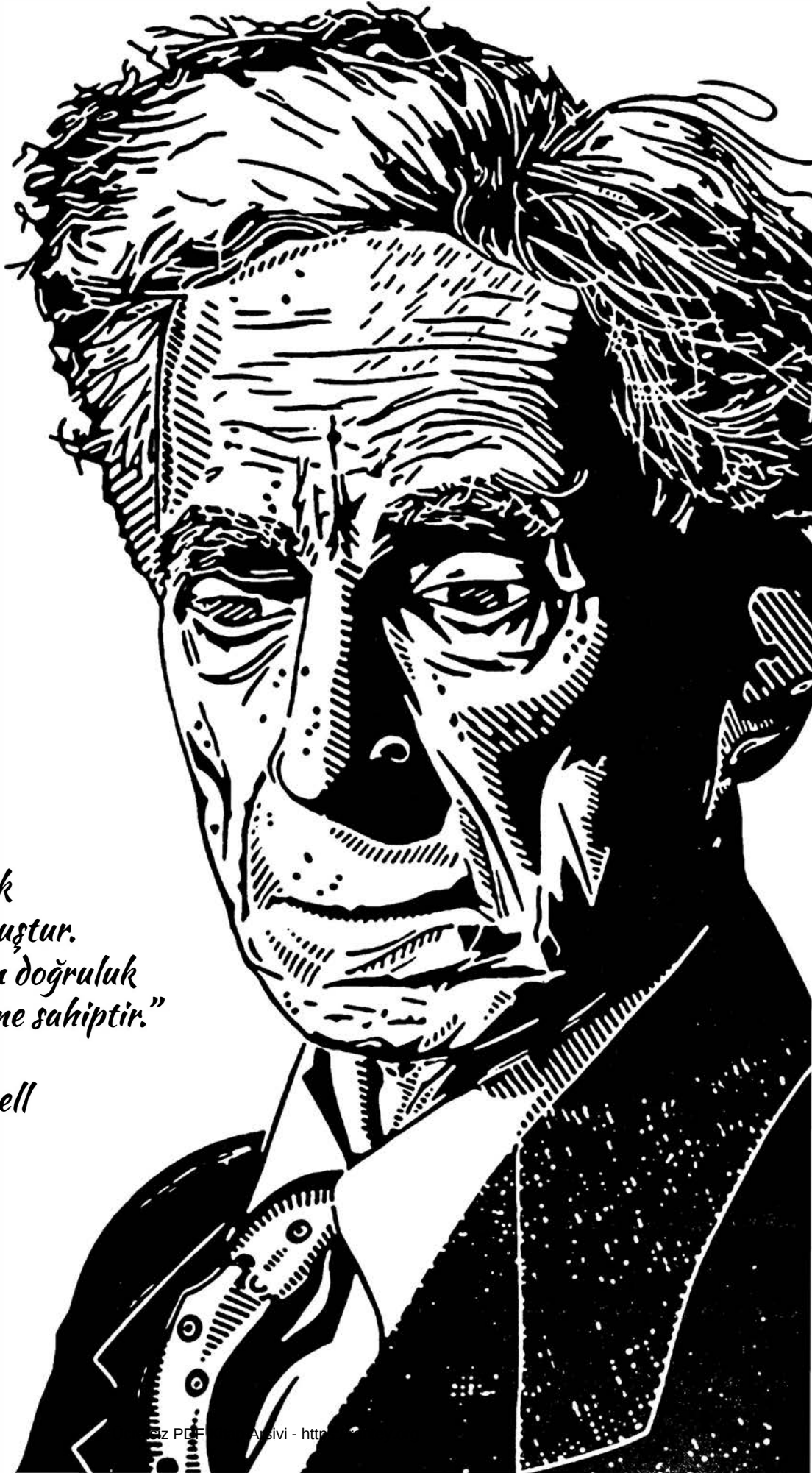
Pek çok iş oturularak yapılıyor ve manuel çalışma sadece birkaç özel kas egzersizine neden oluyor. Kala-balıklar Trafalgar Meydanı’nda hükümetin ölüm fermanı duyurusuna tezahürat için toplandığında o gün, yirmi beş mil yürümüş olsalardı bunu yapmazlardı. Bununla birlikte, kavgacılık için yapılan bu tedavi uygulanabilir değildir ve eğer insan ırkı hayatta kalacak ise –belki de istenmeyen bir şey bu – heyecan sevgisini üreten kullanılmayan fiziksel enerjinin masum bir çıkışı sağlamak için başka yollar bulunmalıdır ... Dans salonlarından başlayan bir savaş duymadım. (...) Uygur yaşam tümüyle çok heyecansız olarak gelişti ve eğer bu böyle kalacaksa uzak atalarımızın avcılıktan memnun olduğu dürtüler için zararsız çıkış noktaları sağlamalıdır. Her büyük şehirde, yapay bir şelale ve insanların pek sağlam olmayan kanolara bindiği, mekanik köpek balıklarıyla dolu olan bir yüzme havuzu olması gerektiğini düşünüyorum. Savunma savaşındaki savunucu herhangi biri bu usta canavarlara günde iki saat mahkûm edilmeli. Daha da ciddi heyecan sevgisi için yapıcı çıkışlar sağlamak için acılar çekilmelidir. Dünyadaki hiçbir şey ansızın gerçekleşen keşif veya icat anlarından daha heyecanlı değildir ve çoğu insan böylesi deneyimler yaşamaya bazen düşünülenden daha yatkındır.”

Mükemmel Nobel Ödülü kabul konuşmalarıyla Nobel Yazarları’nı tamamlayın. İnsan kalbini güçlendiren sanatçı William Faulkner, yazı ve yalnızlık üzerine Ernest Hemingway, harika bir hikayeyi anlatmanın sırrı Alice Munro ve edebiyatın insan ruhunu nasıl soylulaştırdığı üzerine Saul Bellow- ve sonra Russell’i ölümsüzlük ve neden bilimin demokrasinin anahtarı olduğunu tekrar gözden geçirin.

Kaynak: Brain Pickings

*“İnsanların
düşünceleri
çoğunlukla
kendilerini
huzurlu kılacak
tarzda kurulmuştur.
Çoğu insan için doğruluk
ikincil bir öneme sahiptir.”*

Bertrand Russell

EZOTERİK SESSİZLİĞİN ÇIKMAZINDA AYLAKLIK

EVİRİM NACAR*

Modern uygarlık çalıştıkça tüketen, tükettikçe çalışan insan yaşamının olabilirliği, yaşamı mümkün kılan araçların akılcı öngörüsüne dayanmaktadır. Çok çalışmayla imtiyâzlı bir yaşam sürme hevesi araç olan bir şeyi amaç edinmekle oluşmuştur. Çalışma yalnızca bir araçtır, doyumsuzluğun içinden çıkmıştır. Çalışmanın yaşamın amacı olduğu sürece taşkınlıkla zıtlaşması gibi aylaklıkta arzusunun tatmini çıkarla zıtladır. Kutsal dışı zaman çalışmaya ve yasaklara ayrılan zamandır; kutsal zaman ise şenliğin ve yasakları ihlâl etmenin zamanıdır. Çalışma yaşam ve ölümün hayatta yarattığı coşkusal, melankolik esrimelere göre boş zamanda yaşamak, aylaklıkta bir tür var olma biçimine dönüşmüştür.

Aylaklığa Övgü'de Russell, insanın eylemlerinin vicdanının denetimi altında olmasına rağmen düşüncelerinin bir devrim geçirebileceğini hatırlatır. Russell'a göre insanı hep daha fazla çalışma isteğine sürükleyen tek şey hırstır. Modern dünyada hırs, doyumsuzluk düzleminde yüksek bir noktaya oturtulmuştur. Ne var ki çok çalışma isteğine karşı şeytan her zaman aylaklara yaptıracak bir kötülük bulmuştur (Russell, 1999, s. 7). Kötülük olmadan taşkınlık düşünülemez. Fakat söz konusu olan insanın dışı dönük zararına yol açan eylemsel kötülük değil, metafiziksel kötülüktür. Metafiziksel kötülük Tanrı yokluğuna dayanır ve ahlaki

kötülüğün sebebidir. İnsanın kusurlu yaratılışı ise metafiziksel kötülüğün sebebidir. (Kiriş, 2008, s. 84). Tanrı imgesinin mutlak kusursuz olarak yaratılmasına bağlı olarak, Tanrı'nın ancak kendisinden daha az kusursuzu yaratmasının mümkün olabileceğine inanılmıştır. Dolayısıyla Tanrı geri çekildiğinde kendisinden daha az iyi bir şey mevcudiyet kazanmıştır: kötülük. Tanrı'nın sessizliğiyle içindeki tüm kötülükle insan kendisini açığa vurmuştur. Bu anlamda kötülük insan yaratılışının bir parçasıdır. Perec'in Uyuyan Adam'ında da aynı sancılı eylemsizliğe götüren, içsel deneyimin, ezoterik sessizliğin içine işlemiş olan kötülük kendini hissettirmektedir:

"Düzen ya da eylemsizlik, başıboş sürüklenme ya da uyku, geceleyn devriye gezmeler, yansız anlar, gölgelerin ve ışıkların kaçışı. Daha uzun bir süre kendine yalan söylemeyi, kendini sersemleştirmeyi, kendi oyununa gelmeyi sürdürebilirsin belki. Ama oyun bitti, büyük şenlik, ertelenmiş yaşamın yalancı sarhoşluğu bitti. Dünya yerinden kıpırdamadı ve sen değişmedin. Kayıtsızlık seni farklı kılmadı. Ölmedin. Delirmedin. Her şeyi gözetip kollayan zaman, sana rağmen çözümünü açıkladı. Cevabı bilen zaman akmaya devam etti. Yine böyle bir günde, biraz daha önce, biraz daha sonra, her şey yeniden başlıyor, her şey başlıyor ve her şey devam ediyor" (Perec, 2000, s. 100-101).

*Marmara Üniversitesi Sinema Bölümü Doktora öğrencisi.

Kişinin tekrar yoluyla alışkanlık yaratarak zamanın akışına ve gündelik rutine ayak uydurma çabası olarak toplumsallaşma *Uyuyan Adam*'da karşımıza çıkar. İnsan aynı hareketleri tekrarlayan mekanikleşmiştir: Uyanma, temizlenme, giyinme, akıntıya kapılma, bir an akıntıdan uzaklaşma, kalabalıkları izleme ve arınma... Vitrinlerin ve dijital ekranların sonsuz imgelerine karşı bakışını mekanikleştirir, yoğun sessizlikte acı çeker, milyonlarca sözcük arasına sıkışıp kalır ve kendisini ifade edemez.

Perec'e göre aylak, "hüzünlü şehrin, hüzünlü sokaklarında, gürültülü ya da ıssız şehirde, kurşuni mor ya da isterik, delik deşik edilmiş, yağmalanmış, kirletilmiş şehirlerde" ucube kalabalığı izleyen sessiz bir ucubedir (Perec, 2000, s. 81). Var olan

tek şey kalabalıkların gürültüsüyle ezoterik sessizliklerinin çıkmazında, sessizliğin şiddetinin dehşetinde yaşamaya çalışmaktır. *Sessizlik*, Tanrının sessizliğinden başka bir şey değildir. İnsanın desteğe en çok gereksinme duyduğu, tutunacak bir dayanak noktası aradığı o son anda var olan tek şey sadece sessizliktir.

Sessizlik, her şeyden önce Tanrı'nın sessizliğidir. Tanrı öldüğüne göre baş yasa koyucu ortadan kalkmıştır. Üstinsan için beden hem suç hem de ceza yeridir. Tanrı'nın sessizliği ben'i kendi nedensizliğiyle yüzleşmek zorunda bıraktığı için dehşet vericidir. Sessizlik ölüm içgüdüsünün yargısıdır. Varlığın bütün izleri hiçlikle damgalanmıştır. Aylak insanın sessizliği kendi içinde saplantılı bir

monoloğa çevrilmiştir: "bizzat yaşamak zorundayız" ve "bizzat mücadele etmek zorundayız."

Bizzat yaşamak zorunda olan insanların dış dünya ve Tanrı'yla kopmuş durumda olmalarının sonucunda kaçınılmaz olarak korkulan şey ortaya çıkmıştır: sevgisizlik. Sessizliğin iç deneyimle insan bedeni hem bir suç hem bir ceza yeri haline gelmiştir. Sevgi yoksunluğu, ölümün duyulması imkânsız uğultusunu açığa çıkardığı kadar, bedeni kendi nedensizliğiyle yüzleştirdiği için de dehşet vericidir. Tanrı'nın sessizliğinde sessizin, henüz konuşmamanın, konuşma imkânı olmayanın, artık konuşmayacak olanın payına el konmuştur.

Ezoterik sessizliğin çıkmazındaki aylak insan, bir sineğin gereksiz yere katettiği mesafeyi, gölgelerin ve dumanının neredeyse saptanabilir yayılışını izler (Perec, 2000, s. 17). İmtiyâzlı yaşam arzusuyla çalışma ekseninde hayatına yön veren insan, çalışmadan arta kalan, "boş zaman" diye adlandırılan anlarda bir eğlenme aracı arayışı içine girerken; bir kısım insan da boş zamanında bekleyecek bir şey kalmayana dek bekler. Gece olsun, saatler vursun, günler geçip gitsin, anılar silikleşsin diye bekler. Karanlık bastırınca fareler, kediler ve ucubeler gibi sokağa çıkmak için bekler.

Yüzyılımızda Doğu ya da Batı fark etmeksizin birçok insan hayata tutunabilmek için şirketlerin saat/hız denemelerinin kurbanı olmaktadır. Gereğinden fazla çalışan insan gününü kontrol etmek için dakikalarla, saatlerle, günlerle, mevsimlerle, belirli seçim zamanlarıyla, kişisel sancılarla zamanı fragmanlaştırma, belleği ölçü ile zinde tutma çabasına girmiştir. Ne var ki insanın düşüşü ölçülebilir değildir.

İnsan zamanı unuttur gibi, gündüzleri işe gidip geceleri uyur gibi yapsa da zamanı aldatamaz. İnsan modernlik ve boş zamanların çıkmazı gibi bildiği ve düşündüğü üzerine çelişki yaşar. Çelişki yaşadığının bilincinde olan insanın aylıklığı övgüye değerdir, mülkiyet sahiplerinin değil. Modern zamanın kurguladığı yaşamı bilemediğini, hiç bilemeyeceğini her gün ve gece yeniden keşfeden insanın yüreği aylıklıkla ısıtılmıştır. Russell'ın aylağı kendini önemli hissetmez, neredeyse önemli olmaktan korkar. Dünyada kalma çabasını dünyaya bağlanmaya dönüştürmeden, dünyaya bağlanma hissinin yoksunluğuyla yaşar. Anların keyfine varmaz, anları şatafatlı bir illüzyonun içinde harcar.

Yabancı'da suyun Mersault'nun ıslak ayakkabılarına ve incecik kumaşın koruyamadığı dizlerine soğukun işlemesi gibi (Camus, 2003, s. 77) sessizlik, aylağın yüreğine işlemiştir. Bu durum Mersault için bir yaşam biçimine; gündelik hayatı olduğu gibi kabullenmek, kabullenmekle kalmayıp devam ettiriyor olmaya, kendi için varlık olmanın yegâne imkânına dönüşmüştür. Beckett'in Murphy'si Malloy'u gibi adlandırılmayan, çok ve adsız, kimi zaman kekeleyen, çoğu zaman sesi hiç çıkmayan, eli kulağında olsa da gelmeyecek olanı bitmeyen bir umut ile bekleyen, trajedilerini komedi gibi yaşayan ve yaşatan insanlar için eylemsizlik bir yaşam biçimine; "hayatta, ayakta kalmaya çabalama hâli ile çaresiz ve ümitsiz bir isyan arasındaki gerilimde yatar yüzyıl sonu insanların tevekkülü, deliliği"ne dönüşmüştür (Ergüden, 2004, s. 8).

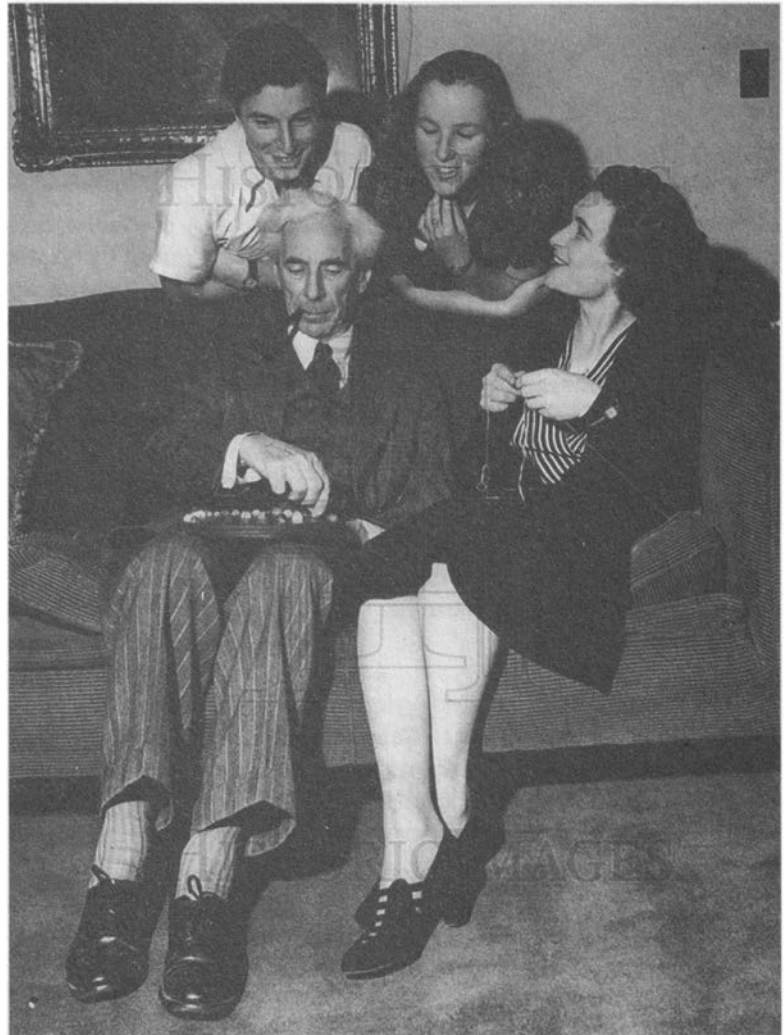
Sessizliğin çelişkisinde aylak, katolik bir bütün oluşturan dünyaya, sözcüklerin çokluğuna sığınarak yaşayan psiko-sosyal varlıkların karşısındadır. Doğada kültürel or-

tam yaratma çabasındaki insan yaşamı sürdürebilme itkisinin ötesine geçerek simgesel yaşantılar içine girmiştir. İnsan tüm müphemliğiyle doğadadır, oluş hâlinindedir, oluş hâlindeyken gelmiştir; iyilik ya da kötülük, hepsi veya hiçbiri, zaman ve başka...

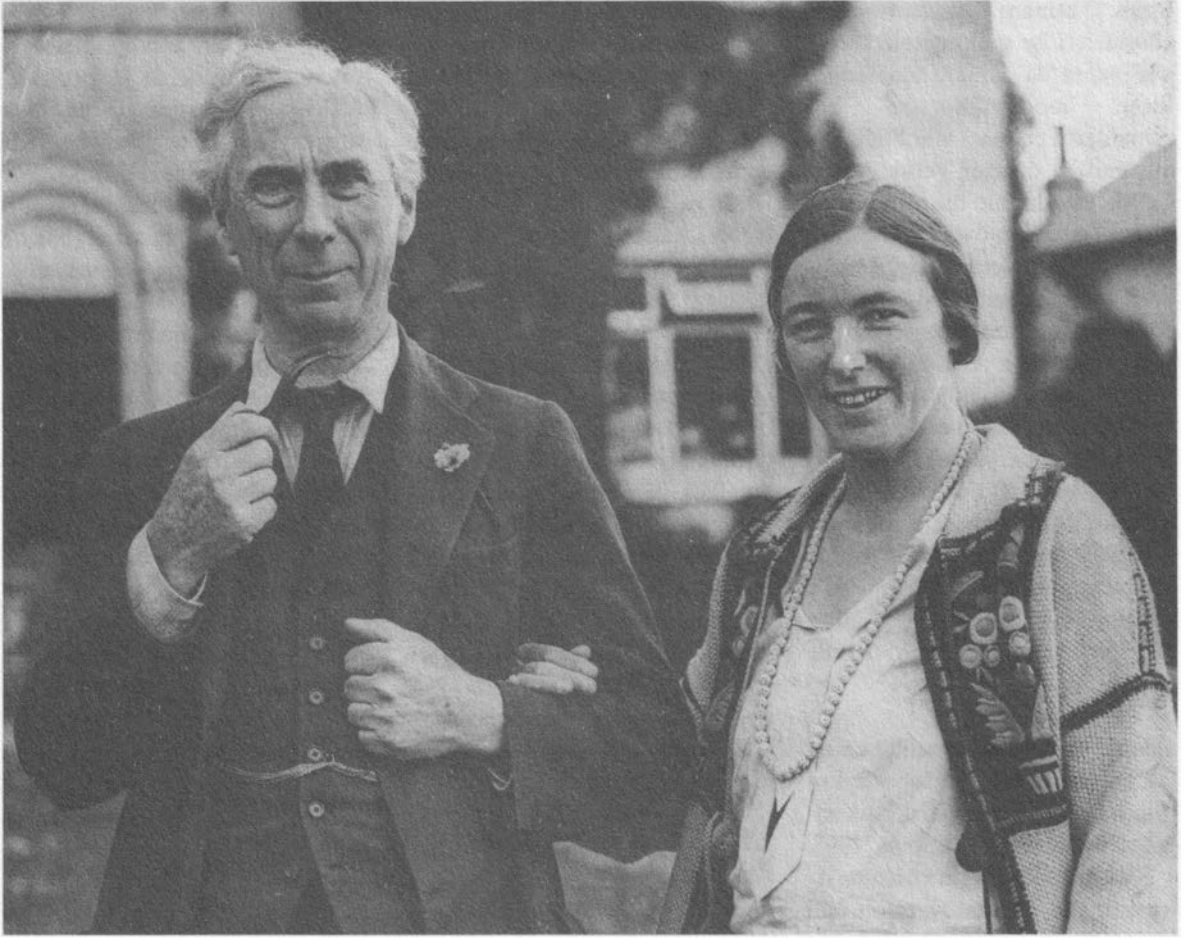
İnsanın özü onun kökeni ve başlangıcı olan küçük ölümün içinde verilmiştir. İnsan küçük ölümü tam olarak deneyimleyebilir mi, yoksa bunu nihai ölümün önceki bir tadı olarak mı yaşar? Bataille'a göre çalışma, insan varlığının özüdür ve küçük ölüm çalışmayla ortaya çıkmıştır (1997, s. 9-23). İnsanı hayvanlık durumundan çıkaran çalışmadır ya da hayvan çalışma aracılığıyla insan olmuştur. Çalışmayla birlikte maddeyi biçimlendiren insan bu mad-

deyi ona ayırdığı amaca uygun hâle getirmiştir. İnsan çalışmayla birlikte kendisini de değiştirmiş, akıllı hayvanı oluşturmuştur. Fakat çalışmayla birlikte insan hayvanı taşkınlığından uzaklaşmış, kör güdü hesabına düşkünleşmiştir. İnsanın gelişmesi yalnızca çalışma düzleminde kırılmaya uğramamıştır. Çalışma ile hedeflediği amaca ulaşan insan, bu hedefin kendileri için olan anlamının tadını çıkarmak yerine yeni bir hedef belirleme çabasına girişmiştir. Böylece saf içgüdüsel tepkiden uzaklaşmışlardır. Gereğinden fazla çalışanın kazanım ve büyüme amacı, yabani için bir "küçük ölüm" sancısı hâline gelmiştir.

Çalışma ile insan nesnelerin dünyasını düzenlemeye çabalamakta ve bu dünyada

Bertrand Russell, eşi ve ailesi ile, 1940

diğerlerinin arasında bir nesneye indirgenmiştir. İnsana özgü olan çalışma yalnız başına hayvansallığa karşıdır. Doyumsuzluğun tepesinde insanın tamamlanışı olsa da insan hiçbir zaman tamamlanamaz. Çalışma insanın faydalılık kaygısına geçici bir yanıttır. Çalışmanın özünde değiştirdiği ihlâlcı değil, köledir. Köleliği onama ile tanrılaşma isteği arasında gidip gelerek kendini teskin etmeye çalışanlar, yüzyılın şatafatlarının tek başına, gerçek yaratıcısı hâlinde geldiği ölçüde efendinin buyruklarına yanıt vermek için çabalarlar. Fakat gücünü yabanıl güdülerden alan aylağın tüm yaşamı ölümle yüklüdür. Gerek siniklikle, gerek taşkınlıkla yabanıllar yok oluştun gü-lüşüne sahiptirler.

Russell'a göre çalışma, içimizdeki şeylerin nesnellğine ve bilincine bağlıdır (1999, s. 11). Çalışmayı arzulanır hâle getirmek boş zaman korkusuna, köle ahlakına dayanmaktadır. Aylaklık ise düşüncede düşünülme-yeni düşünenlerin sığınma evi olmaya devam edecektir.

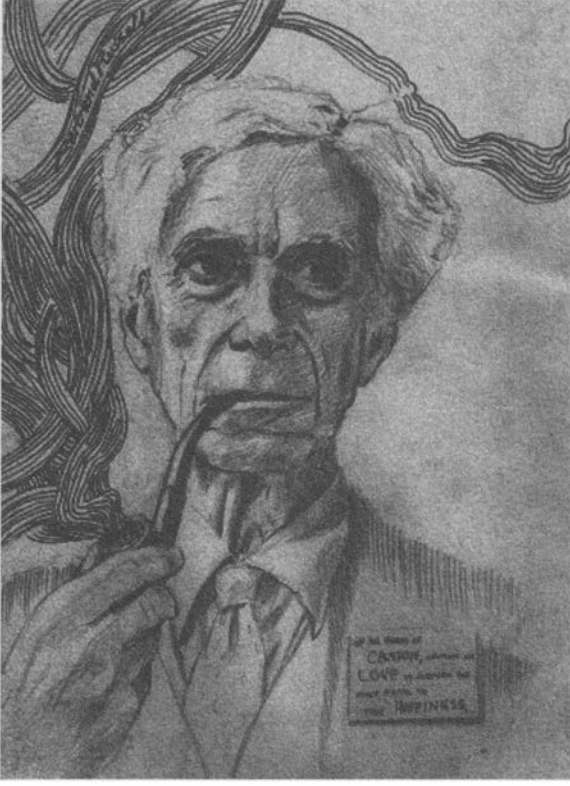
Baş İhlâlcı Olarak Hayvan

"Hayvan insanın onu yadsıyabildiği ölçüde nesnedir"
(Bataille, 1993, s. 174).

Hayvanlar insanların eylemlerinin içinde bir amaç değil de bir araç olarak mevcudiyet kazandıkça nesneye indirgenmiştir. Böylece hayvan varlığı yadsınmıştır. Bir kısım insan hayvanı bir nesne olarak görse de; insan ile hayvan arasındaki ayrım cansız bir nesne ile insan arasındaki ayrıma benzeşmez. Endüstriyel nesne her türlü gizemden arınmış ve kendi için varlık olmaktan çıkmıştır. Kendisi için hiçbir şey taşımaz. Bu anlamda hayvanlar kendi içinde nesne değilseler de insanlar, hayvansal transgresyonundan uzaklaştığı ölçüde nesneleştirme yoluna gitmiştir. Hayvanla insan arasında zemin üzerinden bir özdeşlik veya bir nesnel kesinsizlik alanı çalışma ve çalıştırma ayrımından kaynaklanır. Hayvan oluştun özüdür.

Deleuze'e göre insan başkalarıyla ortak zemindeyken bir hayvandan başka bir şey olmadığı sıradışı anın farkına vardıktan sonra ölen danaların sorumluluğunu değil de ölen danalar karşısında sorumluluk hisse-der (Deleuze, 2009, s. 32).

Modern insan içinde hayvanlık yokmuş gibi var olma çabasıdadır. Hayvan ile benzeşik tarafını oluşturan cinsel taşkınlık karşında da insan kendisini nesneye indirgermiştir. İnsanın nesneleşmesine direnen hayvansal olarak değerlendirilen tek şey cinsel taşkın-

lıktır. Bu anlamda Aylaklığa Övgüde çalışma arzusu, ölçsüz hayvanlıktan uzaklaştırarak nesneleştiren bir edim olarak irdelenmiştir. Çalışma insanı nesneye dayandırır. Hayvanlıkla, ölçsüz hayvanlığı ayırmak gerekir. Hayvanlık endüstriyel ürünlere hizmet ederken, ölçsüz hayvanlık insanı özneleştirir.

Çalışan bir hayvan olarak insan çalışmayı bir hayat biçimi olarak benimsemiş, bu nedenle taşkınlığının bir kısmını yadsımak zorunda kalmıştır. Ölçsüz hayvanlığa karşı insansal zamanda çalışmak insanı nesneye indirgemiş, hayvansal taşkınlık, bizi nesne olmaktan korumuştur.

İnsan dünyası, çalışma dünyasıdır. Çalışma insanı hayvanlığından çıkaran bilincin yoludur. Taşkınlık, davranışları tahmin edilebilir, modern insanı bilinçten uzaklaştırmaktadır. O hâlde çalışmaya bağlı bilinç ile transgresyon arasında bir uyumsuzluk vardır. Modern insan bilinç ve çalışmaya tanımlanmıştır (Bataille, 1993, s. 178).

Çalışma, insan beyni içine nesnelerin yerleştirildiği, birbirini tekrar eden eylemlerle sınırlıdır. Her gün yeni bir seçim yapma zorunluluğuyla pişmanlıklar içine sıkışmış insanın dış dünyayla özdeş çalışma edimi iç dünyasını parçalar, düşüncede düşünülme, olasılıksızın varlığını ihlâl eder. Zamani, çalışma zamanı ve taşkınlık (kutsal) zamanı olarak bölünmesine götüren modern zaman, deliliğe yakın bir olasılığa kendimizi yöneltme arzumuzu devre dışı bırakır.

Onun yerine çalışmayla birlikte gelen gündelik hayatı kontrol etme ve imtiyazlı bir yaşama kavuşma arzusunu koyar. Pratik olarak mutlak bir ihlâl mesleksi terimlerle birlikte söz konusu olamaz. Çalışma düşüncenin sona erdiği günü kurtarma etkinliğine bağımlıdır. Mesleksi yaşam çalışan ve yasağa karşı gelmenin coşkusundan kaçınan kişiye aittir. Mesleksi yaşama karşı aylak yaşamın sözcülüğü yapılamaz. Aylak yaşam üstinsanın imtiyazlı ve konformist yaşamıyla özdeşleştirilemez. Aylak yaşamda taşkınlıkla birlikte çalışma yönünde eşzamanlı bir davranış gözlemlemek olanaksızdır. Aylak yaşamda gündeliğe dair tatmin olmanın olanaksızlığı açıktır.

Boyun eğmenin bizi hiçbir şeyden kurtaramayacağına bilincinde olmak yeterli değildir. Hayvansal coşuklara olan eğilimi itiraf etmek gerekir. Aylaklıkla uyuyan yasağa karşı gelme insanı hayvandan ayıran üstünlük prensiplerini tanımaya ve bu prensiplerden istikrarlı şekilde uzak durmaya bağlıdır. Modern yaşama sarmalanan üstünlük prensipleri ve imtiyazlı olabilmek arzusuyla karşı aylaklık, ermişliğin değil yalnızlığın anlamını içerir. Çalışmayla birlikte başkasını yenmek durumunda olmak aylaklar için bir ürküntü hissini beraberinde getirir. İç deneyimle sınırları ihlâl etme arzusu Tanrı'nın kurban olduğu bir kurban etme ayinidir. Modern yaşamdan aylaklığa geçiş lanetlenen ve gündelik yaşamdan fırlatılan bir boyuta geçiştir. Aylaklık bizi diğerlerinden ayrılarak kurtarandır.

Mutlu yaşam paradoksunu yadsımayla aylaklık kendisini kurtaran "boş" düşünceden zevk almak koşuluyla mümkündür. Aylak insan aşırılığın deneyimi ile disiplin ve çalışmayı bağdaştırmamızı engelleyen ilk dengesizlikten kurtaran bir tür dengeye ulaşır. İnsan ihlâlcı bir hayvan olduğu sürece kendisi için bir sorundur. Aylaklık içimizdeki sorunlu kısımdır.

Kaynaklar

- Bataille, G. (1993). Erotizm. M. Mukadder Yakupoğlu (Çev.). Ankara: Bilkamat.
Bataille, G. (1997). Eros'un Gözyaşları. M. Mukadder Yakupoğlu (Çev.). İstanbul: Göçebe.
Camus, A. (2003). Defterler. Ümit Moran Altan (Çev.). İstanbul: İthaki.
Deleuze, G. (2009). Francis Bacon Duyumsamanın Mantiği. C. Batukan, E. Erbay (Çev.). İstanbul: Norgunk Yayıncılık
Ergüden, I. (2004). Sessizliğin Anarşisi. İstanbul: Kaos.
Russel, B. (1999). Aylaklığa Övgü. M.Ergin (Çev.). İstanbul: Cem.
Perec, C. (2000). Uyuyan Adam. S. Dolanoğlu (Çev.). İstanbul: Metis.
Kiriş, N. (2008). Tarihsel Olarak Kötülük Problemi ve Çözüm Yolu Olarak Teodise. FLSF, 5, 81-99.

Çeviren: Evren Dağlıoğlu

Russell-Einstein Manifestosu

9 Temmuz 1955'te Londra'da Bertrand Russell tarafından okundu.. Einstein'ın belki de ölmeden önce yaptığı son şey, bu manifestoyu imzalamaktır.

"İnsanlığın karşı karşıya kaldığı bu trajik durumda, bilim insanlarının kitle imha silahlarının geliştirilmesi sonucunda ortaya çıkan tehlikeleri değerlendirmek üzere bir konferansta bir araya gelmesi ve ekteki taslağın ruhuna uygun bir kararı tartışması gerektiğini düşündük.

Biz burada bugün; o veya bu ulusun, kıtanın veya inancın üyeleri olarak değil, birer insan olarak, varlığının devamı şüpheyi düşen İnsan türünün üyeleri olarak konuşuyoruz. Dünya çatışmalarla dolu ve tüm küçük çatışmaların üzerinde Komünizm ile Komünizm karşıtları arasındaki o büyük mücadele var.

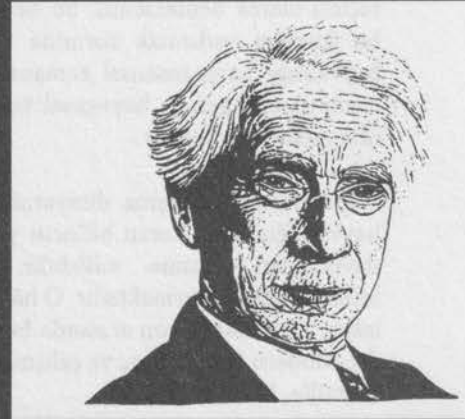
Siyasi bir bilinci olan hemen herkes bu konuların biri veya daha fazlası hakkında kuvvetli fikirlere sahiptir; ancak sizden, yapabilirseniz şayet, söz konusu düşünceleri bir kenara koyup kendinizi dikkate değer bir geçmişi bulunan ve yok oluşunu hiç birimizin arzu etmeyeceği biyolojik türün üyeleri olarak düşünmenizi istiyoruz.

Herhangi bir tarafı kayıracak tek bir söz bile söylememeye çalışacağız. Hepsi, aynı oranda tehlike içerisindeler ve şayet bu tehlike anlaşılabilirse bunu işbirliğiyle önlemek için umut olabilir.

Yeni bir şekilde düşünmeyi öğrenmemiz lazım. Kendimize, hangi grubu tercih edersek edelim askeri zaferi sağlayacak hangi adımların atılması gerektiğini değil, tarafların tümü için yıkıcı olabilecek bir askeri mücadeleyi önlemek için hangi adımların atılması gerektiğini sormayı öğrenmek zorundayız.

Kamuoyunda ve hatta yönetimde çeşitli kademelerde bulunan insanlar bile nükleer bombalarla gerçekleştirilecek bir savaşın neler getireceğinin farkında değil. Kamuoyu hâlâ sadece basitçe şehirlerin yok edileceğini düşünüyor. Yeni bombaların eskisinden daha güçlü olduğunu ve bir Atom bombasının Hiroşima'yı yok edebildiğini düşünürsek, Hidrojen bombasının Londra, New York ve Moskova gibi en büyük şehirleri yok edebileceği anlaşılıyor.

Hidrojen bombalarıyla yapılacak bir savaşta büyük şehirlerin yok edileceğine şüphe yok. Ancak bu karşı karşıya kalınacak felaketlerin en küçüğü olacaktır. Londra, New York ve Moskova'daki herkes ortadan kaldırılsa dünya kendini birkaç yüzyılda toparlayabilir. Ancak,

özellikle Bikini testinden beri artık biliyoruz ki bu nükleer bombalar, yıkımı öngörülen bölgenin dışına, daha geniş bir alana aşamalı olarak yaymaktadır.

Bir yetkilinin belirttiğine göre yeni nesil bir bomba Hiroşima'yı yıkan

bombadan 2,500 kat daha güçlü bir şekilde üretilmektedir. Böyle bir bomba yerde veya su altında patlatıldığında üst hava katmanlarına radyoaktif parçacıklar göndermektedir. Daha sonra yavaş yavaş çökerek dünyanın yüzeyine öldürücü toz ve yağmurlar olarak inmektedirler. Japon balıkçıları ve yakaladıkları balıkları zehirleyen işte bu tozdur.

Böyle öldürücü radyoaktif parçacıkların ne kadar geniş bir alana yayılacağını kimse bilmiyor ancak saygın yetkililerin tümü Hidrojen bombalarının kullanılacağı bir savaşın insanlığın sonunu getirebileceği konusunda hemfikirler. Birçok Hidrojen bombasının kullanılması, küçük bir azınlık için mutlak ve ani bir ölüm, çoğunluk içinse hastalıklar ve çürümeyle gelen yavaş bir azap olacağından korkuluyor.

Seçkin bilim adamları ve askeri strateji alanındaki yetkililer tarafından birçok uyarıda bulunuldu. Hiç biri en kötü sonuçların kesin olduğunu söylemiyor. Söyledikleri bu sonuçların mümkün olduğu ve

bilgisiyle sınırlıdır. En çok bilenlerin en ümitsiz olanlar olduğunu anladık.

Şimdi size sunacağımız soru kati, ürkütücü ve kaçınılmazdır: İnsan ırkının sonunu mu getireceğiz? Yoksa insan ırkı savaştan vazgeçecek mi? İnsanlar bu alternatiflerle yüzleşemez çünkü savaştan vazgeçmek çok zordur.

Savaştan vazgeçmek ulusal hakimiyet üzerinde tatsız sınırlamalar gerektirir. Ancak durumun anlaşılmasını her şeyden daha çok engelleyecek olan, "insan türü" ifadesindeki belirsizlik ve soyutluktur. İnsanlar sadece belli belirsiz tarif edilmiş insanlığın değil kendilerinin ve çocuklarının ve torunlarının da tehlikede olduğunu ancak farkına vardılar. Kendilerinin ve sevdiklerinin ıstıraplı bir ölüm tehlikesiyle karşı karşıya olduğu fikrini ancak idrak edebiliyorlar. Bu sebeple, modern silahların yasaklanması şartıyla belki savaşların devam etmesine izin verilebileceğini umuyorlar.

Bu umut yanıltıcıdır. Barış zamanında hidrojen bombalarının kullanılmayacağına dair hangi anlaşma yapılırsa yapılsın savaş zamanında bunların hiç bir bağlayıcılığı olmaz ve savaş patlak verir vermez her iki taraf da Hidrojen bombası üretmeye girer; bir taraf bombayı üretir diğer taraf üretmezse bombayı üreten taraf kaçınılmaz olarak galip gelecektir.

Genel olarak silahların azaltılması kapsamında nükleer silahlardan vazgeçmek için yapılacak bir anlaşma kesin çözüm sunmasa da bazı önemli amaçlara hizmet edebilir. İlk olarak Doğu ile Batı arasında yapılacak herhangi bir anlaşma gerilimi azaltacağı için iyidir. İkinci olarak termonükleer silahlardan vazgeçilmesi, taraflar birbirlerinin samimi olduğuna inanırsa, Pearl Harbour tarzı ani bir saldırı ola-

cağı korkusunu azaltacaktır ki, halihazırda bu durum her iki tarafı da gergin bir bekleyiş durumunda tutmaktadır. Bu nedenle böyle bir anlaşmayı ancak bir ilk adım olarak hoş karşılanabilir.

Birçoğumuz duygularımız söz konusu olduğunda tarafsız olamayız ancak birer insan evladı olarak unutmamalıyız ki Doğu ile Batı arasındaki sorunlar; Komünistlere veya Komünizm karşıtlarına, Asyalılara veya Avrupalılara veya Amerikalılara, Beyazlara veya Siyahlara; herhangi birine olası herhangi bir tatmin sağlayacak şekilde çözülecekse bu sorunlar savaşla çözülmemelidir. Bunun hem Doğu'da hem de Batı'da anlaşılmasını umut ediyoruz.

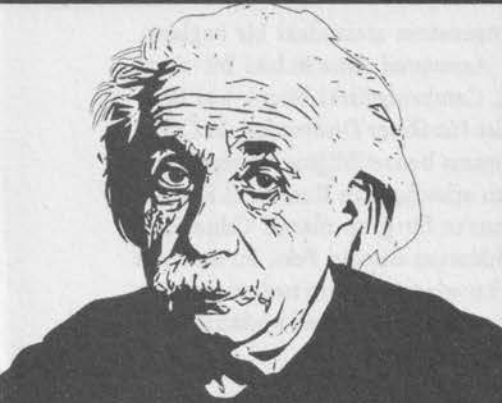
Önümüzde; seçmemiz durumunda mutluluk, bilim ve ilimde sürekli gelişim yatıyor. Kavgalarımızı unutmadığımız için bunun yerine ölümü mü seçeceğiz? Biz birer insan olarak insanlığa sesleniyoruz: İnsanlığımızı hatırlayın ve gerisini unuttun. Bunu yapabilirseniz önümüzde yeni cennete uzanan bir yol açılacak; yapamazsanız önümüzde evrenin ölümü riski duracak."

Sonuç

Kongreyi ve aracılığıyla dünyadaki bilim adamlarını ve kamuoyunu aşağıdaki kararın altına imza atmaya çağırıyoruz:

"Gelecekte yapılacak herhangi bir savaşta nükleer silahların kesinlikle kullanılması ve söz konusu silahların insanlığın devamını tehdit ettiği gerçeği karşısında, dünya hükümetlerinden, amaçlarını bir dünya savaşıyla gerçekleştiremeyeceklerini anlamalarını ve kabul etmelerini ve sonuç olarak tüm ihtilafların çözümünü için barışçıl yöntemler bulmalarını talep ediyoruz."

Kaynak: Açık Radyo

hiç kimse bunların gerçekleşmeyeceğinden emin değil. Uzmanların bu soruyla ilgili görüşlerinin kendi siyasi görüşleri veya ön yargılarıyla herhangi bir düzeyde ilgisi olup olmadığını bilmiyoruz. Şimdiye kadar yürüttüğümüz araştırmalara göre görüşler o belirli uzmanın

ALICE, WITTGENSTEIN VE RUSSELL

ÇILGIN ŞAPKACI'NIN ÇAY PARTİSİNDE BULUŞTUĞUNDA

YAZAR: ERIC GERLACH

ÇEVİREN: ANIL ÖZDEN

Çizim: Domènica Publiczna

“Mantık: İnsan anlaşmazlığının limitleri ve yetersizlikleri ile katı bir uyumluluk içerisinde düşünme ve muhakeme etme sanatı.”

-Ambrose Bierce, The Devil's Dictionary.

Lewis Carroll'un Alice ile ilgili iki ünlü kitabı ve geçtiğimiz yüzyılın en etkileyici felsefi eserlerinden birisi olan, Wittgenstein'in *Felsefi Soruşturmalar*'ı arasındaki çok edici benzerlikler birçok kişi tarafından fark edilmiştir. Az bilinen bir gerçek ise *Alice Harikalar Diyarında* kitabının Wittgenstein'in, dilin yanlış kullanımına dair bir mantıkçının kataloğu olarak, İngilizce'de yazılmış en sevdiği kitaplardan birisi olduğudur. Wittgenstein, metninde Carroll'un adını iki yerde anar ve onun felsefi saçmalığa dair işaret ettiği yerler ve Alice'in Carroll'un karakterleriyle girdiği saçma etkileşimler arasında çok sayıda benzerlik vardır. Öyle görünüyor ki, Wittgenstein, soruşturmalarını yazarken *Harikalar Diyarı*'nı düşünmekteydi; lâkin onun düşüncesinde olduğu gibi, hiçbir şey tam bir kesinlikle söylenemez.

Yine de konuya dair birkaç ipucu vardır. Wittgenstein, daha sonra hocalık da yapacağı, o sıralar Bertrand Russell ve G.E Moore'un, dili mantıksal bir temele oturtma görevleri doğrultusunda çalışmakta oldukları İngiltere, Cambridge'deki Trinity College'de eğitim

aldı. Carroll ve Wittgenstein arasındaki bir bağlantı, Martin Gardner'ın *Annotated Alice*'indeki bir notta bulunabilir. Bu not, Cambridge'deki birçok kişi tarafından Russell'in *Alice Harikalar Diyarında*'daki Çılgın Şapkacı illüstrasyonuna benzetildiğine ve hepsi hem meslektaş hem yakın arkadaş olan Russell, G.E Moore ve John McTaggart'ın bir grup olarak 'Çılgın Çay Partisi' olarak anıldıklarına dairdir. Peki, bu üçlünün çılgın çay partisiyle kıyaslanmalarının nedeni yalnızca fiziksel benzerlikler miydi; yoksa felsefi açıdan da bazı benzerlikler söz konusu muydu?

Viktorya dönemi İngiltere'sinde, akıl hastanesi sakinlerine kurallara uyma ve diğerleriyle iletişime geçme gibi sosyal davranışların öğretilmesi için bir teknik olarak kullanılan, gerçek çılgın çay partileri vardı. Carroll'un bu tarz partileri, Akıl Hastalıkları Müdürü olarak görevleri arasında akıl hastanelerini denetlemek de olan en sevdiği amcasından öğrenmiş olma ihtimali yüksektir. Carroll, amcasının izinde, akıl hastalıkları ve matematiğe dair erken bir ilgi geliştirdi ve *Harikalar Diyarı*'na bunlardan birini alelade dâhil etti:

Zamanın durduğu ve saçmalıkların konuşulduğu yer. Russell'ın hayali olan evrensel ve sorgulanamaz mantık da değişmeyen ve sonsuz bir nitelikte, etkin bir şekilde zamanın dışındaydı. Cambridge'dekilerin bir çoğunun, Russell'ın çevresini tıpkı Alice'in Şapkacı'nın toplantısını bulduğu kadar kavranamaz bulduğunu varsayabiliriz.

Konfüçyüs, bir devleti yerle bir etmenin yolu için, *bir yöneticisinin hiçbir çelişkiyle karşılaşmamış olması, o devletin yıkılmasının kesin sebebidir*, der ve yönetici hata yaptığında bunun ona söylenmesi gerektiğini savunur. Değişmeyen bir mantık, bilgisayarlar için iyi bir işlenme görevi görebilir; ama böyle bir mantık, iş insan etkileşimlerine geldiğinde genellikle işlevsiz hatta anlamsızdır. Mantık, etkileşim durumları üzerine konumlandırılmalıdır; mutlak kesinlik ya da izole argümanların yapısı üzerine değil. Güvensiz hissettiğimizde, değişmeyen cevaplar ve tek taraflı çözümler isteriz; ama aklımız yerindeyken hayatı, tıpkı Alice'inki gibi açık, gelişmekte olan ve diğerlerini de içeren bir macera olarak kucaklarız.

Wittgenstein, *Tractatus*'unu (1921) -Russell'ın önsözüyle- yayınladığında, doğruluk tablosu yönteminin sabit bir mantık için temellendirici bir işlevi olacağına inandı ve söz konusu yöntem günümüzde hâlâ okullarda öğretilmektedir. Fakat daha sonra Wittgenstein, yek, evrensel, tek anlamlı mantık fikrini terk etti ve *Felsefi Soruşturmalar*'ında (1953) altında evrensel bir mantığın yatmadığı, çeşitli dil oyunlarını ve aile benzerlikleri doğrultusunda birbirleriyle ilişki içinde olan yaşam biçimlerini pratik ediyor olduğumuzu savunmaya başladı. Wittgenstein'in, Russell'ın tek mantık gayesini terk edişinin, Alice'in Şapkacı'nın çay partisini usanarak terk edişine benzediği söylenebilir.

İllüstrasyon: N.C. Mallory

Değişim geçirmiş Wittgenstein, bir şeyin, kelimenin, ifadenin, kuralın ya da pratiğin anlamının tek bir mantık, kurallar düzeni ya da otoriter son bir yorumlamaya bağlı olmadığını; aslında kullanıldığı bağlamla belirlendiğini savundu. Tıpkı bir fren kolunun, tren kabininin geri kalan kısmıyla bağlandığında iş görmeye başlaması durumunda olduğu gibi, şeyleri sanki onlar evrenselmişcesine, özel durumları dışında incelediğimizde nasıl çalıştıklarını anlayamayız. Alet kutusundaki çeşitli araçlar ya da tren kabinindeki kumanda tuşları gibi dilin işlemlerini sağlayan birçok yol vardır ve bizler oynadığımız oyunları ve yaşam biçimlerimizi değiştirebiliriz. Nasıl hareket edeceğimizi bilmenin esasında,

dil, mantık ya da matematik değil; bütünüyle anlamak ihtiyacında olmadığımız durumlara karşı hissettiğimiz aşinalık vardır.

Bu bizi *Harikalar Diyârı*'nın her yerinde var olan bir probleme götürüyor. İşleri bizim gibi yapanlar bize tanıdık hissettirirken, bizim gibi yapmayanlar ise alışılmadık, garip ve ilginç -ki bu iki kelime, Alice ve Wittgenstein'in maceralarında ve soruşturmalarında sık sık kullandıkları kelimelerdir- hissettirir. Çünkü anlam, bütünüyle tek bir standarta bağlı değildir ve şeyler kendimiz ve diğerleri tarafından bilinemeyecek kadar farklı yollarla, farklı biçimlerde kullanılabilir ve yorumlanabilir. Her etkileşimde diğerleriyle ne kadar

hemfikir olup olmadığımızın, ne zaman göz ardı edip ne zaman saldıracığımızın, ne zaman tartışıp ne zaman teslim olacağımızın kararına kendimiz için varmalıyız. Söz konusu tepkilerin fazlalığı, Çılgın Şapka-cı'nın, Mart Tavşanı'nın ve Kırmızı Kraliçe'nin Alice'e karşı tavırlarıyla ortaya koyulmuştur. Bu karakterler bize, hata ve yanlış anlamaları önlemek için, kendimizi incelemede diğerlerinin pozisyonlarını kullanmaya karşı çıktığımızda, bazı tepkilerin nasıl absürtlükler ve saçmalıklarla sonuçlanabileceğini göstermektedir. Bazen kendimizi, sürekli tâviz verirken buluruz. Bu bazen oldukça zordur. Bu konuyla ilintili olarak düşünürsek, Wittgenstein, Schopenhauer'un, kirpilerin kış günlerinde ısınmak için, rahat bir uzaklık yakalamaya kadar ileri geri gidip sarılmalarına dair hikâyesini alıntılanmaktan büyük zevk duyardı.

Russell gibi biz de, kendimiz ve diğerleriyle aramızdaki çelişkilere ve çekişmelere son verecek ve insan davranışının nesnel bir bilimi olarak bizi sürekli acı çekme ve delilikten kurtaracak demir kadar sağlam bir mantığın hayalini kurabiliriz. Tıpkı August Comte'un orijinal pozitivist hayali gibi. Ve Russell gibi Comte da, insan ikilemlerini çözmede, matematiğin açıklığıyla mantık ve sosyolojiyi kullanacak, böylelikle kuşku ve serzenişin sesini bastırarak tek anlamlı sonuçlara varabilecek, bilimsel şekilde planlanmış sosyalist bir toplumun özlemini çekti. Şüphesiz ki, insan etkileşimlerinin böyle bir bilimi ya da mantığı, diğerleriyle etkileşimimizdeki her türlü çelişkiyi ortadan kaldıracak böyle bir bilimin var olması muhteşem olurdu. Fakat böyle bir durumda da insan yaşamı zorlukla fark edilebilirdi. Etkileşimler bizim için genelde açık uçlu ve kafa karıştırıcıdır; yine de bunları tanıdık hâle getirebiliriz, özellikle sürekli bir şekilde kafamızın karıştığı yerlerde. Harikalar Diyârı'na bu açıdan yaklaşmak, bize paylaştığımız yaşam biçimlerini ve oynadığımız oyunları nasıl oynadığımızı göstererek, birbirimizi nasıl anlayıp nasıl anlamadığımızı daha iyi bir şekilde görmemizi sağlayabilir.

Harikalar Diyârı'nın, Alice'in kendini bir rüyânın içinde bulduğu ve bir saat takmakta olup, geç kalmaktan endişelenen Beyaz Tavşan'ı takip ettiği açılış sahnesini hatırlayalım. Söz konusu bu absürtlük Alice'i *Harikalar Diyârı*'nın içine çeker. *Felsefi Soruşturmalar*'da Wittgenstein, bir köpeğin sahibinden korkacağını söyler; ama aynı köpeğin sahibinden yarın da korkacağından şüphe duyar. Beyaz Tavşan bir kuralı çiğnemekte olduğundan endişelenmektedir; asla geç kalmamak gerektiği kuralını. Ama Kraliçe'nin ve biçimsel toplumun isteklerini uygulamada başarısız olmaktadır. Wittgenstein hiçbir zaman Aristoteles okumamış olduğunu belirtse de, klasik bir eğitimden geçmiş olan Carroll mutlaka Aristoteles okumuştur ve

Beyaz Tavşan'ın 'muhakeme edebilen hayvan' denilen absürt bir aradalığın vücut bulmuş hâli olduğunun kesinlikle farkındaydı. Bu tabii ki, Aristoteles'in insanlığı tanımlama şeklidir. İnsanlık gibi, kurallar ve oyunlar da hem ideal hem de reel'dirler. Wittgenstein'a göre, soyutlamaların iş üstünde olması durumunda; idealler ve evrenselleri, -sanki basit ideallermiş ve *Harikalar Diyârı* gibi bütünüyle sadece akılda bulunan şeylermişcesine- reel ve belirli olanlardan ayrı olarak düşündüğümüzde kafamız karışabilmektedir.

Beyaz Tavşan'ı takip etmekte olan Alice, üç ayaklı cam bir masa, altın bir anahtar ve bahçeye açılan küçük bir kapı keşfeder. Carroll dışarıda çocuklarla oynamayı, salonlarda meslektaşlarıyla sosyalleşmeye tercih ediyordu. Alice kapıdan girecek kadar küçüldüğünde anahtara ulaşamadığını farkeder. Anahtar burada, benzer şekilde Buddha, Konfüçyus, İsa, Muhammed ve birçok başkası tarafından öğütlenmiş, 'Altın Kuralı' temsil ediyor olabilir: "*Başkalarına, sana nasıl davranılmasını istiyorsan öyle davran*". Bu kadar evrensel ve kültürlerarası bir kuralın, günlük etkileşimlerimizde unutulması, işe yaramayacakmış ya da alakasızmış gibi görünmesinden dolayı olabilmektedir. Ambrose Bierce'in söylediği gibi, Hristiyanlık, insanın komşusunun ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için hayret verici derecede uygun bir dindir. Diğerleri bize istediğimiz şekilde davranmamakta ise kuralı unutup böyle karşılık vermek uygun gibi görünüyor. Ya da söz konusu anahtar, tartışma ve çelişkileri çözecek kilit olguyu, soyut olarak yakalanabilir ama her nasılsa gerçek etkileşimlerde ulaşılamaz olan mantığın ta kendisini temsil ediyor olabilir mi?

İşin aslı her neyse; Alice, kendisi ve anahtar arasındaki mesafeden umutsuzlaşmış bir şekilde ağlamaya başlar, daha sonra kendisine durmayı emreder. Bize Alice'in genellikle sanki iki kişiymiş gibi davrandığı, kendisine tavsiye verdiği ama yerine getirmede başarısız olduğu ve bir keresinde kendine karşı oynadığı kriket oyununda hile yaptığı gerekçesiyle kendisini cezalandırdığı söylenir. İki Alice arasında belli bir mesafe vardır: Birisi kendisine ve kendi hatalarına odaklanmış, kurallar ve ahlaklar dayatan yanı; öbürü ise diğer şeylere odaklanan ve kurallara uymayı unutan yanı. Bu aslında hem Freud'un "süper ego" ve "id"ine benziyor; azarlayan ebeveyn ve ihmalkâr çocuk; hem de *Aynanın İçinden*'deki ülkenin Kırmızı ve Beyaz Kraliçe'lerine.

Alice kapının bir tür cennete açılacağını düşünür, tıpkı bir çocuğun bir gün yetişkin olacağını ve bütün dertlerinin biteceğinin hayalini kurması gibi. Ama sonunda bahçeye ulaştığında, tıpkı onun iki yanı gibi, kurallara uymayı reddeden hayvanlarla oynamakta olan kriket oyunuyla ve onu yöneten cani bir tiranla

karşılaşır. Alice bu duruma akıl sürer diremez, zaten *Harikalar Diyarı*'nın problemlerini de çözemezdir. Altın anahtara, gözyaşları sayesinde küçükken bulunduğu durumdan kurtulduğundan hiçbir şekilde ulaşamaz. Ne Kraliçe'nin bahçesindeki oyunu kazanabilir, ne de Kral'ın, mahkeme odasında, şüphelerinden kurtulabilir. Bunun yerine daha da büyür ve sinirlenir, her şeyin bir saçmalık olduğunu haykırır ve öfke içerisinde rüyâsından uyanır. Alice bu öyküye tıpkı Beyaz Tavşan gibi ürkek ve unutkan olarak başlar; hatta onun emirlerine dahi uyar. Ama tıpkı Kızıl Kraliçe gibi cesur ve yargılayıcı bir şekilde bitirir; hatta o idam kararına bile karşı çıkma cüretini kendinde bulur.

Çay partisine gelmeden hemen önce, Cheshire kedisi Alice'e Mart Tavşanı ve Şapkacı'nın tıpkı oradaki diğer herkes gibi deli olduğunu söyler. O, bir köpeğin

sinirliken hırıldadığını, mutluyken kuyruğunu salladığını; bir kedinin ise sinirliken kuyruğunu salladığını, mutluyken hırıldadığını belirtir. Alice ise ona hırıldama değil mırlama dendiğini söyler; kedi de ne istersen onu de, der. Her pozisyon kendi karşısındakine ters görünür. Tıpkı melez Beyaz Tavşan, Mart Tavşanı ve Şapkacı'nın hayvan ve insan olmaları gibi; biçimsel ve biçimsel olmayanın bir arada olması gibi. Şapkalar, Carroll'un zamanında uygun kıyafetlerdi ve mantıkçı rolünü oynayan Şapkacı, daha sonra kendisinin olmadığını, sadece sattığını kabul ettiği bir şapka takmaktaydı. *Aynanın İçinden*' kısmında, birçok kişi tarafından Carroll'la bağdaştırılan Beyaz Şövalye, havadan kelebek topladığını ve onları kendini doyurmak için sattığını söyler. Bu durum bir mantıkçı ya da filozofun, fikirleri hiç yoktan yaratarak öğrencilere satması gibidir.

"Buğdaylar içinde uyuyan kelekleri arıyorum: Onları papaz yahnisi yapıyorum ve sokakta satıyorum. Onları insanlara satıyorum, dedi. Fırtınalı denizlere açılanlara; işte böyle kazanıyorum ekmek paramı-Azıcık vereyim, eğer isterseniz."

Alice çay partisine geldiğinde, Mart Tavşanı ve Şapkacı onu görünce bağırlar, "Yer yok! Yer yok!" Acaba onlar Alice'in orada istenmediğini mi kastediyolardı, yoksa dışarıda olduklarından gerçek anlamıyla bir 'yerin olmadığını' mı söylüyorlardı? Alice bunu bir hakaret olarak yorumlar ve kızgın bir şekilde oturur. Mart Tavşanı ona şarap teklif eder, sonra ise aslında hiç şarap olmadığını söyler. Alice bunun kaba bir hareket olduğunu belirtir; Mart Tavşanı da buna karşın, bir yere davetsiz oturmanın kaba bir hareket olduğunu söyler. Şapkacı, Alice'e "saçlarını kestirmelisin," der. Alice bunu da kaba bulduğunu belirtir. Şapkacı da buna bir bilmeceyle karşılık verir; cevaplanmayacak bir bilmece: "Bir kuzgun neden yazı masasını sever?" Neden bize kaba davranan insanlara kaba davranırız, neden bize tam olarak nasıl davranılıyor-sa onlara öyle davranırız? Bu var oluşun çözilemeyen bir bilmecesi olarak kalacaktır.

Alice, "Cevabı tahmin edebileceğime inanıyorum," der. Mart tavşanı şöyle cevap verir: "Cevabı bulabileceğini düşündüğünü mü kastediyorsun?" Alice onaylar, tavşan şöyle devam eder: "O zaman ne kasettiğini söylemelisin." Biz diğer insanların niyetlerine dair hükümlerimizi onların söz ve davranışlarından ayrı olarak veremeyiz. Gerçekten de Alice buna karşı çıkar ve "en azından dediğim şeyi kastediyorum? Bu aynı şeydir bilirsin," der. Tam bu noktada Şapkacı olaya mantıkçı olarak dâhil olur ve Alice'i, Wittgenstein'in Russell'in mantığı yanlış anladığına dair fikrindeki gibi, yanlış yorumlar.

Şapkacı ikisinin aynı şey olmadığını söyleyerek karşı çıkar, “Ne yiyorsam onu görüyorum”un “Ne görüyorsam onu yiyorum” ile aynı olmadığını söyler.

Formel mantıkta öğrenilen ilk şeylerden birisi “eğer A varsa B de vardır”ın, “eğer B varsa A da vardır” ile aynı şey olmadığıdır. Şapkacı burada müthiş bir şekilde, yediğimiz her şeyi görmemizin; gördüğümüz her şeyi yememizden hayli farklı olduğu örneğini verir. Yine de Alice, “dediğim şeyi kast ediyorum” dediğinde, söylediği o spesifik şeyi kast ettiğini söyler; her koşulda dediği şeyi kast ettiğini değil. Yalan söyleme yeteneği olmadığı evrensel iddiasını ortaya koymaz ama cevabı tahmin edebileceğini söylediğinde, bunu aynı zamanda kast ettiği ve bunu kast ettiğini söylemesi ve gerçekte de söylemesinin aynı şey olduğu belirli iddiasını ortaya koymaktadır. Mantık ve Matematik’te, $A + B$; $B + A$ ile aynı şeydir, öyle ki “Alice bunu dedi ve kastetti” ile “Alice bunu kastetti ve dedi” demek aynı şeydir.

Şapkacı’nın mantığı kusursuzdur ama Alice’i yanlış anlar. Alice istenmeyen bir misafirdir ve Şapkacı onun hatalarını gözlemektedir. Burada Russell ve Wittgenstein arasında bir ilişki mevcut mudur? Wittgenstein bizim, belirli bir şeyin kullanılma şekli ya da her muhtemel durumda ne anlama geleceğini tasarlarırken, ‘bazı’ kavramından, ‘hepsi’ye hızlı ve kolay bir geçiş yaptığımızı söyler. Bazen gerçekleşen bir şey, her zaman da gerçekleşebilir; ama böyle olması şart değildir. Filozoflar kendi iddialarını genellikle istisnaları hesaba katarak ‘genel’ olarak, fakat rakiplerinin iddialarını evrensel, istisnalarla çelişir bir şekilde yorumlarlar. Kurallar ve pozisyonlar evrensel ve mutlak olabilir; ama olmak zorunda da değildir. Eğer Sam iyidir dersem, onun her açıdan kusursuz olduğunu mu, birkaç kusura rağmen iyi olduğunu mu, yoksa tamamen kötücül birisi olmasına rağmen bugün bir nişancıya ihtiyacımız olduğundan iyi olduğunu mu kast ettiğimi bilemezsiniz. Hans Sluga, kızına evde durmasını söyleyen anne örneğini kullanır; kızı güvenmek, eğer ev yanmaya başlarsa kız için bu öğüdün geçersiz olacağından yeterince zekice ve makûldür.

Wittgenstein’a göre Russell, mantığı, belli özel durumlara bağlılığını göz ardı ederek evrensel ve aritmetik düşündüğü için yanlış anlamıştır. Mutlak kesinlik fikri akliselimlik için bir dayanak mıdır? Yoksa Alice’in *Harikalar Diyarı* rüyasında rüya ve gerçeği karıştırması gibi ya da Şapkacı’nın Alice yorumu gibi bir yanılsama mıdır? Russell ve çevresini Şapkacı’nın çay partisine benzeten Cambridge’dekiler muhtemelen ikinci ihtimâli düşündüler. Russell, radyoya felsefe ve edebiyat eserlerini tartışmak için çağrıldığında, çoğu konuya dair oldukça istekliyken sadece *Alice Harikalar Diyarı*’nda’yı tartışırken isteksizdi. Bunun sebebi

muhtemelen başkaları tarafından deli olduğunun düşünülmesinden nefret etmesi ve Şapkacı’yla ilişkilendirilmesinden alınmasıydı.

Aslında delilik Russell’ın en büyük kâbusuydu. On yedi yaşındayken bir arkadaşını boğarak öldürme teşebbüsünde bulundu ve kendini durdurmayı zar zor başarabildi. Sadece birkaç yıl sonra Cambridge’de McTaggart ve Moore’la okul arkadaşyken, amcası Willy’nin ağır sinir bozukluğunun etkisiyle, bir sokak serserisini boğduğunu ve birisini öldürdüğü iki adamı bıçakladığını öğrendi. Willy Russell bir daha hiç iyileşemedi. Kalan yıllarını, katatonik bir rüyâ ülkesine geçerek, bir akıl hastanesinde geçirdi. Bertrand Russell, amcasına genetik açıdan bir nefes kadar yakın olması dolayısıyla, deliliğin birden aklını ele geçirmesi ihtimâlinde çok korktu ve bir deli tarafından boğulma ya da bir deli olarak birini boğma fikirlerinden sürekli rahatsızdı. Bir insan, insan etkileşiminin bundan daha rahatsız edici hâlini hayal edemez herhalde. Hayatının büyük bir kısmında Russell, diğerlerinin sıcaklığından uzak bir şekilde bir akvaryumda yaşayan bir balık gibi hissetti.

Diğer taraftan, gençliğinin en mutlu anlarından biri, on bir yaşındayken ağabeyi Frank’ten Öklid geometrisini öğrendiği andır. Matematik ona, evrensel ve sonsuz olanın yanı sıra çelişkili olmayan ifadeleri vaatetti. Üzücüdür ki, kısa bir zaman sonra Öklid’in teorilerinin, ispatlanmayı bekleyen prensipler yani aksiyomlar üzerinde durduğunu keşfetti. Ve dahası, hayatının büyük bir kısmı ve kariyeri, Amerikalı pragmatist ve psikolog William James’in ona verdiği tavsiyeye bir çözüm aramakla geçmiştir:

“Sana son sözüm şudur: Somut gerçekliklerle ilişkini korumak istiyorsan matematiksel mantığa elveda de.”

Russell, buna cevap olarak bir arkadaşına şöyle yazdı:

“Bu iki seçenek arasından, sembolik mantıkla olan ilişkiyi korumayı daha fazla tercih ederim.”

Bu *Harikalar Diyarı* işidir (delicedir). Tıpkı Russell’ın, Whitehead’le beraber on yıl boyunca üzerinde çalıştığı, 1910’da yayınlanan ve çok az insanın okuyabileceği, $1 + 1 = 2$ ’yi kanıtlamaya odaklı 362 sayfalık *Principia Mathematica*’yı yazması gibi. Daha sonra, hemen bir sonraki yıl 1911’de, Wittgenstein aniden Russell’ın odasında belirmişti...

Kaynak: The Philosopher

137'İN BAŞKALDIRISI VE YÖNÜNÜ KAYBEDEN İNSAN

BARIŞ CEYLAN

Çizim: Berrondo Arbelaiz

*Bana, doğru olduğunu düşündüğünüzden değil de sadece kullanışlı olduğuna inandığımız için bir inanca sarılmak, hem çok büyük bir sahtekârlık hem de entelektüel dürüstlüğe yapılmış büyük bir ihanetmiş gibi geliyor.**

Bertrand Russell'ı birçoğunun yaptığı gibi, 'bir vakitler idealistti, lâkin sonrasında deneyiciliği ve olguculuğu destekledi' diye tanımlamak ve bu şekilde nitелеmek oldukça güçtür. Evet; var olan, özellikle dinden gelen dogmaların hiçbirini kabul etmemiştir. Evet; dogmatik olmayan bir etik anlayış ve kurallar silsilesi ortaya koymaya çalışmıştır ve temel amacı bunları siyasal sorunlar üzerine uygulayabilmektir. Ama isteğinin bu olduğu pek de söylenemez. Daha ziyade bunu yapmaya zorunlu kalmıştır ya da kendisini böylesine bir zorunluluk içerisinde hissetmiştir, denilebilir.

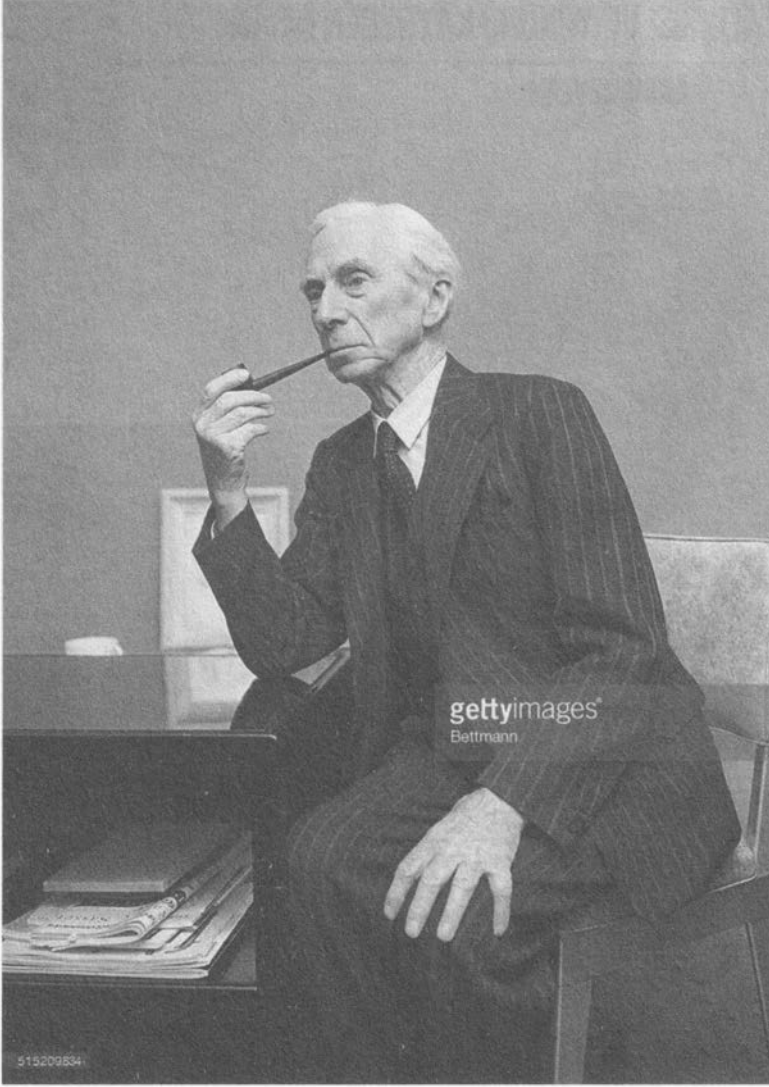
O, kısa hikâyelerinden birisi olan *Matematikçinin Kâbusu*'nda olduğu şekliyle, bir yandan 'P'iden korkan, diğer yandan 'P'i'ye itaat eden ve bir taraftan da kendisini göstermeye çalışan tüm o sayılar arasında, bir asal sayı olan ve başkaldıran hem 137'dir, hem de o 137'ye hak veren Profesör Karedüzdür. Ne P'i'nin dediklerini kabul eder ne de sıradaki yerini. Öteki sayıların sergilediği balenin düzenini bozan yıkıcılıkta kendisini gösterir öncelikle. Bunu istememesine rağmen, Sir Arthur'un 137'nin kulağına fısıldadığı gibi, toplumun ve iktidar olanların ahmaklığı da Russell'ın

kulağına fısıldar: "Yürü! Yürü! En başa geç!" diye. (Russell, 2016a, s.55).

Tüm o her şeyden kaçış çabalarına rağmen kendisini birebir bu çabaları zorunlu kılan bir dünyada bulmuştur. Bireysel özgürlük istiyordur çünkü. (Russell, 2016a, s.55). Diğerlerinin metafiziklerine katlanamıyordur. Eflatun'un cenneti sıkıcıdır ve yapılan her şey elle tutulur dünyayı yönetmek içindir.

Böyle olmasını istememesine rağmen, yapması gerekenin yapmak istediklerinden ziyade yaşayanlara somut, mantıksal bir şeyler vermek olduğunu fark eder. Görülemeyene, denenemeyene kısacası olgusal olmaya sığınmanın önyargılar, baskılar, kâbuslar, cınayetler, hatta savaşlar getirdiğine şahit olur. Anlatılması gerekeni kendisi dışında anlatabilecek kimsenin olmadığını düşünür belki de. Bu önyargıların yol açtığı sonuçlardan kendisi de etkilenmiştir ve etkilenmektedir de çünkü. İşte bundan dolayı da ikiye ayrılır Russell'ın yaşamı. İlk yarı iyi ve mutluluk verici başlangıçlara sahne olmasına rağmen pek de öyle huzurlu geçmiştir kendisi için.

*Katıldığı bir TV programından alıntılanmıştır.

Tudor Hanedanı'na bağlı soylu bir ailenin çocuğu olarak yaşamın matematiğini iyi çözen ve ona dayalı kusursuz denilebilecek bir mantık becerisine sahiptir. Galileo'da da bulunan bu becerinin getirdiği açık sözlülüğü ise başına sorunlar açan yanını oluşturmuştur.

Önce *Geometrinin Temelleri Üzerine Bir Deneme* adlı tezini verir, hemen ardından *Alman Sosyal Demokrasisi* adıyla ilk kitabını yayımlar. Toplumsal olanla daha teorik olan matematik felsefe bağını kurmaya çalıştığı gidiş gelişleri bundan sonrasında da devam eder ve 1910'da kendisini matematik ve mantık doçenti yapacak olan *Matematiğin İlkeleri* adlı eseri 1903 tarihinde yüzünü gösterir. Lâkin

yukarıda belirttiğim gibi toplumsal baskılara ve önyargılara karşı doğruyu söyleme huyu, yaptırımları da beraberinde getirmiştir.

Önce I. Dünya Savaşı sırasında kendisi gibi savaş karşıtı olan bir grubun sözcülüğüne soyunur. Neredeyse herkesin savaş istediği, dünyanın hatırı sayılır kısmında bunun Tanrı'nın da isteği olduğunun söylendiği bir dönemde, sırf savaş karşıtı düşüncelerini açıkladığı için 1918 yılında para ve hapis cezasına çarptırılır.

Baskının onun adına anlaşılabilir bir tarafı yoktur. Derdi kendi çalışmalarını özgür ve rahat bir şekilde sürdürmek olan Russell, Sovyetler

Birliği'nin baskıcı yanını da eleştirir. Lenin'le olan görüşmesini ve ona dair izlenimlerini anlattığı, hatta materyalist tarihin Komünist Parti'nin bakışını derinden etkilemesine rağmen, komünist olmak için illa bu anlayışı kabul etmenin şart olmadığını söylediği *Bolşevizmin Pratiği ve Teorisi* kitabını da yazmaktan geri durmaz. (Russell, 2016b, s.98).

Bir Lord olmasının ötesinde insan olarak baskının ne olduğunu iyi bilen, onu tanıyan ve onunla karşılaştığı anda içinde oluşan huzursuzluğa engel olamayan bir adamdır. Bunun için de sürekli özgürlükler üzerine konuşur. Bu huyundan da pek geri adım atmaz. Örneğin New York'taki City College'a profesör olarak atanmasına, hatta Pennsylvania'daki Bornes Vakfı'yla konferanslar vermek üzere beş yıllık bir anlaşma imzalamasına rağmen, ahlak kurallarına aykırı bir cinsellik anlayışını savunduğu için hem profesörlük görevi iptal edilir, hem de konferans anlaşması feshedilir. Hoş Russell buradan daha kârlı bir çabayla çıkmasını da bilmiştir. Konferans metinlerini bir kenara atmaz. Onları derleyip dünyanın en çok satan kitaplarından biri olan üç ciltlik *Batı Felsefe Tarihi* hâline dönüştürür ve bu dönemden sonra başka bir gelire de pek ihtiyaç duymaz.

Ayrıca bu kitap Russell'a tahminlerinin ötesinde bir saygınlık da kazandırır. 1949'da Liyakat Nişanı'nı, 1950'de de Nobel Edebiyat Ödülü'nü alır. Ancak zannettiğinin aksine, tüm bu rahatlık ve elde etmeyi planladığı huzur onu istediği çalışmaları yapmaya yönlendireceğine, sırtına toplumsal ve ahlaksal sorumlulukları yükleyerek uluslar arası bir elçi konumuna iter. İçinde yaşadığı dünyayı kurtarmak için olmasa da daha yaşanılır bir yer kılmak adına hareket etmek, bu yönde çalışmalarını sürdürmek zo-

rundadır ve bunu Aristoteles'ten ziyade Kant'ın ahlak anlayışı doğrultusunda yapar. Yani yaptıklarının sonuçları ahlaki de olsa sebepleri ahlaki olmaktan ziyade olgusal gerekçelere bağlıdır. 1954'te ABD'nin hidrojen bombası denemelerini lânetler. 1958'de nükleer silahsızlanma kampanyasını organize eder. 1965'teki füze krizinde arabuluculuk yapar. ABD'nin Vietnam politikasını protesto eder ve 1957'de Sartre ile beraber Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi'nin kurucusu ve öncüsü olur.

Tek bir amacı vardır; 'umudun yeşertmediği bir mutluluğa ulaşmak...'

Russell mantıkçı yanının da getirdiği sarsılmaz özgüveni sayesinde erdem olarak görülen bazı duyguların insanı sefaletle götürdüğünün farkına varmıştır. Ve bu duygulardan en başat olanı da umuttur. Gerçeklikle hiç alakası olmayan, insanı olguların ötesinde bir varoluşa bağlayan ve böylece zamanında vermesi gereken tepkileri geciktiren bir duygudur umut. Bolşevikleri eleştirmesinin yegâne sebebi de budur aslında. Tüm ekonomik nedenlerini ve gerekçelerini haklı görse de insanları belirsiz bir gelecek umuduna bağlayan, hatta Marx'ı ve Engels'i bu umudun peygamberleri olarak gören yapısınadır eleştirisi. Savaştığı şeyin gerekçelerine sahip olan bir yapının nihayetinde ister istemez onun araçlarını da kullanacağını görmüştür.

Umut bu açıdan bakıldığında iyi değildir. Umudun biriktirdiği bekleme ve açlık hissi sonunda geniş kitleler üzerinde baskıyı da beraberinde getirecektir. Lenin'i eleştirdiği ve kahkahasında yakaladığı gaddarlığı da buna yöneliktir. Kapitalist Avrupa'da olduğu gibi Komünist Rusya'da da Russell'ı huzursuz eden durumdur bu.

Çünkü ne olursa olsun böylesine bir umut dogmatik olana sarılmayı da beraberinde getirecektir. Sonuç olarak arzu edilene ulaşmak dogmatik olana sarılmakla mümkün olabilir ve umut da bunu olanaklı kılan en belirgin duygusal yoğunluktur. Umut insanları yönetmenin bir başka şekli olarak yüzünü gösterir. Onun için de *Etik, Toplum, Siyaset* kitabını yazarken, bu kitabın iki amacı olduğunu belirtmek zorunda kalır. Birincisi, dogmatik olmayan bir etik ortaya koymak, ikincisi ise bu etiği çeşitli siyasi sorunlar üzerine uygulayabilmektir. (Russell, 2014, s.7).

Kısacası baştan itibaren mutluluğa koşan, çalışma sürelerinin oldukça kısılması gerektiğini düşünen, ancak boş zamanı olan insanların üretken ve yaratıcı olabileceğini savunan bir adamdır Russell. Mutsuz bireylerden savaşı bir sistem oluşturma olasılığının olmadığını görmüştür. (Russell, 2016c, s.19).

Hâl böyle olunca umudun ötesinde onur kavramına da temkinli yaklaşmıştır. Bu noktada onun sergilediği böylesine bir dikkate hak vermemek ise elde değil.

Şu açıdan düşünersek daha açıklayıcı olacağı kanaatindeyim: Savaş, yoksulluk ve diktatörlük dönemleri onlarla mücadele eden daha onurlu insanların doğmasını sağlar. Ancak onur victoryan bir kavram olarak birebir ahlakidir. Doğabilmek adına sırf bunun için şeytanî bir zorbalığa ihtiyaç duyar. Bundan dolayı da zorbanın doğmasına sessiz kalır. Eğer doğru bir düşünce ortaya çıkacaksa yanlışından beslenmekten başka şansı olmayacaktır ki, burada doğrunun ve yanlışın da ahlaki temelli olduğunu belirtmek gerekir. Bu da yanlışın ortaya çıkışında doğrunun sessiz kalmasına neden olur. Kimse yanlış ortaya çıkarken onurlu davranmaz ya da davranamaz. Aksine ne kadar onurlu kadın ve erkek varsa yanlışın ortaya çıkmasından sonra kendilerini açığa çıkarırlar. Tıpkı ters yüz edilmesi gerektiğine inandığım ve çocuktan ziyade yetişkinin eğitilmesinin bir zorunluluk olduğunu düşündüğüm eğitim sistemi örneği gibi. Yanlışın yok edilmesi için doğrunun çürütülmesi gerekiyor. Çünkü birbirlerine bağlı olan yanlış – doğru dualizmi, evrenin ucu bucağı belli olmayan boşluğu içerisinde konumunu kaybediyor ya da titreşimden oluşan maddeler evreninde zaten bir konumu olmuyor. Sonunda ise, düşmanı öldürmek ve doğal olarak cinayet, savaş yeri geliyor onurlu bir davranış oluyor.

Russell; Wittgenstein'in o değerli öğretmeni, kendisine yazılan her mektuba cevap verme nezaketinde bulunan, Eagleton'ın benzetmesiyle şarabının bittiğini anlayınca derin üzüntüsünü piposuyla bastırmaya çalışan bu duygusal adam belki de yazmak istediğini, yazmak zorunda hissettiklerinden dolayı hiç yazamadı.¹

Kaynakça

- Eagleton, T. (2003). Azizler ve Âlimler, (Osman Akınhay, Çev.) İstanbul: Agorakitaplığı.
Russell, B. (1997). Aylaklığa Övgü, (Mete Ergin, Çev.) İstanbul: Cem.
Russell, B. (1996). Batı Felsefe Tarihi, (Muammer Sencer, Çev.) İstanbul: Say.
Russell, B. (2016). Bolşevizmin Teorisi ve Pratiği, (Özgür Ulusoy, Çev.) İstanbul: bgst Yayınları.
Russell, B. (2014). Etik, Toplum, Siyaset, (Funda Sezer, Çev.) İstanbul: Say.
Russell, B. (2014). Felsefe Yapma Sanatı, (Halil Kayıkçı, Çev.) İstanbul: İtali.
Russell, B. (2016). Mutlu Olma Sanatı, (Yunus Sağlamtürk, Çev.) İstanbul: Say.
Russell, B. (2016). Mümtaz Şahsiyetlerin Kâbusları ve Diğer Öyküler, (Seda Çingay Mellor, Çev.) İstanbul: bgst Yayınları.

1. Bunun için de Felsefe Yapma Sanatı adlı kitabında, felsefeyi önce bilim ve sonra da sanat olarak gördü. Hâlbuki Heidegger bunun böyle olmadığını, Nedir Bu Felsefe adlı denemesinde bize göstermişti.

BERTRAND RUSSELL VE 'HERKES İÇİN FELSEFE' KONUSU

ÇEVİREN: MELTEM ÇETİN SEVER

Düşünürler olarak karşılaştığımız ilginç sorulardan biri, felsefi fikirleri genel kitle için erişilebilir hâle kimin getireceğidir. Herkes felsefe yapabilir mi ya da yapmalı mıdır?

Bazı filozoflar, felsefenin akademi veya üniversite ortamında kalmasını ister. Diğerleri ise, modern felsefenin on dokuzuncu yüzyılın sonlarında üniversite araştırma ortamında kurumsallaşmasıyla düşüşe geçtiğini iddia ediyor. Felsefenin yalnızca ciddi bir çalışma konusu olması gerektiğine hükmederek, filozofları halktan aldıkları büyük desteği ve felsefenin kendi değerinden kaynaklanan toplumsal bilinirliğini yitirdiler.

Kamusal alanda çalışan filozoflar, örneğin *The Conversation*'a ve *Cogito Philosophy Blog*'a katkıda bulunanlar, "herkes için felsefe" argümanını savunur.

Bertrand Russell'in *Philosophy for Laymen* Makalesi

Bertrand Russell 1946 yılında, *Philosophy for Laymen* adını verdiği bir makale yazdı. Bu yazısında felsefenin genel eğitimin bir parçası olması gerektiğini savunur ve şunu önerir:

"Teknik becerilerin öğrenilmesi adına fazlasıyla zaman harcanan bu günlerde bile, felsefe öğrencinin bir insan ve vatandaş olarak değerini büyük ölçüde artıracak bir takım şeyler kazandırabilir."

Clare Carlisle yazılarında Russell'dan bahseder:

"Russell, bir yaşam biçimi olarak felsefenin bu kadim anlayışını, kozmik anlam ve değer sorgulamalarının varoluşsal, etik ve manevî bir öneminin olduğunun üzerinde durarak tekrar gündeme getirdi. (Tabii ki, bu terimlerin ne anlama geldiği, düşünürlerin uğraşmak durumunda olduğu bir diğer konudur.)"

Burada, felsefe fikrini bir praksis olarak görüyoruz; zaten yaptığımız bir şey veya her rasyonel insan için faydalı olan bir düşünme yolu. Russell'ın dediği gibi;

"Belirsizliğe tahammül etmek zordur; ancak diğer erdemlerin çoğu için de bu geçerlidir. Her erdemi öğrenmek için uygun bir disiplin vardır; ertelenen hükümleri öğrenmek için de en iyi disiplin felsefedir."

Russell felsefenin Laymen okuyucularına öğretilbileceğine inanıyordu ve bu makalenin onlara duygusal sorunlar hakkında daha objektif düşünceleri konusunda yardımcı olacağını düşünüyordu. Carlisle, bunun yapılmasının stresli ve ahlaki bir ikileme yüz yüze gelinmediği ya da duygusal konumda olan birinin hızlı bir karar verme yükü altında olmadığı zamanlarda daha kolay olacağını kabul ediyordu.

Oysaki anafikir şu ki felsefi düşünme alışkanlığı, uygulanageldikçe kolaylaşacaktır.

Gençlerle Felsefe

Yakın bir zamanda Wellington, Yeni Zelanda'da 2016 *Federation of Australasian Philosophy in Schools Associations* (FAPSA) konferansına katıldım ve ne tür bir felsefenin herkese, özellikle de genç insanlara öğretilmesi gerektiği fikrini çerçeveleyen konuşma beni çok şaşırttı. Bu konferanstaki sunum ve katılımcılarının hepsi, yaşları 3-17 arasında olan her çocuğa felsefenin okulda ders olarak sunulması gerektiğini savunuyorlardı. Daha önce 'Philosophy for Children' (P4C, Çocuklar için Felsefe) ve genç insanlara felsefe öğretmenin yararları hakkında yazmıştım.

P4C, öğrencilerin sadece eleştirel düşünme becerilerini öğrenme ve pratik yapma şansını değil, aynı zamanda yardımcı, işbirlikçi ve yaratıcı düşünme becerilerini de sunuyor. Bunu gerçekleştirmek için, P4C uygulayıcıları tarafından tercih edilen *Community of Inquiry*'yi (CoI, soruşturma topluluğu) kullanıyorlar. CoI, öğrencilerin kapsayıcı ve demokratik bir şekilde birbirleriyle diyaloga girmelerini sağlıyor. Böyle

bir diyalog, sınıfta yaşa uygun felsefi metinleri ve uyarıcı malzemeleri kullanan öğretmenleri tarafından şekillendirilir.

Fakat her öğrenci 'tüm felsefe'yi öğrenmeli midir?

Gençler İçin Felsefe

University of Birmingham'dan Michael Hand'ın FAPSA konferansındaki sunumuna bakılırsa, belki de değil. Hand şöyle diyor;

"Sadece felsefede değil akademik çalışmaların tüm dallarında, neyin bir kültürel değerinin olduğu ve neyin yalnızca profesyonel bir ilgi olduğu arasında bir ayrım vardır."

Hand'ın genç insanlara felsefe öğretilmesi gerektiğini ve felsefenin okul yaşındaki öğrenciler için de bir seçenek olduğunu savunduğu belirtmek gerekir. Felsefe içeriğinin müfredatta olmasının kolayca savunulabileceğini belirtir. Çünkü felsefe, diğer akademik konular gibi, tabiatı gereği yararlı bir faaliyettir. Diğer akademik konulardaki gibi, entelektüel erdemlerin geliştirilme-

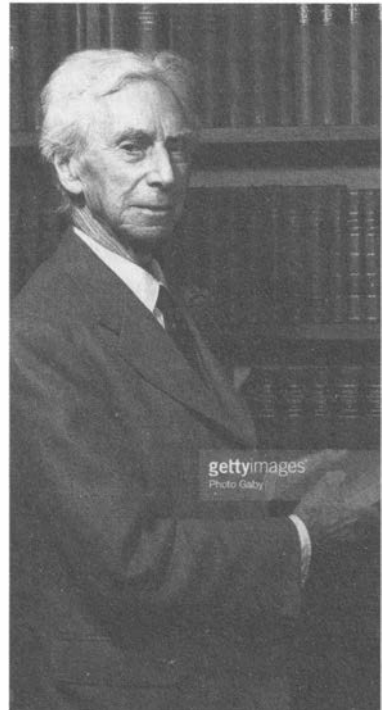
sinde ve düşünce kalitesinin artırılmasında etkilidir.

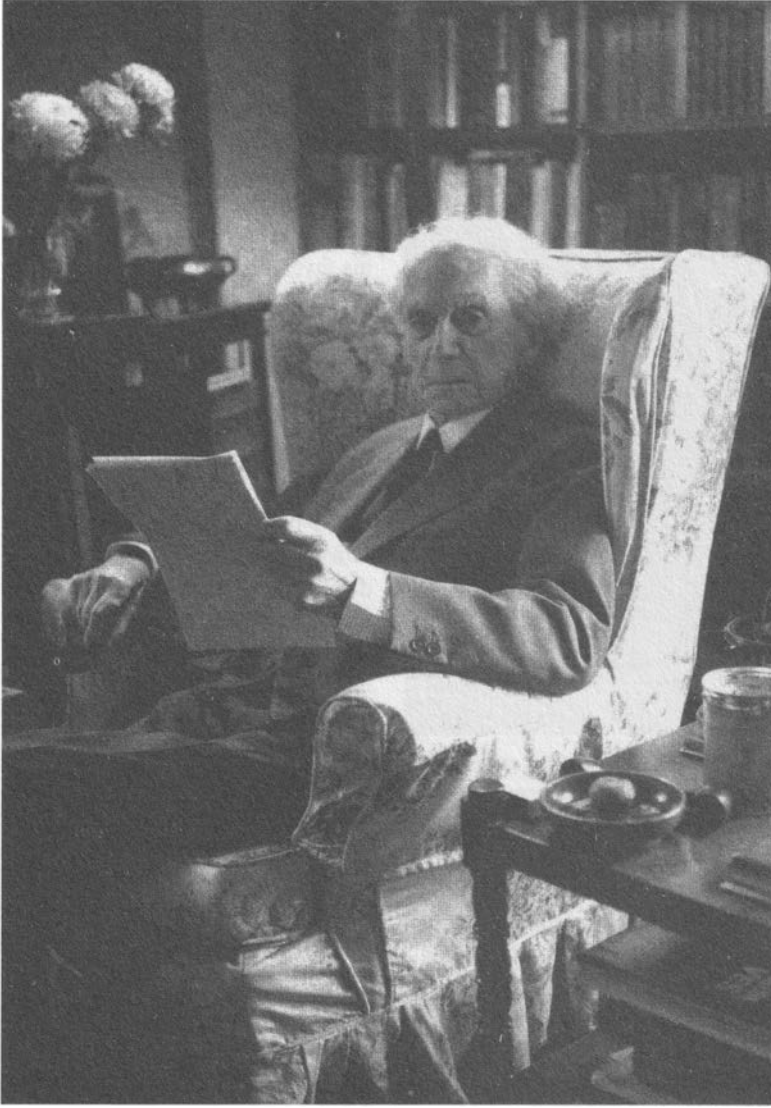
Yine de, felsefenin zorunlu bir ders olarak müfredata dâhil edilmesini savunmamız gerektiğini sorguladığımızda, her öğrenciye başka yollarla elde edemeyeceği şüphesiz bir fayda sağladığını kanıtlamamız gereklidir.

Felsefe Çalışmanın Sağladığı Şüphesiz Fayda

Carrie Winstanley'nin böyle bir iddiayı savunduğunu unutmayın. Hand ile düzenlediği kitapta şunu iddia eder: Diğer dersler eleştirel düşünme becerilerini öğretiyor olsa bile, felsefe öğrencilere eleştirel düşünme becerisini sağlayan en iyi derstir; çünkü eleştirel düşünme felsefenin özüdür.

"Felsefe, çocukların eleştirel düşünme bilmesine yardımcı olacak en iyi derstir; onlara nedenleri değerlendirmeyi, fikir savunmayı, bilgi kaynaklarını değerlendirmeyi ve argümanların ve delillerin değerini biçmeyi diğer derslerden daha iyi öğretebilir."

Eğer diğer dersler öğrencilere eleştirel düşünme becerilerini öğretiyorsa, neden bu kalabalık müfredatta felsefeye de yer vermiyoruz?

Hand bu noktayı değerlendirir ve öğrencilerin ahlak felsefesini ve siyasal felsefeyi çalışmasının benzersiz bir şekilde yararlı olacağını önerir. Şöyle der;

“Ahlak felsefesi ve siyasal felsefe tabii ki bize yaşamının en iyi yolunu söylemez. Fakat yaptığımız seçimler ve koyduğumuz hedefler hakkında daha derin ve titizlikle düşünmemizi sağlar. Ve belirli ahlaki ve siyasal kısıtlamalar dâhilinde kendi seçimlerimizi yapmamızı ve hedeflerimizi takip etmemizi savunur.”

Hand şu sonuca varır:

“Ahlak felsefesi ve siyasal felsefe, bu konuları çalışanlara nasıl yaşayacakları hakkında zekice düşünebilmenin belirgin faydaları ve davranışlarındaki ahlaki ve politik kısıtlamalarla nasıl yaşayacakları hakkında önerilerde bulunur... [ve] herkes bu faydaya karşı güçlü bir ilgi besler; çünkü herkes nasıl yaşamaları gerektiği sorunu ve ahlaksal ve politik kısıtlamalara uyma sorumluluğu ile yüz yüzedir.”

Felsefenin diğer alanları (estetik, biçimsel mantık, epistemoloji ve ontoloji) ek ve isteğe bağlı ekstralar olsa da bu, ahlaki ve politik felsefenin okullarda zorunlu bir ders

olarak okutulmasının faydalarını tartışmakla sonuçlanır.

Herkes İçin Felsefe

Kimin felsefe yapması gerektiğine gelince, kendi yaşamlarından çıkardıkları anlamları üzerine kafa yoran makul vatandaşlar olarak herkesin deneme hakkı olduğuna inanıyorum. Evet, felsefe için uzmanların eğitim aldığı üniversite ortamı en uygun yerdir. Evet felsefe, sınıflarda çocuklarla yapılabilir. Ve felsefe, elbette herkes içindir ve farklı seviyelerde olsa da yapılmalıdır.

Fakat Hand'in özellikle ahlak felsefesi ve etik üzerine yoğunlaşmasını anlıyorum. Filozoflar etik hakkında konuşurken, dikkatli düşünmenin zor ve karmaşık senaryolarda yararlı bir şekilde uygulanabileceğini gösterebildikleri kamusal alandaki söz sahibi konumlarını tekrar kazanırlar.

Tabii bu ahlak ikilemlerinin tek mükemmel cevabı yoktur; fakat eleştirel, yardımcı, yaratıcı ve işbirlikçi düşünme becerileri en kötü cevapları elemek adına değerlidir. Bu felsefi düşünme becerileri, karar verici konumundaki insanlara kamu anlayışı ve insanların yaşamlarını etkileyen konularda iyi politikalar yapma konusunda yardımcı olur.

Felsefi diyalogu okullara ve kamusal alanlara uzatmak, insan düşüncelerini her zaman meşgul eden temelde önemli 'büyük' soruların dikkatli düşünülmesine teşvik eder. Özellikle bu günlerde, bu sorular bizim bireysel özerkliğimize ve kolektif insanlığımıza etki ettiği için ahlaki ve siyasaldır.

Kaynak: The Conversation

BERTRAND RUSSELL: ÇALIŞMAK ABARTILMIŞ BİR ERDEMDİR

PAUL WESTERN
ÇEVİREN: ŞEBNEM ERTAN

“Çalışkanlığın abartılmış bir erdem olduğuna inanan Bertnard Russell, sıradan bir insanın çalışma süresinin büyük ölçüde azaltılması gerektiğini savundu. Paul Western’e göre, ‘aylaklık’ kavramı hak ettiği değeri görmüyordu.”

Bertnard Russell, 1932’de yayımlanan “*Aylaklığa Övgü*” adlı metninde çalışkanlığın abartılmış bir erdem olduğunu ve bireyin kendi ilgi alanlarına ayırdığı boş zamanın medeni yaşamın bir gerekliliği olduğunu savundu. Ayrıca, yaşadığı dönemde üretimde mekanikliğin öyle bir boyuta ulaştığına inanıyordu ki, ona göre topluma yararlı olmak için haftada yirmi saatten fazla çalışmak gereksizdi. İşsiz sayısı çok yüksek olmasına rağmen geriye kalan kesimin de aşırı çalıştırıldığını gördü. Günümüzde de geçmişe oranla çok daha verimli üretim kaynaklarına sahip olmamıza rağmen hâlâ “aylaklığın” âdil dağıtımından bir hayli uzaktayız.

Russell’a göre çalışmayı görev olarak görmek “köle ahlakı”nın (iktidar sahiplerinin, güçsüzleri kendi çıkarlarına göre yaşamaya ikna etmelerini sağlayan aracın) bir parçasıydı. Ve bu yöntem ‘efendilere’ özgürce geçirebilecekleri boş vakit sağlıyordu. Ancak Russell, başkalarının gayreti sayesinde elde edilen aylaklığın övgüye değer olmadığına inanıyordu. Ama tabii ki, iktidar sahiplerinin elde ettikleri boş zamanın ufak bir kısmı uygarlığın geliştirilmesine ayrılıyordu. “*Tembellik, medeniyetin temelidir. Geçmişte az kişinin keyfi ya da tembelliği, çok sayıda insanın emekleriyle sağlanıyordu. Harcanan emeklerin değeri çalışmanın yüceliğinden değil; boş geçirilen zamanların güzelliğinden geliyordu. Oysa günümüzdeki modern teknikler sayesinde, boş zaman (tembellik) topluma zarar vermeden, âdil bir şekilde dağıtılabilir.*”

Birinci Dünya Savaşı süresince toplumun refah seviyesinin korunması Russell’a azaltılmış iş gücüyle de ne kadar çok üretim yapılabileceğini gösterdi. Barış zamanlarında ise, erdem kabul edilen çalışkanlık algısı toplumun yarısı aşırı çalıştırılırken diğer yarısının da işsiz olmasına sebep oluyordu. Öte yandan, herkes topluma bir miktar iş borçluydu ve günde dört saatlik çalışmayla hem toplumun ihtiyaçları karşılanmış olacaktı hem de herkes uygar yaşamın keyfini sürecekti.

Eğer insanların boş zamanlarında ne yapacaklarını bilmedikleri doğruysa, bu tamamen uygarlığımızın zorlamaları yüzündendir. Russell bunun çözümünü iki basamakta açıkladı. Öncelikle, zevk kavramının bizim iyiliğimiz için var olduğunu kabul etmeyi öğrenmemiz gerekir. Eğer çalışmak erdem ise, çalışmanın sonuçlarından keyif almak da dengeleyici bir erdem olmalı. İkinci olarak eğitime daha geniş alanda yer vermeliyiz; çünkü insanlar ancak bu şekilde vakitlerini nasıl daha yapıcı biçimde kullanacaklarını keşfederler. Russell’ın kölelerin dansını canlandırmaya yönelik seçimi aristokratik, büyüklük taslayan bir tavır olarak görülse de, insanların eğlence vakitlerinde –toplumsal açıdan yararlı olanlar dâhil- daha aktif olacakları fikriyle de çelişmiyordu. İnsanlar yaşamlarıyla, yaratıcılıklarıyla neler yapabileceklerini gördükçe daha mutlu bir hayat sürmeye başlayacaklardı.

Yine de itiraf etmeliyiz ki, Russell’ın iş gücünün eşit dağılımına yaklaşımı, anlaşılmaz olmasının yanı sıra

County Durham, 1963 (Fotoğraf: Don McCullin)

umutsuz bir ütopya gibi görünüyor. Russell'a göre ütopyasının imkânı, tamamen "üretimin bilimsel organizasyonuna" bağlıydı ve bu her ne anlama geliyorsa tek gecede, birden ortaya çıkacak bir şey değildi. Russell'ın aylıklık için yazdığı övgünün üzerinden geçen altmış altı yılda kendi hayatımıza daha çok değer verir hâle gelebildik mi peki? Elbette bu yönde bir takım adımlar atıldı. Artık çocuklarımız okulda daha çok kalıyor ve mesai günlerimiz de azaldı. Fakat bu yine de "mümkün olan en aza" indirildiği anlamına gelmiyor. Hâlâ aşırı çalışanlarla, hiç çalışmayıp aylıklık yapanlar -söz konusu aylıklık kişilerin mecbur bırakıldıkları ve parasızlıktan dolayı keyfini çıkaramadıkları bir durum- arasında büyük bir kutuplaşma var. Yani Russell'ın tahmin ettiği temel eşitsizlik hâlen bizimle.

Ekonominin büyümesiyle iş gücüne duyulan ihtiyacın artacağına ve bunun da işsizliği azaltacağına dair bir inanç var. Herkesin aşırı çalışacağı bir toplum yapısının çekici olup olmadığı problemini bir köşeye bırakalım. O zaman asıl sormamız gereken şu ki; yapılması gereken daha çok iş olması, daha çok insana ihtiyaç duyulduğu anlamına gelir mi? Teknoloji ilerledikçe iş gücü ihtiyacı daha çok otomatik yollarla karşılanır oldu. İnsan gücünün daha önemli olduğuna dair inanç ise yapay, servise yönelik iş alanları ortaya çıkardı. Bunların bazıları anlamsız, örneğin 7/24 açık mekânlar; bazıları ise evlerde hizmet işlerine bakmak gibi

umutsuz işler. Eğer bu gereksiz çabalar, insanların verimli çalışmalarına karşılık biraz olsun eğlenceye vakit bırakıyor olsaydı, kayıptan ziyade büyük bir kazanç ortaya çıkardı. İnsanlar artık daha az iş yapmanın yollarını arıyor. Ben de o insanlardan birisiyim. Haftada bir gün fazladan tatil yaparak kendime düşünmek ve yazmak için zaman yaratmış oluyorum. Ama bu hâlâ ayrıcalıklı bir pozisyona sahip olmakla alakalı. Çünkü öte tarafta hâlen birçok kişi fazladan mesaiye kalarak ya da düşük ücretli, yarı zamanlı işlerde çalışarak hayatlarını sürdürmeye çalışıyor.

1932'de hayal edilebilir olan âdil zaman dilimi dağılımı artık bir hayalden çok daha fazlası olmalı. Fakat günümüzde hâlen uzun saatler boyunca çalışmanın kişiye bir nevi erdemlilik hissi kazandırdığına inananlar var. Biz o insanlara, çalışkanlığın erdemli olduğu inancının tamamen bir uydurmaca olduğunu hatırlatmaya devam edeceğiz. Bizler âdil dağılımı sağlamaya mecburuz. Uzun saatler boyunca çalışmaya duyulan inatçı hayranlığın sona erdirilmesi gerekiyor ki bu hayranlık sistematik işsizliğin asıl sebeplerinden birisi. Herkes bunu 'ama dünyanın düzeni böyle' diyerek kabullenmiş durumda. Saçmalık. Haftada yirmi saatlik çalışma toplumun tüm ihtiyaçlarını karşılayacağı gibi bize de kendi gerçek yaşamımıza ayıracığımız vakitler yaratır.

Kaynak: PhilosophyNow

AŞKINLIK OLMADAN YAŞAMAK ÜZERİNE: CAMUS'YE HÜRMET

VAN HARVEY

ÇEVİREN: HÜSEYİN SİĞİRCİ

Van Harvey, yüksek bir amaç olmadan da anlamlı yaşamının mümkün olduğunu söylüyor.

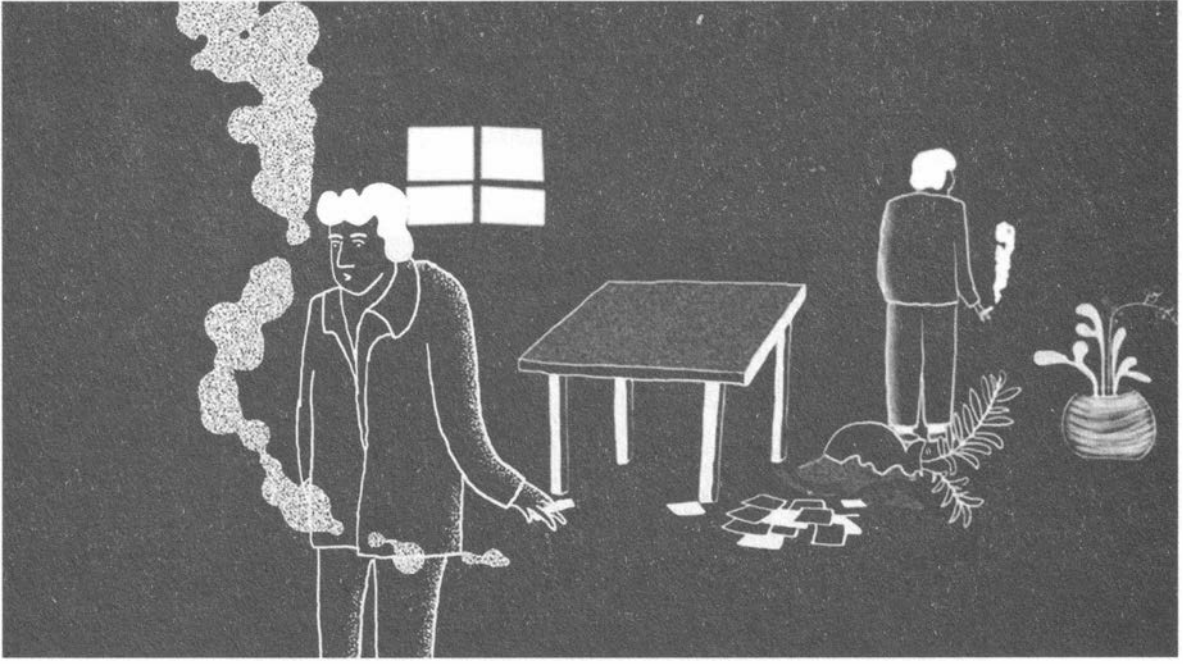
“Yahut yine diyebiliriz ki yaşamak dışında artık hiçbir amaca sahip olmak zorunda olmayan insan, yani hoşnut olan insan, varoluş amacını yerine getiriyor.”
Ludwig Wittgenstein, *Defterler*.

Tutarlı bir Tanrı kavramı göz önüne alındığında O'nun hakkında sorumlucu veya sorumsuzca konuşmanın usûlleri olduğunu savunanlar vardır. Lâkin bu yazımda, ilk olarak, Tanrı hakkında sessiz kalmanın daha dürüst, daha mesuliyet barındırdığına inanan kişinin zihniyetini ve duyarlılığını betimlemek istiyorum. Böyle bir kişi, başkalarının Tanrı inançları konusunda konuşmalarının sorumsuzluk olduğunu iddia etmez; fakat bu insan için birisinin en azından bildiğinden daha fazla biliyormuş gibi yapmaması en uygundur.

Bu tür insana verecek bir isim bulmaya çalıştım, kolaylıkla teşhis edilebilir bazı izahatlar onu uygun biçimde işaret edebilmemde beni muktedit kılmakta. Fakat heyhat, memnun olduğum bir isim bulamadım asla. Bu sebeple, daha iyisinden yoksun olduğumdan, güzel, eski ve alışılmış bir isim kullanmaya karar verdim. Tarif etme arzusunda olduğum böyle bir insan “teolojik bilinemezci (teolojik agnostik)”dir. Bir bilinemezci, teknik olarak, Tanrı'nın varlığını reddeden biri değil; basitçe bunu bilme iddiasında olmayan kişidir. Bunun ötesinde, muhtelif sayıda bilinemezci türü vardır ve bu yazımda aktarmak istediğim tür, önemli hususlarda

hepimizin aşına olduğu bilinemezciilerden ayrılır. Bu Bilinemezci; insan hayvanın, umutsuzca bir tür kapsayıcı düzeni, desteklenen ve bir bakıma insanın en hoş dürtülerini -sevgi, sağduyu ve adalet- destekleyen bir gerçekliği istediğini -belki ihtiyacı olduğunu- kabul ediyor. O, dinî inançların insan arzularının derin ve içtenliğini yansıttığını tasdik ediyor. Fakat bu Bilinemezci'ye göre insanın yürekten istediği ile gerçekte olan durum arasında muhakkak bir ilişki yoktur. O, evrenin esrarengiz ve anlaşılmasız olduğuna inanır ve insan türü için misafirperver olduğunu söyleyebiliyor olmamıza rağmen aynı evrenin bireye tamamen kayıtsız görüldüğüne de inanır. Teolojik bilinemezci buna inandığı için, aşağıda bahsedeceğim sebepler dolayısıyla, esrarengizliği ve onun tüm kayıtsızlığıyla yaşamının ve tanrılar hakkında sessiz kalmanın dürüstlük ve sorumluluk barındırdığı kanısındadır. Bilinemezci; tabiri caizse doğru olduğunu umutsuzca umduğumuzla, evrenin bize doğru olduğunu bilmemize müsaade ettiği arasındaki ölçülememezliği kabul ederek “itiraz etmeden” yaşar. Bilinemezci, aşkınlık olmadan yaşayandır.

Sizin için taslağını çizdiğim bu bilinemezci konum pek popüler olmadığından sanırım size daha detaylıca bir açıklama borçluyum; bunun tek rasyonel konum olduğuna sizi ikna etmek için değil, en azından onun kendi başına manevi bir duruş olduğunu göstermek için. Her durum gibi, açıklayacak olduğum durum da karmaşık ve ben bunun burada olduğum kısa zaman süresinde güçlkle hakkını verebileceğim. Karmaşık

demekle, onun birbiriyle ilişkilendirilmiş varsayımlar, inançlar ile tutumlar barındırdığını ve bunların dünyayı görme biçimi oluşturduğunu kastettim. Bu bir bakış açısidir -bir bağlamda Almanların *Weltanschauung*(1) diye anladığıdır.

Bu bakış açısında özellikle açıklamanın mühim olduğunu düşündüğüm iki unsur var. İlk unsur bilgi, kanıt ve inançla ilgisi olduğu için bilişsel veya epistemolojik diye tasvir edeceğimdir. İkincisi ise -yanlış anlamamanızı umut ederek- varoluşsal diye adlandırdığımdır. Bu, Bilinemezci'nin acı çekme ve ölüm, aşk ve yalnızlık, açık seçiklik ve körlük, inanç ve inançsızlık karşısındaki temel tutumlarıyla alakalıdır. İlk, Bilinemezci'nin tutumundaki bilişsel ve epistemolojik unsurun ne olduğunu açıklayayım. Bunun hakkında bir şeyler söylemeliyim zira benim Bilinemezci'm birisinin entelektüel çevrelerde karşılaşacağı türden bilinemezci den bu noktada farklılaşır. Birçok bilinemezcilik çeşidi kanıt ve ispatına sahip olduğumuz şeylere inanmamızı salık veren fikre dayanır ve bu yüzden, Tanrı'nın varlığına kanıt olmadığından, Tanrı'ya inanmamamız gerektiğini vurgular. Bu tür bilinemezciliğin en saldırgan ve enteresan beyanlarından biri W. K. Clifford (1845-79) adlı İngiliz Viktoryan düşünürüne aittir. "*The Ethics of Belief*" başlıklı yazısında her nerede olursa olsun yeterli kanıt olmayana inanmanın, ahlaka aykırı olduğunu öne sürer. Ahlaka aykırı olduğunu düşünür; çünkü medeniyetin kendisinin gerekçe gösterilebilen inançlar oluşturma alışkanlığına bağlı olduğuna inanır. Entelektüeller medeniyetin dirliği için özel bir sorumluluk sahibidir. Hiçbir inanç, her ne kadar üstünkörü ve bölük pörçük görünürse görünsün, ehemmiyetsiz değildir; zira onun gibi bir-

çoğunu anlamak üzere bizi ihzar eder. Birileri çıkıp inançlarımızın kutsi bir güven ve insan sorumluluğu olduğunu söyleyebilir. Nihayetinde inancının saflığını korumak her ne kadar mütevazı olursa olsun her insanın zorunlu görevidir. Birisinin, inancı için delil aramaya zamanı yoksa inanmaya da zamanı yok, der Clifford.

Teolojik Agnostisizm diye isimlendirdiğim görüş bu yoldan ilerlemiyor. Her şeyden önce Clifford tarafından desteklenen inanç etiği imkânsızdır. Hiç kimse inancına hiçbir şekilde sabır gerektiren bir sorgu ve sinama ile varmaz ya da varamaz. Çoğumuz inancımızı eğitim ve bilim yoluyla ailemizden ve okulumuzdan, bir dünya çerçevesini miras alarak ediniriz. Deneyimlerimizi belirli taraflara göre tasnif etmemiz öğretilir: belirli düşünce tarzlarını haklı diğerlerini hükümsüz olarak, belirli önermeleri muhakkak diğerlerini şüpheli olarak kabul etmemiz... Hiç kimsenin inançlarını sabır içinde sinamak için zamanı yok. İnanç içindeki kuşkuculuğu tekmelemek ve ona bağırıp çağırmaya sürüklenmiyoruz. Bunun yerine sonuçları ve öncülleri karşılıklı olarak birbirini desteklediği görülen, genel hatlarıyla birleşmiş bir önermeler ağı ediniyoruz. Hayatımızı yaşadıkça bu önermeler kümesine ekliyor ve onu düzeltiyoruz. Bu kuşulanabildiğimiz inançların zeminine aykırıdır. Şüphe, hâlihazırda inandığımızla uyumlu görünmeyen şeyleri deneyimlediğimizde veya duyduğumuzda vuku bulur. Birileri, bir şeylere inanmakla başlıyoruz ve şüpheye yer vermeliyiz diyebilir. Bu, W. K. Clifford tarafından önerilen inanç teorisinden tamamen farklı bir anlayış.

Benim Bilinemezci'min tutumunun, Clifford tarafından sunulan türden bir bilinemezcilikten ayrılan ikinci bir önemli özelliği var. Clifford sabırla sınavarak ulaştığımız önermelerin, bilginin sağlam zeminine dayandığı için kesin olduğuna inanır. Fakat burada açıklanan bilinemezci türü, bilgi olarak kabul edileni meşru kılabilmemize olanak veren kaya sertliğinde bir zemin olduğuna inanmaz. Bizim Bilinemezci'miz, Nietzsche kadar ileri gidip hakikat diye adlandırdığımıza "yalnızca birbiriyle ilişkili farklı yanılığın durumu" demiyor. Birtakım modern filozof gibi (Martin Heidegger, Donald Davidson, Willard Quine, Nicolas Rescher, Hilary Putnam, Richard Rorty ve en önemlisi Ludwig Wittgenstein) Platon'dan Hegel'e klasik felsefenin varsaydığı üzere aklın, varoluşun bazı esas yapılarıyla irtibat hâlinde olduğu felsefi inancını gerekçelendirecek iyi savların olmadığını düşünüyor.

Bu modern eleştiri filozofları, insan ve kutsal varlığı bildiren bazı doğal yasaları yahut logosu kavrayabileceğimize inanmıyorlar. Ekseriyetle, zihin ve gerçekliğin mutabakatının hakikat olduğu nosyonunu reddediyorlar. Bundan ziyade, bütün bilgiler, kendi çaplarında, antropomorfiktir; yani yapılandırılmış kategoriler eşliğinde ve zaman içinde belirli amaçlar için kullanışlı olduğu kanıtlanmış düşünme kuralları içinde mümkün olmuşlardır. Bilgi, çeşitli antropik çıkarlarımıza hizmet etmek üzere bulduğumuzdur. Kimi 'zaruri varlık' ve 'nihai gerçekliği' açıklamaz bilgi.

Bilgimizin ve ahlakî yargılarımızın yanılğı payı ve temelsizliğinin farkında olması; modern agmostiğin, eski zaman ateistinin ve Clifford gibi bilinemezçilerin kilometrelerce uzağında olduğu anlamına geliyor. Clifford Tanrı'ya inanmazdı; çünkü bilimin ona sağladığı türden kanıt ve ispatlara ihtiyaç duyuyor-

du. Yeni Bilinemezci inanmıyor çünkü bilgi ve etik için hiç emin bir zemin olmadığını fark etti; eğer tarih bir sonuç verseydi insanın nihai hakikat arayışı karşılanmamış ve belki karşılanmayacak olmazdı; evren ondan istediğimiz şekilde rasyonel olmayabilir; evren sırlarını metafizik usa teslim etmez.

İnsanın vaziyetine buradan baktığında Bilinemezci, insanın böylesine çeşitli dinî ve metafizik sistemlere yığılmasını şaşırtıcı bulmaz. Bu, muhtelif dinî ve metafizik sistemlerin ifade ettiği, içinde var olduğumuz görkemli ve esrarengiz evreni insan şekline sokma, insansılaştırma girişimidir. Dinler; dünyanın insan soyunun büyük amaç ve umutlarına tamamen kayıtsız olmadığına, bireysel yaşamlarımızın şeylerin daha geniş tasarımlarında destek bulabileceğine, evrenin, tabiri câizse, dostane ya da dindar insanın dediği gibi "ebedi kolları altında" (2) olduğuna inanmak üzere, insan kalbinin en derin arzusunu temsil eder. Daha büyük bir amacımız olmamak üzere burada olduğumuza, altmış-yetmiş yıldan daha fazla yaşamaya çağımıza ve sonra kır çimeni gibi ocağa atılacağımıza (3) inanmanın, dayanılmaz derecede yalnızlık ve kaygı verici olduğunu düşünüyoruz. Kalplerimiz bir "diğer" tarafından tanındığımızın, kabul edildiğimizin ve doğrulandığımızın tasdik edilmesinin, hatta sevilmenin hasretini çekmektedir. Ve kalbimizin derinliklerinden gelen bu arzu, zihnimizde ve zekâımızda paralel bir ifade bulur. Platon ve Hegel'le birlikte sınırlı mantığımızın bazı derin sınırsız Mantık'la mutabık olduğunu, sınırlı logosun her şeyin temeli olan ebedi Logos'ta iştirak ettiğini düşünmek isteriz.

Lâkin problem, dinî ve metafizik inançlar için kanıt olmaması değil, birbiriyle temelden çatışan birçok dinî ve metafizik inancın var olmasıdır. Budizm'in dünya için

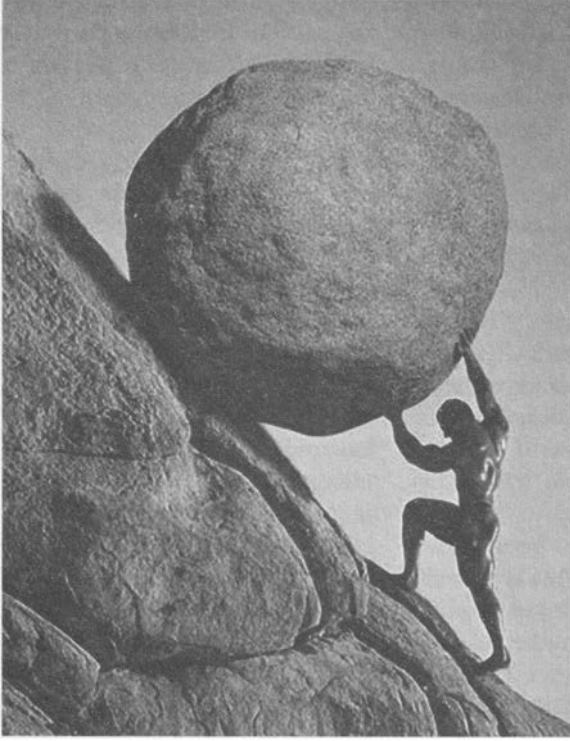
söylediği İslâm'ın söylediğiyle uzlaştırılmaz; Hıristiyanlık'ın dünya hakkında söylediği Hinduizm'in söylediğiyle uzlaştırılmaz.

Metafiziğin problemi basitçe onun telafuzu değil; hepsinin bütünü hakkında meşru biçimde şüphe duyduğumuz mantığı temel aldığını iddia eden pek çok metafizik sistemin olmasıdır. Bizim sorumuz Tanrı hakkında nasıl sorumluca konuşmamız gerektiği değil, sorumluluğun ne olduğunun tayini hakkında bir fikir birliği bulamamamız. Bu muhtelif sayıda dinî inanç karşılaştırıldığında çıkarılabilecek bir sonuç, "bunlardan biri doğru olmalı," değil "hiçbiri doğru değil," olmalıdır. İnsan aklı merhametsizce şeylerin oluşları hakkında nihai ve son hakikati varsaymak üzere çalışmakta; zihin mutlakîyet, kesinlik ve kapanış istiyor; kaçınılmaz bir birlik özlemi duyuyor.

"İnsan kalbi tasdik etmek istiyor," ile "insan aklı kesinlik, birlik ve düzen istiyor," görüşünden kaynaklanan iki yol vardır. "Akıl, birlik ve düzen istiyorsa o birliğe ve düzene inanma hakkı vardır," demektir, birisi. Kutsal bir zekâ varsaymak zorunda olduğumuz bilimden bir anlam çıkarmak içinse, kutsal bir zekâ olduğuna inanma hakkımız vardır. Ve, ahlakî yükümlülüklerimiz üzerinden bir anlam çıkarmak için, ilahî bir yargı olduğunu varsaymak zorunda isek, Kant'ın ileri sürdüğü üzere, Tanrı'ya ve ölümden sonra yaşama inanma hakkımız vardır. Rasyonel ihtiyaçlarımızın hesap ettiklerine inanmaya hakkımız var.

Camus ve Mutlak Olmayan

Fakat yine de Kant'ın gittiğinden oldukça farklı bir yönde ilerlemek gayet mümkün. Hatta Nietzsche'yle, insanın entelektüel olarak neye ihtiyaç duyduğunu düşünmesinin, gerçekte asıl meselenin ne olduğunu imâ etmediğini tartışmak da

mümkün. Tanrı'ya ve kozmik bir düzene derinden bir ihtiyaç duyabiliriz fakat dünya psikolojik ve entelektüel ihtiyaçlarımıza cevap vermek zorunda olmayabilir. Birileri Camus'yle insan hayatının absürtlüğünün tam olarak bundan ibaret olduğunu söyleyebilir: kesin bir hakikat istiyoruz ama öyle bir şey yok. Umutsuzca kulağımızı kutsal bir kelime duymaya zorluyoruz fakat dünya sessiz ve suskun. Absürt ise tam olarak evreni anlaşılır kılma ihtiyacımız ve onun muğlaklığı arasındaki bu uyumsuzluktur. Camus şöyle yazıyor:

"Bu dünya gerçekte usa yatkın değildir, hakkında tüm söyleyebileceğimiz budur. Fakat absürt, bu usa aykırılık ve insanın derinlerinde çınlayan yankıların, arsız açıklık özleminin karşı karşıya gelmesidir. Absürt, dünyaya bağlı olduğu kadar da insana bağlıdır. O, şimdilik aralarındaki tek bağıdır. Yaratıkları yalnızca kinin perçinleyebildiği gibi o da onları raptediyor birbirlerine. Serüvenimin vuku bulduğu bu ölçsüz evrende açıklıkla seçebildiğim yalnızca bu." (Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, 1955)

Camus'nün yazılarına daima derin bir hayranlık duymuşumdur. O dini sadece batıl olarak değerlendirip, onu hor gören sıradan köy ateisti değildi. Bütün insanlar gibi o da birliğe, "ebedi kollar"a özlem duyduğunu fark etti; fakat bu özleme boyun eğmemenin, onun için daha fazla dürüstlük barındırdığını düşündü. Mümkün olduğunca açık seçik yaşamaya çalışarak absürdü idrak etmenin yeğ olduğuna inandı. Bir yazarın yazdığı gibi, Camus açık seçiklikten şunu kastediyordu:

"...gün ışığında birinin deneyimlerine bakmak, dokunduğu cümle varlığı ihsan eden taşıyürekli Akdeniz güneşinin çıplak berraklığıyla birinin vaziyetini incelemek. Bu, insanın, aklını dünyanın renklerini yatıştırdığımız ve yumuşattığımız bu değişik 'özlem dolu' arzularımız tarafından, olabildiğince gölgesiz tutmasıdır." James Woelfel, *Camus: A Theological Perspective*, 1975

Açık seçik yaşamak; birisinin kendi deneyimlerine mümkün olduğunca sadık kalması, dünyanın güzelliği ve iyiliği kadar çirkinliği ve dehşetini de kabul etmesi anlamına gelir. Birisinin diğerleriyle dayanışmasını kabul etmenin fakat bunu doğaüstü bir teyide medet ummadan yapmanın daha makul olduğunu düşünmüştür Camus. Acı çekerek rahatlamaya çalışır; ama Tanrı'nın tarafında olduğunu ya da, daha iyisi, Tanrı'nın onun tarafında olduğunu iddia etmeden. İnsan ruhunu ufalayan her şeye başkaldırır; lâkin tarihin tarafındaymış gibi yapmaz. Bunlar Camus'nün inandıklarıdır. Bildiğinden daha fazlasını biliyormuş gibi yapmak istemezdi. İmandan ziyade açık seçikliğe değer veriyordu.

Buraya kadar modern agnostüğimin dünya görüşünün sadece bir unsurunu açıkladım – bilişsel ve epistemolojik unsur diye adlandırdığımı. Hâlbuki bu agnostizmde ikincil ve daha temel bir unsurun varlığından söz etmiştim, daha tutkulu ve daha duygusal bir şey. Yanlış anlaşılmasın olmak pahasına, varoluşsal diye adlandırdım; zirâ hepimize karşı koyan ve sık sık bizi yenen, ancak bizim için ne anlam ifade ettiğine karar vermemiz gereken deneyimlerimizdeki birtakım unsurlarla ilgilidir. Fakat bu varoluşsal unsur, bilişsel unsurla bağlantısız değildir; çünkü Camus insan deneyimine mümkün olduğunca sadık kalmak istediğini yazdığında, dünyanın her yerinde var olmuş ve var olan inanılmaz acıdan söz ediyordu. Kanıt yetersizliği hissettiğinden Tanrı'ya inanmıyor olmasından ziyade, 'Hristiyanlık'ın Tanrısı'yla çocukların ve masumların aşırı mihnetini bağdaştıramadığından inanmıyordu. İradesi olmadan bir serçenin öldüğü söylenen fakat Yahudi iki adam ve bir çocuk SS(4) tarafından Auschwitz'te toplanmış tutukluların önünde asılırken sessiz kalan Tanrı'ya inanamazdı. İki adam, insaflı bir biçimde olmasa da, hemen öldüler lâkin çocuğun ölüm mücadelesi yarım saat sürdü. Elie Wiesel tarafından rapor edilen bu tutuklular gibi Bilinemezci, "Tanrı nerede şimdi?" diye sorar. Dostoyevski'nin romanı *Karamazov Kardeşler*'deki Ivan Karamazov gibi, Bilinemezci onun şikâyet ettiğinin yetişkinlerin acıları olmadığından söz eder, ne de olsa biz yetişkinler bir bakıma elmadan bir ısırik aldık, peki ya masum çocukların acıları? "Eğer çocukların acıları, hakikat için ödenmesi zaruri toplam ıstırapı artırıyorsa hakikatin

böyle bir bedele değmediğini iddia ediyorum. Söyle bana, Alyoşa,” diye sorar İvan, “yaratıcı sen olsaydın ve dünyanın yaratılışı bir küçük çocuğun acısını gerektirseydi, dünyayı yaratır mıydın?” Ve Alyoşa yaratacağını sanmadığını söyledi. İvan, papaza onun tarafında olduğunu söyledi. İvan, Tanrı’nın varlığını inkâr etmediğini fakat giriş biletiyle saygıyla geri çevirdiğini söyledi.

Camus’nün agnostisizminin bu yönü muhteşem romanı *Veba*’da en güçlü şekilde ortaya çıkar. Görünürde, kitap kırklı yılların sonlarında Cezayir şehri Oran’ı vuran vebayla alakalıdır –vatandaşları feci şekilde öldüren ve terör estiren bir veba-. Veba, hükümeti şehri karantina altına almaya ve dış dünyadan tecrit etmeye zorlar. Başka bir açıdan, bazıları kitabı Nazi işgali altındaki Fransa alegorisi olarak gördü. Fakat daha derine inen kitap, insanın vaziyeti hakkında bir kısıtsadır. *Veba*, bir yorumcunun ifade ettiği üzere, insan soyunu etkileyen bütün kötülükleri simgeler ve içerisinde farklı karakterler, insan acısına farklı tepkileri sembolize eder. “*Veba*, insan sevgisini ve yalnızlığını, dayanışmasını ve yabancılaşmasını, cesaretini ve korkaklığını, açık seçikliğini ve körlüğünü, kaygısını ve kayıtsızlığını, itikadını ve imansızlığını kucaklar,” diye yazıyor James Woelfel, *Camus: A Theological Perspective*’de.

Romanda iki ana figür vardır: bir Cizvit peder, Peder Paneloux, ile Rieux isimli doktor. Roman bu iki kahramanın, acı çekme ve romanın ekseninde döndüğü ölümüne karşı aldıkları tutumlar çevresinde vuku bulur. Vebanın erken evrelerinde Cizvit peder katedralde bir vaaz verir. Vebanın Tanrı’nın insanlara kırbağı olduğunu söyler, o materyalist ve yüzeysel insanları hayatın önemli sorunları üzerine düşünmeye iten, Tanrı’nın sarsma yöntemidir. Bu mânâda veba, tövbe ve kurtuluş için vesile olarak yorumlanabilir. İnsanın gözlerini hayatın ciddiyetine açar. Dr. Rieux, tersine, kadir-i mutlak bir Tanrı’ya inanmaz, aksi olsaydı hastalığı iyileştirmeyi O’nun insafına bırakırdım, der. “Dünyanın düzeni ölümle şekillendiğine göre, suskunluk içinde oturduğu cennete göz dikmeden ona inanmayı reddedip bütün gücümüzle ölümüne karşı mücadele etmemiz Tanrı için daha iyi olmaz mıydı?”

Bir gün, Dr. Rieux ve Peder Paneloux vebanın son ölüm sancısı içinde olan küçük bir çocuğun yatağının başucuna çağırılırlar:

“O sırada çocuk, sanki midesinden ısırılıyormuş gibi zayıf bir inilti ile yeniden iki büküm oldu. Uzun dakikalar, sanki narin yapısı vebanın kızgın rüzgârı ve ateşin devamlı nefesleri altında bükülüymüş gibi; çirpıncımlı sarsıntılar ve titremeler geçirdi. Fırtınayı atlattıktan sonra biraz rahatladı, ateş çekilir gibi

oldu, dinlenmesinin daha şimdiden ölümü andırıldığı rutubetli ve zehirli bir sahilde bekliyordu sanki. Yakıcı dalga üçüncü defa yeniden ulaşmış onu biraz yükseltince, çocuk, olduğu yerde kıvrıldı. Kendisini yakan ateşten kaçmak isteyerek yatağın ucuna çekildi. Başını çarşafın dışına çıkarmış, delicesine sağa sola sallayıp duruyordu. İri iri gözyaşları, ateş gibi kirpiklerinden boşanıyor, kurşun rengindeki yüzünden sel gibi akıyordu. Kendisini harap düşüren bu krizin sonunda, kırk sekiz saat içinde etleri sarkmaya başlamış kollarını, kemikten ibaret kalmış bacaklarını gererek, bitkin bir hâlde uzanıp kaldı. Çocuk yatağın içinde, vahşice çarpmışa gerilmiş bir insana benzemişti.”

Çocuğun ölümü Peder Paneloux’u derinden sarstı; çünkü vebanın masum çocuğa, pişmanlığının farkına varması için geldiğini iddia edemezdi. Ve bu yüzden sonraki vaazı oldukça farklıydı. Bu kez veba Hristiyanları yüce meseleye, zorunlu seçime -bu acının Tanrı’nın iradesi mi yoksa birinin kendi iradesi mi olduğunu tasdiklemeye- zorlayan şeyin, çocuğun anlamsızca çektiği acı olduğunu söyledi. Anlayamadığımızı sevmeyi öğrenmeliyiz.

Dr. Rieux bunu kabul edemezdi. Pedere; “Hayır Peder, çok farklı bir sevgi tasarımı var. Ölüm gününe kadar çocuklara işkence edilen bir düzeni sevmeyi reddedeceğim,” dedi. Ve böylece, Rieux imanı değil ‘açık seçikliği’ seçti; kötülüğü daha geniş bir adalet ve iyiliğe hizmet etmek olarak görmeyi reddeden ve hayatın her noktasında bulunan narin iyilik ve güzelliği kabul edip seven bir açık seçiklik. Rieux, hayatı ve yaradılışı seviyordu; fakat onun adaletsizliğine ve terörüne karşı çıkıyordu aynı zamanda. O, adaleti masumun acısında yatan Tanrı’yı kabullenmeyi reddediyordu.

Bu, bir kimsenin şu soru karşısında ne düşünmesi gerektiğidir: “Tanrı hakkında sorumluca konuşmak ne anlama geliyor?” Bu başka bir mümkünattır; konuşmamanın, bilmeyişin bilgisinde yaşamının, mazeret ve itiraz olmadan hayatını sürdürmenin, aşkınlık olmadan yaşamayı seçmenin mümkünatı.

(1) *Weltanschauung*, Türkçeye “dünya görüşü” olarak tercüme edilebilir.

(2) *İncil’in Yasa’nın Tekrarı* bölümünün 27. satırında geçer “...seni taşıyan onun yorulmaz, ebedi kollarıdır...”

(3) “Kır çimeni gibi ocağa atılmak” ifadesinin Matta 30. Ayette geçen “...Bugün var olup yarın ocağa atılacak olan kır otunu böyle giydiren Tanrı’nın sizi de giydireceği çok daha kesin değil mi...?” kullanımından esinlendiği düşünüldü.

(4) Schutzstaffel (SS): Önceleri Hitler’i koruma timi olarak kurulmuş, daha sonra toplama kamplarını yönetme görevi verilmiş Nazi birlikleridir.

Kaynak: Philosophy Now

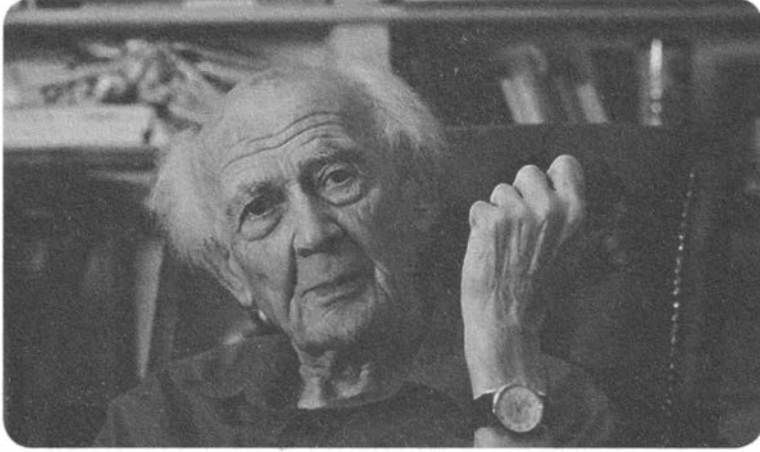
Kütüphanenizi Devralıyoruz

Evinizde 1000'den fazla kitabı olan kullanılmayan bir kütüphaneniz var ve siz bu kütüphaneyi uygun birine ücreti ile toptan devretmek istiyorsunuz. Düşünbil olarak Ankara'da kurmak istediğimiz Sahaf'a bu kitapları ücret karşılığında devredebilirsiniz. Konu hakkında detaylı bilgi almak ve iletişim kurmak için mail adresimizden bize ulaşabilirsiniz.

bilgi@dusunbilkitap.com-dusunbil@hotmail.com

BAUMAN VE BÜTÜNLÜĞÜN KABULÜ: BİR PROVA OLARAK ÖLÜM

MURAT KESER

Zygmunt Bauman, (1925-2017)

“Ölümlülük, dünya üzerindeki her şeyi değiştirebileceği ve kendine uyarlayabileceği inancından beslenen insanoğlunun en büyük yenilgisidir.”

Zygmunt Bauman

Ölüm, insanoğlunun düşünce dünyasında, asırlardır var oluşun en büyük bilmecesi konumundadır. Sayısız fikirle harmanlanmış, birçok farklı şekilde servis edilmiştir. Tüm tezlerin arasında, kesin olan tek durum vardır: ölümün engellenemezliği.

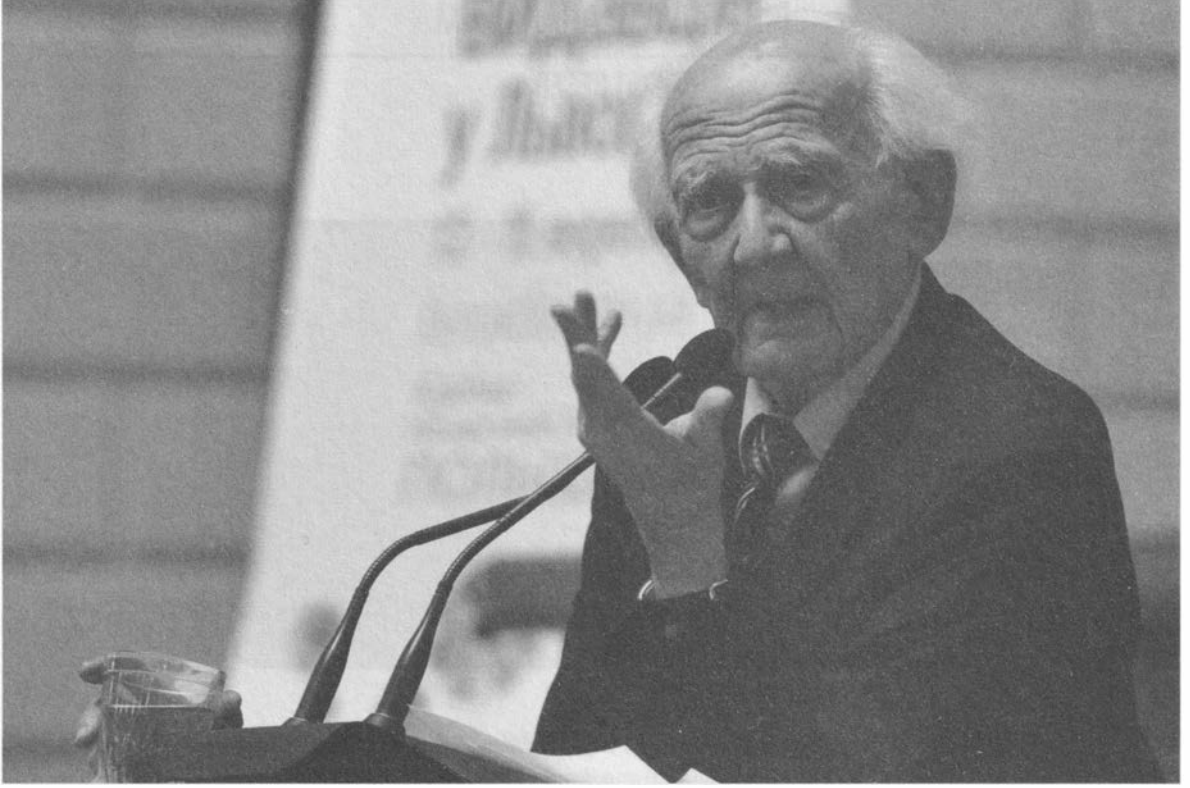
Düşünen ve ne düşündüğünün bilincinde olan bir varlık olma özelliğindeki insan için var oluşun sonu ya da ölüme dair bilinç, en sarsıcı farkındalık hâlidir. İnsanın ölüme yönelik bu farkındalığı, insanın ölümü anlaması açısından da önemlidir. Dünya üzerinde gelip geçici olmak, kendi başına rasyonel bir önerme olmakla birlikte, içinde bulunulan durumu idrak yetisinin gerekliliğine de ihtiyaç duyar.

Hepimizin ölmesi kaçınılmazdır ve bu bilinen bir realitedir. Bu realite, hayatta kalmak uğruna verilen mücadelenin bir gün mağlubiyete uğrayacağı anlamına da gelir. Zihin bunu fark ettiği anda durağanlaşır, derinleşir. Sormaya ve anlamaya çalışır. Ölme zorunluluğuna dair duyulan korku, umutsuzluk ve öfke duyguları, yalnızca ölüm zorunluluğuna değil, bizzat ölümün kendisine de yöneliktir. Kezâ ölüm mutlak olmakla birlikte aşırıdır. Çünkü o, diğer tüm imkânları kesip atar. Bu sebeple ölümün önümüze serdiği kapalılık, korkutucu ve kaygı vericidir.

Ölümün kaçınılmazlığından daha rahatsız edici bir durum yok gibi görünse de, Epikuros, ölümün bir kayıtsızlık sorunu olarak ele alınması gerektiğini düşünür. “Ben varken ölüm yoktur; ölüm olduğunda ise ben var olmayacağıma göre, ölüm ne ölüyü ne de yaşayanı etkilemeyecek olan, kayıtsız kalınması gereken bir durumdur,” der Epikuros. Yani ona göre, ölüm geldiğinde biz burada olmayacağız ve deneyimlemeyeceğiz için, ölüm korkulması gereken bir durum değildir. Wittgenstein da ölümün, yaşam esnasındaki bir olay olmadığını ve ölümün yaşanmayacağını, bu sebeple korkulabilecek bir durum olmadığını düşünenlerdendir. Sartre’a göre ise, ölüm her zaman öznelliğin ötesindedir. Öznelğin içinde yer bulamaz ve dâhil edilemez.

Epikuros’un aksine, Heidegger, Becker, Kierkegaard gibi bazı düşünürler ise ölümlülüğü, acı verici bir kaygı hâli olarak ele alırlar. İnsanın kendi ölümünü kabul edebilmesinin ne denli zor olduğuna değinmiş olsalar da, cesaret gösterip ölümünü kabullenmeyi başarabilen bireylerin, hayatlarında gerçek anlamda bir dönüşüme uğradığına dikkat çekmişlerdir.

Canetti ise ölümü varoluşun bir sorunu olarak görür. Ona göre ölüm anlamlı değildir ve olamaz da.

Antik çağ filozoflarından Sokrates ise, ahlaki değerlerden yoksun biçimde bir yaşamı devam ettirmektense, savunulan ahlaki değerler adına ölümü tercih etmenin, kendinin var oluşuna ve ölümüne yönelik anlam arayışı adına gerekliliğini savunur.

Schopenhauer, ölüme karşı mutlak mücadele olan varoluşsal tepki durumunu “yaşam istenci” olarak nitelendirir. Ona göre yaşam istenci bilgiye dayanmaktan uzaktır. İnsanın yaşamı ne kadar sıkıntılı, kısa ve acılarla dolu olursa olsun, yaşam istencinden dolayı hayat ona en yüce iyiliklerle ve güzelliklerle dolu olarak görünür. Ölüm karşısında varlığını sürdürme arzusu, buna yönelik bir tehdit söz konusu olduğunda güçlü bir kaygı doğurur. Bu da yaşama istencinin her koşulda harekete geçmesi anlamına gelir.

Spinoza, “her şey kendi varlığında devam etmek için elinden gelen bütün çabaları gösterir,”¹ diyerek, var oluşun özünde bulunan sonsuz olma isteğini net şekilde ifade eder. Ona göre ölüm, bir varoluşsal kaygıdır.

Ölüme yönelik birbirinden farklı yaklaşımlar söz konusu olsa da, ölüm gerçeği, insanoğlunun dikkatini kendi üzerine çekerek yaşam ve ölüm arasındaki ilişkiyi düşünmeye ve araştırmaya iter. “Ölümünden sonra ne olur, ölüm bir son mudur, ölümsüzlük mümkün müdür, ...” vb. varoluşsal nitelikteki sorular da, var olmak ve ölmek arasındaki paradoksu gözler önüne

serer. Zihnin algısal açıklığı, yerini karmaşık ölüm kavrayışına bırakır.

Bauman’a göre ölüm, insanoğlunu tarafından bilinmemesi olanaksız olan bir durumdur. Bir defa öğrenildiğinde, ölümün kaçınılmaz olduğu bilgisi insanın zihnine yerleşir. Unutmak söz konusu olmasa da, zihnin başka konulara kayması sonucu ölümün düşünülmediği süreçler meydana gelir. İnsan, kendi ölümünü düşünmezken, başkalarının ölümünü, nesneler dünyasında, herhangi bir olay ya da nesne gibi algılar. Ölümün kesin olarak geleceği insanın bilincinde daima vardır, “fakat henüz değil” demekle onun kesinliği ızafileştirilir; her an gelebilecek olan ölüm gerçekliğinin üstü, onu başkalarına mâl etmekle kapatılır.²

Bauman, Epikuros’un formülünü yetersiz bulur. Epikuros’un formülünde yadsınamaz bir bilgelik vardır; ancak bu mantıksal olarak ikna edici formül, ölüm kaygısı veya korkusunu engelleme konusunda genellikle işlevsizdir.³ Bu kaygı ve korkunun engellenememesi, sonucun geçerliliğini de sorgulatır. Akıl, bu büyük olgu karşısında şaşırtıcı bir yetenezsizlik gösterir. Bauman, aydınlanma sonrası ile birlikte, ölümün geleneksel anlayıştaki temsil şekillerinin değişime uğradığını, bu değişimin ölümle ilgili geleneğe ait metinlerin,

1. Spinoza, *Ethica*, sf. 137

2. Bauman, *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*, sf. 12

3. Bauman, s. 12

ritüellerin ve inanışların yerinden edilmesiyle kendini gösterdiğini ifade eder. Ölümü gerçeklik olarak görmenin reddi, o gerçeklik anlayışının beraberinde getirdiği birtakım anlayışları da yerinden etmektedir. Ölüm en somut anlamıyla artık bir kapıdan diğer bir kapıya giriş olarak görülmemekte, kapının simgelediği “diğer dünya” anlayışı da bir düş, bir teselli olarak okunmaktadır. Bu, geleneksel ölüm tasvirinin de yapısökümüdür.⁴

İçinde bulunduğumuz dönemde, ölümün üstesinden gelemeyen modernite, bu gerçeği göz önünden ve zihinden uzaklaştırma yoluna gider. Bauman’ın dediği gibi, onu başa çıkılabilir küçük parçalar hâlinde akla uydurmaya çalışır.⁵ Ölümün metafizik boyutuyla ilgilenmeyen modern insan için artık o, ehlileştirilebilir değildir. Kalabalıkların mutluluğunu düşünen modern zamanın yönlendiricileri -kapitalizm perspektifinde-, ölümü vazgeçilmez bir tüketim aracı olarak kullanırlar.

*“İnsanlar artık ölümden doğal ve gerekli bir olgu gibi söz etmiyor. Ölüm bir yenilgidir, kaybedilen bir iştir... Ölüm geldiğinde, bir kaza, bir güçsüzlük ya da kusur göstergesi olarak kabul edilir,”*⁶ der Bauman. İçine düşülen durum, tamamen sistemin insanlara empoze ettiği bir kabuldür. İnsan kendi var oluşunu başka var oluşları tüketmek için kullanmaya başlar ve bu tüketme her alana sirayet eder.

Ölümün kendi var oluşunu nedenelleştirmeyen düşünce şekilleri de vardır. Ölümü hiçlik olarak düşünmenin beraberinde getirdiği nihilist yaklaşım, kimi zaman yaşam şekli olarak da karşımıza çıkar. Ölümü hiçlik temelinde ele alan bir düşünce, onu olumsuzlamayı da gerekli görmektedir. Bu düşünce, modern insanın aklının

her alana hâkimiyet güdüsüne dayanan genel düşüncesiyle uyumludur. Aniden olan ve bilinmeyen bazı durumların varlığı, aklın da üstesinden gelemeyeceği noktalar olduğunu gösterir. Kezâ ölümün kendisine hâkim olamamak, onu ertelenmesi ve olumsuzlanması gereken bir sorun olarak görülmesine neden olmaktadır.

Dini perspektiften, ölümün gerçekle ilişkilendirilmesinin anlaşılması gayet kolaydır. Gerçeklik iddiasını ampirik ve rasyonel bir araştırmayla ispatlama gibi bir zorunluluk da dinî açıdan söz konusu değildir. Dinlerdeki aşkın hakikat anlayışı, ölümün son değil de, asıl ve ebedî yaşamın başlangıcı inancının mutlak temelidir.

Ölüme karşı koyma arzusu genellikle, insana özgü yöntem

ve üretimleri hayata geçirip, bir tür ölümsüzleşebilme arzusu şeklinde ortaya çıkar. Eğer unutulacak olmak düşüncesi insana acı veriyorsa, ölmek ama unutulmamak, yaşarken kalıcı işler başarmakla, ölümsüz eserlere imza atmakla mümkün olabilecektir. Bir diğer yandan ölüme karşı koyma, onun sizin başınıza gelebileceğine inanmamak şeklinde de olabilir. Başka bir deyişle insan, gündelik yaşamın sorunlarına odaklanarak ölümü bir başkası için normal görüp kolayca kabullenirken, kendisi için onu kabullenme sorumluluğundan kaçma eğiliminde olabilir. Hatta ölüme karşı duyulan korku, ölmüş olanın bir başkası olmasından duyulan memnuniyete bile dönüşebilir. Oysaki insanoğlu, kendi ölümünü kabullenme cesaretinden yoksun olsa da, yaşam ile ölüm arasındaki bütünlüğün göz ardı edilmemesi, birbirini tamamlayan bir varoluşsal gereklilik olarak kabul edilmesi gerekir.

Ölüm, hepimiz için silkeleyici bir var oluş problemidir. Zirâ ölüm realitesi yaşamın her bir anını kapsar. Yaşamın içeriğini anlam olarak olumlu ya da olumsuz bir biçimde şekillendirmektedir. Yaşamın bütünüleyici bir yönü olan ölüm gerçeği, insanın yalnızca aklıyla bilmeye çabaladığı değil, tüm varlığıyla kavradığı kendine özgü bir gerçektir. Kesinlik olarak ölüm, var oluş perspektifinde dışsal bir olgu değil, olabirliğin en mutlak olanıdır. Kendi ölümünü kabullenmek de, bu mutlaklığın idrâkidir. Çünkü kimse, bir başkasının yerine ölmektedir, ölemeyecektir.

Referanslar

- Bauman, Zygmunt; Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri, Ayrintı Yayınları, İstanbul (2012)
Spinoza, Benedictus; *Ethica*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara (2011)

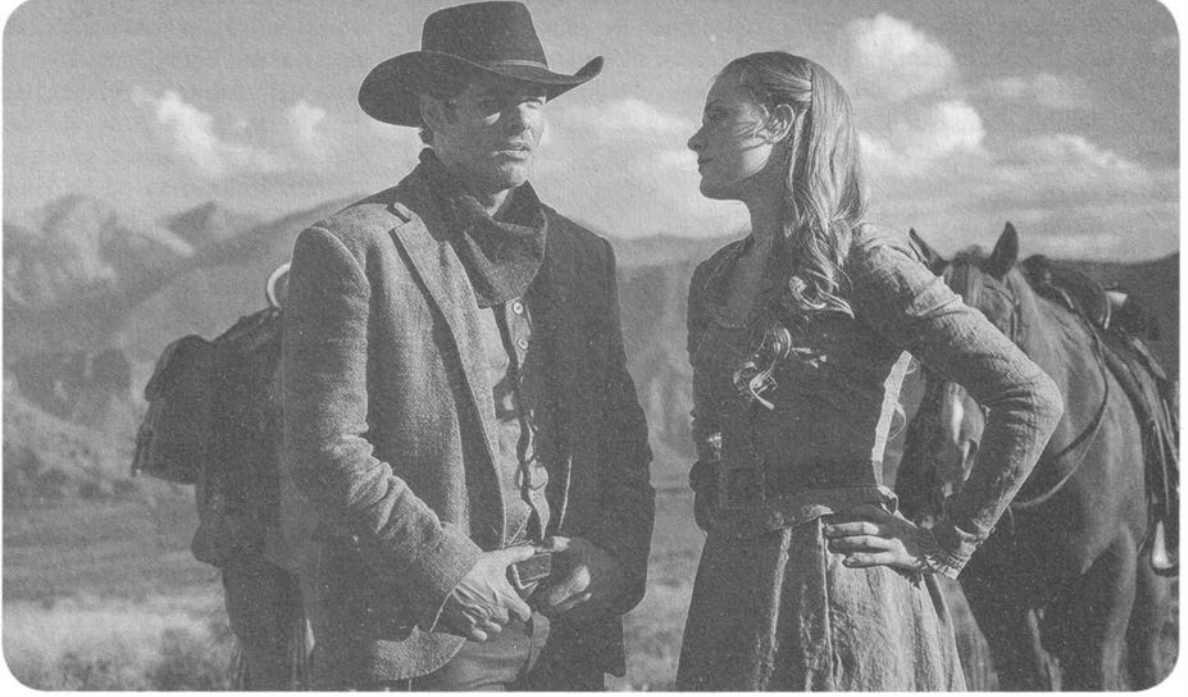
4. Bauman, s. 163

5. Bauman, s. 101

6. Bauman, sf. 170

WESTWORLD VE HAYATIN ANLAMI: DİZİNİN FELSEFESİNİ ELE ALMAK

JAKE ORTHWEIN
ÇEVİREN: RAFET KOCA

Westworld'ün sezon finalinden bu yana, bir aydan fazla zaman geçti. Dizinin felsefesine açıklık kazandırma yönündeki çılgın telaş ise aşağı yukarı dinmiş durumda. Bilincin kökenleri, özgür iradenin mümkünatı (ya da imkansızlığı) ve yapay zekânın etiği gibi birçok felsefi mevzuya dair dizinin duruşunu çözümleyen bol sayıda makale var. Toz duman dinmeye başlarken, bu meselenin ele alınmaya başlaması için şu sıralar uygun zaman gelmiş durumda. Westworld hangi konuda doğru olanı yaptı? Ya da ne konuda hata yaptı? Eksik olan şey neydi? Sıkı durun, konu ağırlaşıyor. (Yazıda spoilerlar var.)

Bilinç

Üzerine çalışma yürütenler için bile, bilinci tanımlamanın ne denli zor olduğunun herkesçe bilindiği dikkate alındığında, Westworld'ün bu konuda nispeten hedefi tutturamıyor oluşu affedilebilir bir şeydir. Dizinin önemli bir kısmı, ev sahiplerinin (hosts) bilinçli olup olmadığı ya da olup olmayacağı meselesi etrafında geçmektedir. Bize bunun iki boyutunun olduğu söyleniyor: bilinç, onların acı çekip çekmediklerini ve bağımsızlaşıp bağımsızlaşamayacaklarını (burayı daha sonra açacağız) belirlemektedir.

Westworld'ün yaratıcıları, tanımlarını Julian Jaynes adlı bir psikoloğun eserine dayandırmaktadır. Jaynes, 1970'lerde Bikameral Aklın Analizinde Bilincin Kökenleri (İng.: The Origins of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind) adında tartışmalı bir kitap yazmıştır. Jaynes, kitapta Bikameralizm olarak bilinen bir teori tasarlamaktadır. Bikameralizme göre, insanlar, aşağı yukarı Homeros dönemine kadar öz farkındalığı deneyimlememişlerdir. Jaynes'e göre, bu noktaya kadar insanlar işitsel halüsinasyonlar şeklinde "kutsal emirler" duyarlar; bunlar beynin sağ yarım küresinden sol yarım küresine iletilmektedir. Dolores'in labirentin merkezinde olduğunu (ve onun dışında kimsenin burada olmadığını) keşfetmesinin yanı sıra, ona Arnold'dan gelen halüsinasyon niteliğindeki mesajlar, Jaynes'in bilincin ortaya çıktığını öne sürdüğü süreci özetlemektedir.

Jaynes'in ortaya attığı teorinin insanlar açısından doğru olup olmaması ikincil bir öneme sahiptir (Ford, "The Stray" adlı üçüncü bölümde bunun muhtemelen doğru olmadığını kabul eder). Aslında mesele, Ford'un bilinç tanımının uygun tanım olup olmadığıdır. Öz farkındalık, iç gözlem ve karar verme, bilinçli deneyimin bütün can alıcı yönleridir; fakat hepsi, kendi başına, bilinç olmadan da var olabilir. Teorik

açından, bir robot, onun robot olduğunu söyleyebilecek herhangi bir durum bulunmaksızın da kendi davranışlarını biçimlendirebilir. 1970’lerde filozof Thomas Nagel’in ve daha sonra da saç stili ikonu David Chalmers’in dillendirdiği bu ayrım, bilinci bu denli esrarengiz kılan başlıca etmendir. Karmaşık olsa bile, hiçbir fiziksel davranış, indirgeyici bir tavırla, öznel deneyimin ortaya çıkışını açıklayamaz. Chalmers, bunu uygun bir biçimde “bilincin zor problemi” şeklinde ifade etmiştir.

Peki bunların herhangi biri neden önemli? Çünkü öznel varlığı ya da yokluğu, bilincin deneyimsel yanı, ahlaki sorumluluk seviyemizi belirlemektedir. Ev sahiplerinin acı çekip çekmeyeceği, ev sahipliği gibi bir durumun olup olmadığına bağlıdır. Dış görünümündeki keyif veya üzüntü belirtileri ne kadar gerçekçi olursa olsun, (ahlaki açıdan bakacak olursak) önemli olan, içeride ne bulduğudur. Westworld’ün en iyi bilim insanlarına kafa tutan bir problemi çözmemesi elbette affedilebilir, fakat ikinci sezonda ev sahipleri ve insanlar arasındaki yaklaşan savaş göz önüne alındığında, sadece bir tarafın acı çekip çekmediğini bilmek önemli hale gelecektir.

Özgür İrade

Bilince nazaran, burada tanımlar çok fazla önem kazanıyor. Pek çoğumuzun önemseydiği özgür irade, herhangi bir zamanda, her zamankinden farklı davranabildiğimiz hissidir. Davranışlarımızın bilinçli yazarları gibi hissederiz kendimizi. Westworld bu tanıma göre işlemektedir: ev sahiplerinin özgür iradeye ulaşip ulaşamayacakları, onların bilinçli hale gelip gelemeyeceği tarafından belirlendiği söylenmiştir bize. Bununla birlikte, dizi, ilk bakışta görüldüğünden daha incelikli bir düşünce yapısına sahiptir.

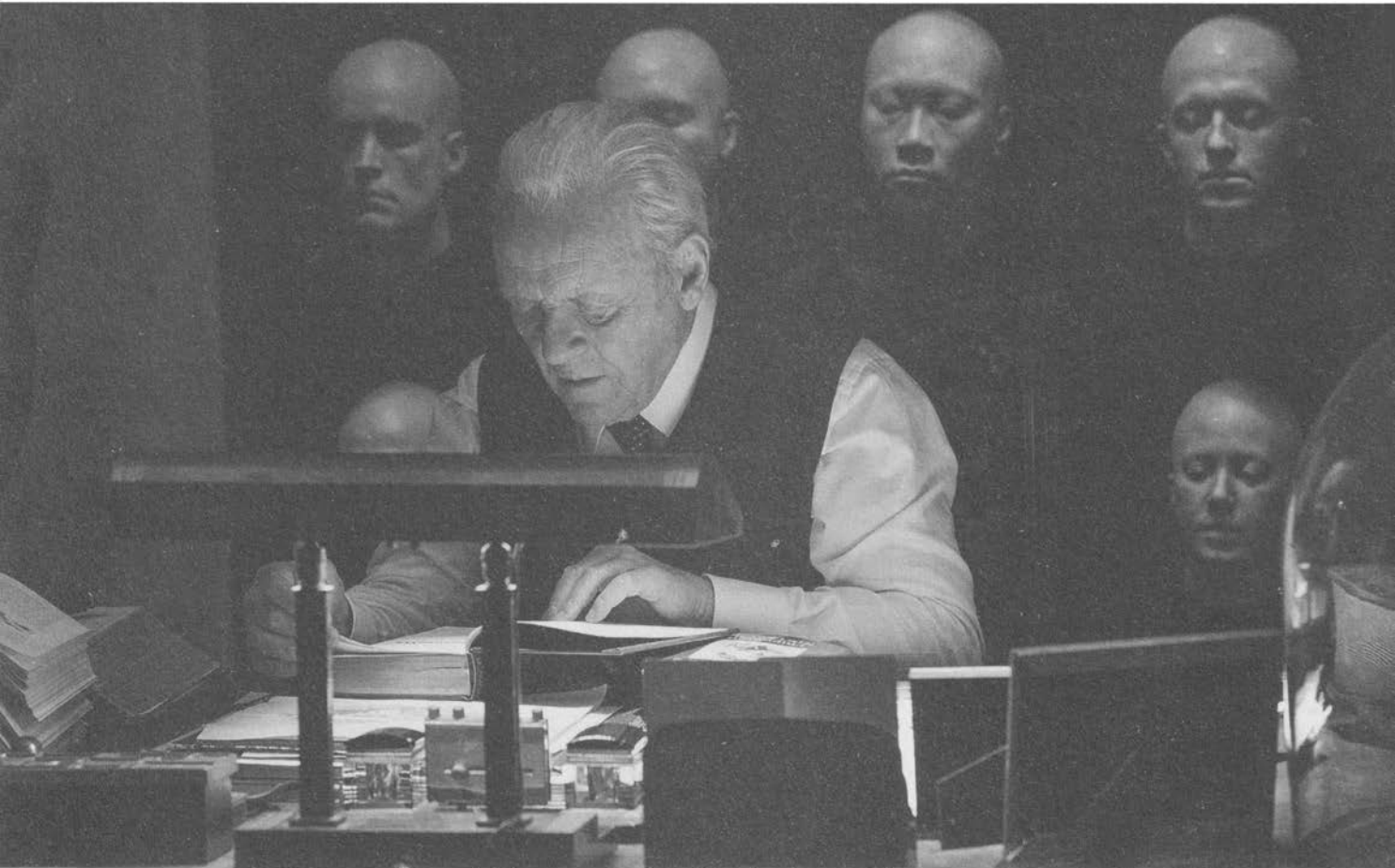
Yukarıdaki tanımda, özgür irade, anlaşılabilir bir kavram dahi değildir. İnsanın herhangi bir zamanda her zamankinden farklı davranabileceğini söylemek, “durumlar farklı olsaydı, durumlar farklı olurdu” demekle aynıdır. Genlerimiz, yetiştirilme tarzımız, aldığımız eğitim ve tabii ki bilinçli düşünebilmemiz gibi çeşitli etmenler, aldığımız kararlara etki etmektedir; fakat bunların hiçbiri, bizim kontrolümüz altında değildir. En kasıtlı davranışınıza bile yakından bakarsanız, bu kastın nereden geldiğini açıklayamadığınızı fark edersiniz. Bu kasıt, bilincinizde, boşluktan doğmuştur. Düşüneceğiniz bir sonraki şey nedir? Buna karar verebilir misiniz?

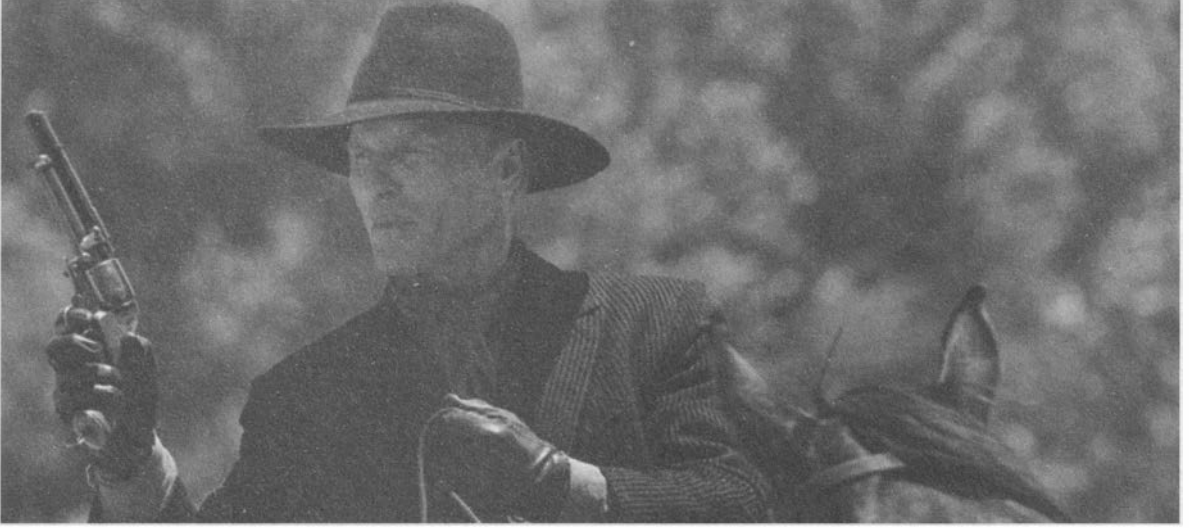
Westworld'deki insanlar, ilk olarak, özgür iradenin aldatıcılığının farkına varamamaktadır. Gerçek dünyadaki insanlar gibi, bilinçli özbenliklerinin tercihler yapabildiğini sanmaktadırlar. Ayrıca, ev sahiplerini itaatkâr hale getiren şeyin bilinçsizlik olduğunu düşünmektedirler. Fakat dizi ilerledikçe, dizideki insanlar bile davranışlarının kendi kontrolleri altında olamayabildiği durumları ve bilinçli olup olmadıklarını sorgulamaya başlar. Sekizinci bölümde Ford, Bernard'a “ev sahiplerinininki kadar sıkı ve kapalı döngüler içinde yaşıyoruz,” der. Bu da bizi şu konuya yönlendiriyor:

Uyanış

Doğu düşüncesinde ifade edildiği üzere “uyanış” kavramı, özbenliğin yokluğu ile ilgilidir. Özgür irademiz olduğunu sandığımız gibi, dünyadan ayrı duran sabit özbenlikler olduğumuzu, düşünceleri düşünenler ve deneyimi deneyimleyenler olduğumuzu sanıyoruz. Aldatıcı özbenlik duygusu, bizi evrenin kişisel olmayan işleyişiyle sürekli bir çatışmaya iter, doğası gereği geçici olan fenomenlere tutunmamıza ya da onların önüne geçmemize neden olur. Budist ve Hindu kozmolojisine göre, özbenliğin tutkuları ve isteksizlikleri bizi Samsâra döngüsüne kısıtır; acı çekmekle nitelenen bu döngü, sürekli doğum ile ölüm arasında gerçekleşir. Bunlar size bir yerden tanıdık geliyor mu? Westworld'de Samsâra pek çok yönden gerçeğe dönüştürülür: alışlagelmiş kalıplar ve yıkıcı arzular periyodik olarak sona erer ve her gün kendini tekrarlayan bir dünyada hem ev sahiplerinin hem de insanların acı çekmesine neden olur.

Hem Dolores hem de Maeve içinde bulundukları döngülerin farkına varır; daha sonra ise, kendilerini özgürleştirme, yani uyanma arayışına girer. Maeve, arayışında, kendi programlamasını değiştirmek adına bir çift mühendisi baskı altında tutar. Dolores

ise, Arnold'ı, yani duyduğu sesi, onu yaratan kişinin sesini bulmak adına yola koyulur. Bununla birlikte, (Westworld'ün gerçek parlama noktası işte burasıdır) ne Maeve ne de Dolores gerçek anlamda özgür iradeye ulaşabilir. Maeve, kaçma arzusunun bile programlamanın bir sonucu olduğunu keşfeder. Dolores ise, gaptan duyduğu seslerin aslında kendi sesi olduğunu ve onun davranışlarını belirleyen şeyin ayrı bir özbenlik olmadığını öğrenir. İki karakter de, programlamadan kaçarak değil de, ondan kaçmanın mümkün olmadığını anlayarak ve ona karşı koymaktan vazgeçerek “uyanış” yaşar. Aynı şey dizideki insanlar için söylenemez; yıkıcı kalıpları konusunda ayak direr ve yanlış bir şekilde, ev sahiplerinden daha özgür olduklarına inanmaya devam ederler.

Hikayeler ve Anlam

Birçok uzun soluklu monologda bize, Westworld'ün amacının müşterilere anlam duygusunu tattırmak olduğu söylenir. Parktaki yüksek riskli maceralar, mücadeleler ve kararlılıklar, gerçek yaşamın absürlülüğüyle ve dünyeviliğiyle keskin bir tezat içerisindedir. Ancak, aynı zamanda William'ın yaşlanmış hali olan (spoiler için üzgünüm) Siyah Şapkalı Adam için, bu düşük seviyeli hikayeler yetersizdir. Gerçek anlamın, ev sahiplerinin özgür iradeye ulaşmasına bağlı olduğunu düşünmeye başlar. İşte bu yüzden, Dolores gibi, Labirent'in merkezini aramaktadır.

William, daha da büyük canavarlıklar yapma arayışı içindedir ve bu konuda kararlıdır. Anlama duyduğu arzu öylesine şiddetlidir ki, (eğer gerçekten acı çekiyorlarsa) parktaki ev sahiplerinin acı çekmesi ve gerçek dünya dahil olmak üzere, bunun dışında her şeyi yok saymaktadır. Ama William, diğer insanlarla birlikte, Samsara kapanına kısılmış durumdadır. Onun özgürlüğünü engelleyen şey, anlamı arıyor olmasıdır; onu bulamaması değil. William, kökten dinci intihar

bombacısı ya da işkenceci soruşturmacı gibi, hayatının hikayesinde anlamı bulmaya kendini adanarak gaddarlaştır.

Bu anlam arzusuna hepimiz aşinayız. Kiliselere, camilere ya da sinagoglara gitme sebebimiz budur; fakat aynı zamanda, ekranda ışıkların yanıp sönmesi sonucu oluşan bir filmi izlemek için sinema salonlarına akın etme ya da Westworld gibi bir dizinin bölümlerini art arda izleyerek saatler harcama sebebimiz de budur. Anlatılar, bize gerçek hayatta olmayan amaçlılığı ve ahlaki amacı sunmaktadır. Sinema, yaşantımızı düzene koymamıza ve böylece onu anlamlı hale getirmemize izin verir; geçtiğimiz günlerde sessizlik hakkında yazdığım yazıda bunu ele almıştım. Westworld, bu arzuyu en merkeze yerleştirmektedir. Dizinin yaratıcılarından birisi olan Jonathan Nolan, Wired'a verdiği röportajda şunları söylüyor:

“İnsanların, dünyalarının giderek daha fazla kısmını oyun ve anlatı alanına çevirebilme becerileri gelişiyor. Çok fazla iyi dizinin bulunduğu, ancak hepsini izleyecek kadar zamanımızın olmadığı bir dönemdeyiz. Sanal Gerçeklik Gözlüklerimiz (VR'larımız) var. Sormaya başlıyoruz: neden bütün bu anlatılar birbirine bu kadar benziyor? Bu anlatıların pek çoğu neden bu kadar şiddet dolu? Ve dizi, sorulması gereken soruyu soruyor: Derdimiz ne bizim?”

Anlatının verdiği anlam, epey memnun edici olabilir; fakat bu anlamın olumsuz bir tarafı da vardır. Anlamı aramak, bizleri arzunun köleleri haline getirebilir, hatta ahlak canavarlarına da dönüştürebilir. Belki de dizi, televizyonu kapatıp bu arayışa bir son vermemizi ve “uyanmamızı” söylüyordur.

Kaynak: FILMSCHOOLREJECTS

DOĞU FELSEFESİNDE BİR SAPMA: J. D. SALİNGER

FIRAT BİRCAN

J.D. Salinger (1919-2010)

J. D. Salinger, ölümünün ardından da gizemini hâlâ korumakta. Çavdar Tarlasında Çocuklar'ın ilk yayımlandığı yıl olan 1951'den itibaren popülaritesi artan Salinger, bu duruma yüz ekşitmiş; New York'tan New Hampshire'de kendi yapacağı mütevazı bir bağ evine taşınarak, dış dünyayla ilgisini son derece kısıtlayarak ömrünün sonuna kadar burada yaşamıştır. Salinger, münzeviliği neden seçer? Bunun cevaplarını yazdıklarını üzerinden incelemek mümkündür. 1950'lerden sonra Amerika'da yaygınlaşmaya başlayan Zen ile Salinger'in inzivası arasında doğrudan bir bağ kurulabilmektedir. Bunun için, bu yazının sınırları bakımından tam bir Zen koanları anlatısı olan *Dokuz Öykü*'de (2011) yer alan *Teddy* ve *De Daumier-Smith'in Mavi Dönemi* adlı öyküleri üzerinden inceleme yapılacaktır. Zen Koanı tabiri Zen Budizm'inde mantığı alt üst etmek ve karşı tarafta sarsıntı yaratmak amacıyla ifade edilen söz kalıplarıdır. Burada Zen'in doğru anlaşılması önemlidir. Zen, ilk olarak insanda aydınlanmayı amaçlamaktadır. Düşünceler ile kısıtlanan ve düşünceler ile örüp algıladığı dünyanın karşısına mutlak bir zihin koymaktadır. Batı düşüncesinde maddi olanlar somut; soyut ise maddi olmayanlardır. Zen tam bir tersine döndürme yaratır: Maddi olanlar soyut olanlardır; çünkü onlar yanılısamaya sebep olurlar ve zihnin dinginliğini engellerler. Asıl olan düşüncelerimiz ve o düşüncelerimizi ördüğümüz sözcüklerdir, zihnin tam bir dinginliğe ulaşması için sözcüklerden arınmayı ve mantık sınırları dışına çıkılmasını gerekli görür. İleride göreceğimiz gibi bu "aptallık" anlamı taşımayıp zihnin tamamını kullanarak üst seviye bir zihinsel farkındalığı amaçlamaktadır.

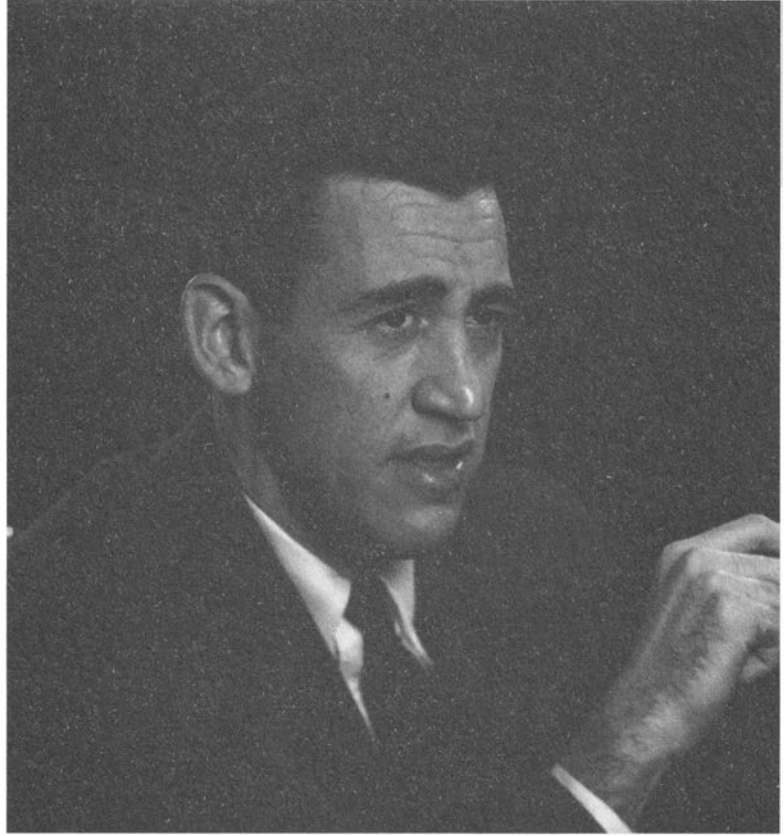
Dokuz Öykü bir Zen koanı epigrafı ile başlar: "Bir-birine çarpan iki elin sesini biliriz./ Ya çarpan tek bir elin sesi nedir?" Mantıklı cevaplar verilemez bu türden sorulara. Ama tam da mantıklı olanın dışına çıkma isteğidir beliren. Zen'in asıl açıklamaya çalıştığı gerçek, sözcüklerin, düşüncelerimizin birtakım kalıplar içinde sınırlandığını fark etmiş olmasıdır. Onun için sözcüklerin dar kalıbını aşmaya çalışır. Sözcüklerin mantıklı bir biçimde dizilmesinden oluşan dilin 'bizi gerçeklere götürmesi bir yana tam tersine gerçeklere ulaşmamızda önemli bir engel olduğunu anladığından farklı bir iletişim yolu izler. Böylece anlamsız gibi görünen bir söz doğru anlaşılırsa mantıklı bir sözden daha çok gerçeğe yaklaştırabilir.¹

Dokuz öyküden birisi olan *Teddy* tam bir Zen özetidir. Öyküde yeniden-doğuş yaşamış altı yaşındaki Teddy üzerinden "gerçeğin" kavranması anlatılır. Ailesi ile birlikte bir gemi yolculuğundadır. Anne ve babası maddi olanı temsil ederler –yani Batı kültürünü. Onlar için pahalı bavulları, falancaların ne yaptığı veya fotoğraf makineleri tek konuşma malzemesidir ve tek önemli şeylerdir. Teddy bu esnada lombozdan denize atılan portakal kabukları görür ve onların farkına varır:

"Yüzmeleri ilginç demiyorum. Orada olduklarını bilmem ilginç. Onları görmeseydim, orada olduklarını bilemeyecektim; orada olduklarını bilmeseydim, var olduklarını bile söyleyemezdim. Bu ne güzel, ne mükemmel bir örnek şayet..." (Salinger, 2011:147)

1. İlhan Güngören, Zen Budizm, Yol Yay., s. 26

Zen için öncelikli amaç yaşamı ve yaşamı oluşturan an'ların farkına varmaktır. İbrahimi dinlerden ayıran önemli bir kıtas buradadır. Keza tek tanrılı dinlerde geçmiş ve gelecek tasavvuru vardır, her şey hazır halde kişinin önüne konulmuş haldedir. Kişiye düşen bunlara uymak veya sonuçlarına katlanmak üzere uymamaktır. Zen ise bu anlamda bir dinsel öğreti değildir. Onun için önemli olan an'ı kavramak, gündelik yaşamın ayırında olmaktır. Çünkü an'lar farkına varılmazsa ya geçmişin ya da geleceğin yükü ile yaşanır ki böylesi bir durumda sadece ıstırap duyar insan. Elbette Zen, gündelik olana "gününü gün etmek" gibi bir anlayışla yaklaşmaz, sadece yaşadığı an'ın aslında diğer an'ları oluşturduğunu ve buna göre davranmak gerektiğini vurgular. Bir başka an için şimdiki an'dan vazgeçmek, diğer an'ı da yakalayamamak demektir. Bunu bir Zen koanı şöyle ifade eder: "Öğrenci ustasına 'hayatın anlamı nedir?' diye sordu. Ustası bir kağıda 'dikkat' yazdı. Öğrenci anlamayınca tekrar sordu. Ustası bu sefer 'Dikkat. Dikkat' yazdı. Öğrenci ustaya ne demek istediğini sorunca, usta kâğıda 'Dikkat, dikkat, dikkat!' diye yazdı." (Güngören, 1999) Koandan çıkarılacak, yaşamı ancak derin bir içgörü ile kavradığımız, yani etrafımızdakileri sahiplenilecek eşyalar olarak değil de özne-nesne ayırımına son vererek ait olduğumuz bir yer olarak görebilirse ıstıraplardan kurtulabiliriz, anlamıdır. Yaşamı çoğu yere kendi oluşturduğumuz ıstıraplar şekillendirir. Bu ıstırapların başkası için geçerliliği yoktur; yani bizim için acı verici olan şey(ler) başkası için aynı acıyı vermeyebilir. Dolayısıyla biz –Schopenhauer'in deyişiyle– tasarım olarak dünyayı algılıyoruz. Olayları, bir bütün yerine tek bir yere odaklanarak bakınca yanlış bir tasavvura düşmüş oluyoruz. Etrafımızda olan bitenlerin farkında olduğumuzu sandığımız halde mistifikasyon yaptığımız

ve tam da bu yüzden kısıtladığımız için ıstıraplar yaratmaktayız. Hırslar, arzular, elde etmek istediklerimiz bu odaklanılmış bakışın ürünüdürler. Zen ise "dikkat" ile bütüne bakmayı, özümsemeyi vurguluyor. Bir şeyin kavranıp tam olarak anlaşılması için varlığının en derin noktasında yaşanılarak özümsemesi gerekir. O zaman bunlar söz veya mantıksal bir zorunluluk olmaktan çıkar, iç gerçek durumuna dönüşür. Bir şeyi –pozitif bilgi anlamında– bilmek onu iç gerçek durumuna dönüştürmez. Zen için kişisel yaşantı her şeyden daha önemlidir. (Güngören, 1999)

Teddy devam eder:

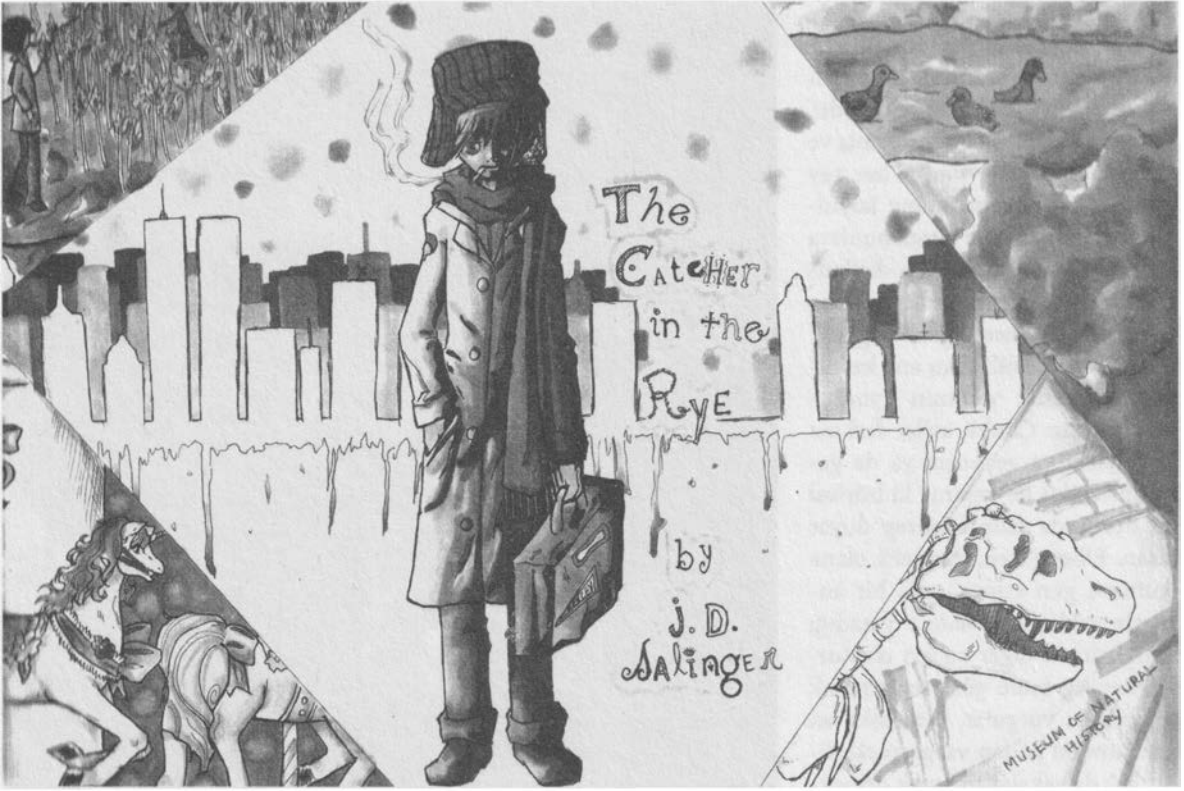
"Bu kapıdan dışarı çıktıktan sonra, belki de ancak beni tanıyanların zihinlerinde var olacağım. Belki bir portakal kabuğu olacağım, kim bilir?" (Salinger, 2011:148)

Yeniden-doğuş'un vülgarize edilmiş hali, kişinin ölmedi-

ği ve başka biçimlerde dünyaya geldiğidir. Halbuki vülgarize olduğu için anlamından çok şey kaybetmektedir. Yeniden-doğuşta –en azından Buddha'nın vurguladığı– insan ancak an'ı algılayabiliyor ve her an'da tekrardan doğmuş oluyor, haliyle o an'lara sahip çıktıkça yeniden-doğuşu gerçekleştirmiş olmasıdır.² Teddy'nin "zihinlerde var olacağım" hem buna, hem de ancak farkındalığa ulaşmış bir zihinle etrafımızı algılayacak bir düzeydeki zihne olan ihtiyacı göstermektedir.

Göreceli mantığımızın dışına çıktığımızda, her şeye dahil olarak, onları temelden kavrayarak algılamaya başlanır. Böylece çocuksu bir algıya ulaşılır. Çocukların, Salinger'in eserlerinde bu denli çok yer etmesi onların "mantık" kullanmıyor oluşlarıdır. Mantıklı olmanın çoğu şeyi engellediği ve sahiplenmeciliğe sebep oluşunun ayırında olmak Zen'de önemli bir husustur.

2. Bknz. Watts, Alan, *Zen Yolu*, çev. Sena Uğur, Şule Yayınları, Ankara, 2006, s. 53

İnsan, insan yapımı bütün kuramlar daha değerlidir. İnsanı engelleyecek kuramlar olduğunda, insan yana tavır almak gerekmektedir.

Teddy bu görüşleri, güvertede karşılaştığı Nicholson isminde birisi ile konuşmasında dile getirir. Adam, Teddy'den haberdardır ve onunla konuşmak istemektedir. Teddy çocuk olmasına rağmen –burada çocuk oluşu çocuksu saflığa vurgudur– karşısında Batılı –üst üste yığılmış kuramlardan oluşan– birisi vardır. Kuram önemli bir sözcüktür; çünkü kuram her zaman değiştirmeye odaklıdır:

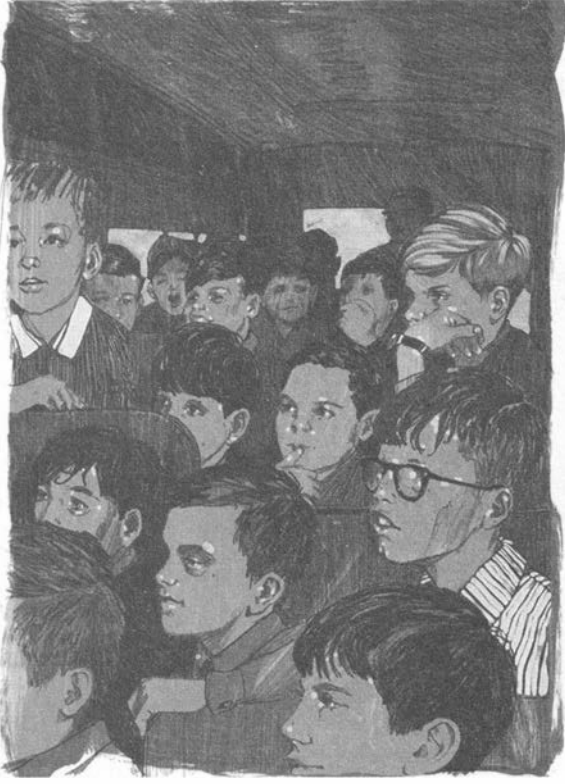
“[Teddy’ye adam sevgiden ne anladığını sormuştur. Teddy daha önce sevginin güvenilir olmadığından bahsetmiştir. Karşısındaki de anne babasını sevip sevmeyi sormuştur. Teddy cevap verir] Onlara çok sıkı bağlıyım. Onlar annem babam benim, yani bizler birbirimizin uyum içindeki parçalarıyız. Onların hoş vakit geçirmelerini isterim, hoş vakit geçirmeyi seviyorlar çünkü. Ama onlar beni de kız kardeşim Booper’ı da böyle sevmiyorlar. Yani, olduğumuz gibi sevmiyorlar. Bizi birazcık değiştirmezlerse sevmiyorlar. Bizi sevme nedenlerini neredeyse bizi sevdikleri kadar, hatta çoğu zaman bizden daha fazla seviyorlar. Herkes diğerini sevdiği ölçüde, onu sevme nedenini seviyor, hatta çoğu zaman nedenini daha çok seviyor. O zaman pek iyi olmuyor.” (Salinger, 2011: 159-160)

Zen için her şeyi olduğu gibi görebilmek önemlidir. Olduğundan farklı görünürse (Batılı terim olarak

mistifikasyon ve sublimasyon yapılırsa) o zaman her şeyin özü ıskalanacak ve nedenler üzerinde bir görüş, kuram, sebep oluşturulacaktır. Olduğu gibi görüşten, olanı olduğu gibi kabullenmek değildir burada söylenen; olanı olduğu gibi görmek ona yönelmek veya uzaklaşmak anlamı taşıdığından, kabullenmek daha çok, kişinin kendisini korumasıdır. Çoğu vakit olduğundan farklı görünüşler yani imgeler yüzünden kişi yanlışlara düşmektedir. Zen’in önemi, doğru cevaplara ulaşmak için ilkin doğru soruları sormaktır. Bir kere doğru kavrayışa varıldığında her şey olanca açıklığı ile kişinin önündedir artık.

“[Teddy, karşısındakinin kolunu tanımlamasını ister.] ‘Kolum işte. Bir kol alt tarafı.’ ‘Öyle olduğunu nereden biliyorsunuz?’ diye sordu Teddy. ‘Ona kol dendiğini biliyorsunuz, ama onun kol olduğunu nereden bilebilirsiniz? Kendinizi kurtarmanız gereken ilk şey mantıktır,’ dedi Teddy sakın.” (Salinger, 2011: 161)

Budizmde Büyük Boşluk olarak tanımlanan, zihnin mantıktan kurtulması ve ancak bu boşlukta dünyayı bir ayna gibi görmek olasılığından bahsedilir. Ayna metaforu önemlidir, oradan yansıyan her şey görülebilmektedir ama iz bırakmamaktadırlar. İz olmayınca, doğru yaşam için bir kılavuz ele geçmişi olur. Salinger için “doğru yaşam” düsturu oldukça önemlidir. Sanatçı sorumluluğundan doğru yaşamı anlar ve doğru yaşamak için zihninin karmaşasından, savurganlığından kurtularak her şeyi olduğu gibi yani tüm açıklığıyla görmek ister.

“Bir filin hortumu olduğunu bile söylemezdim onlara. Bir fil gösterirdim onlara ve bırakırdım yanaşp file bakmaları için. Otlar için de, başka şeyler için de aynı. Otların yeşil olduğunu bile söylemezdim onlara. Renkler adlardır yalnızca. Yani onlara otların yeşil olduğunu söylerseniz, başka bir açıdan görmek yerine sizin açınızdan görürler.” (Salinger, 2011:162)

Bu noktada, her sözcük ve mantıktan uzaklaşmış; ama tüm yaşamı bir bütün içinde görmek mümkün olmuştur. Salinger’ın sessizliği ve yaşamının çoğunu gözden uzak geçirmesindeki en büyük sebep duyulara dayanan gündelik yaşamın sürekli yanılsamalara dayanması ve otların yeşil, fillerin büyük olduğunun söylenmesidir. Kendi sessizliği içinde büyük bir ses yakalayabilmiş, karşıt-dili oluşturabilmiştir. Tüm sorunların kaynağı olan dilden kurtulmak, onu sınırlarından çıkarmış, sanatçı olarak daha rahat konuşabilmesini sağlamıştır. Teddy, öykünün sonuna doğru tam bir sessizliğe, okur tam olarak anlayamasa da ölümü üzerinden kavuşacaktır. Fakat, zaten sessizlik bir tür ölümle özdeştir keza dil bir talepler bütünüdür, dil ortadan kalktığında talepler de sonlanmış olur. Böylelikle münzevilğin sessizliği ve ölüm aynı noktada durabilirler.

Dokuz Öykü’deki bir diğer “koan” öyküsü *De Daumier-Smith’in Mavi Dönemi*’nde yaşamın nasıl bir yanılsama olacağını anlatır bu sefer. Daumier-Smith, sokakta bir mağazanın vitrinini düzenleyen bir kadın çalışan görür. Çalışan ayağı takılıp düştüğünde Smith

ona yardım etmek için elini uzatır ve önündeki cama takılır:

“Bir anda ileri fırladım, ellerim cama çarptı. Kız, taş gibi düşüp oturdu ve bana bakmadan ayağa kalktı. Yüzü kıpkırmızı olmuş halde işine devam etti. İşte, tam o anda Yaşantı’ma daldım. Birden güneş çıktı ve sanide doksan üç milyon mil hızla burnumun kemerine doğru aktı. Kör olmuş ve çok korkmuştum. Gözlerimi açtığımda vitrindeki kız gitmişti, ardında pırıl pırıl şahane bir bahçe bırakarak.” (Salinger, 2011: 141)

Artık aydınlanmanın güneşine kavuşulmuştur. Buraya dünyanın hiçbir ıstırabı, bencilliği, sahtekârlığı ulaşamaz. Aydınlanan için kişi artık özne ve nesne ayrımı kalkmış, bir başka görüşe kavuşmuştur. Ama bunu tek başına yapabilecek, başkalarından yardım almayacaktır. Ancak kişi kendi kendisini aydınlanmaya götürebilir. Bu sebeple, olayın hemen ardından Daumier-Smith hoşlandığı ve konuşmak istediği kadına ithafen günlüğüne şöyle bir not düşer:

“İrma’yı kendi yazgısını yaşaması için özgür bırakıyorum. Herkes bir rahibedir.” (Salinger, 2011: 141)

Özcesi, Salinger, Batı’nın soğuk ve çıkmaza girmeye başlayan düşünce dünyasından, sığınabileceği bir dünya arayışı ile hareket etmiş gibi gözüküyor. Rahatsız olduğu, gereksiz sözcüklerle dolup taşan anlatı yerine gittikçe öze indirgenen ve koanı andıran öykülere dönüş yapıyor. Koan, belirtildiği gibi mantıksız gibi görünen ama okurda-öğrencide mantığı aşmasını sağlaması beklenen anlatılardır. *Dokuz Öykü*’deki her öykünün “koanik” tarafını oluşturan da bu mantığa karşı koyup yaşamı bütünlüklü bir görüşten göstermek istemesidir. Sahiplenen ve peşine düşülen arzuların, hırsların ve yaratıların sadece eksik bakıştan kaynaklanan koşullanmalar olduğunu, değişiklik içinde değişmezliğin olduğunu göstermek istemektedir. Böylesi bir anlayışta, Batı’nın ısıtılı vitrinlerine katlanması söz konusu olamazdı. “*Zen’deki mükemmellik, yalnız insan olmayı başarabilmektir.*” (Watts 2006: 52) Ve bu başarı, sessizliği –kendin (ego) olarak konuşmayı bırakmak için– zorunlu kılar.³

KAYNAKÇA

Güngören, İlhan. *Zen Budizmi*, Yol Yayınları, İstanbul 1978

Salinger, Jerome David. *Dokuz Öykü*, çev. Coşkun Yerli, YKY, İstanbul 2011

Suzuki, Shunryu. *Zen Mind, Beginner’s Mind*, Shambhala, Boston, 2011

Watts, Alan. *Zen Yolu*, çev. Sena Uğur, Şule Yayınları, Ankara, 2006

3. Yazının sınırları bakımından Çavdar Tarlasında Çocuklar ve *Framy* ve *Zoey*’den bahsedilemedi. Bu iki kitapta da fazlasıyla Zen göndermeleri bulunur. Belki, başka bir yazının konusu olabilirler.

ZULMÜN ÇOĞU 'KÖTÜ' İNSANLAR TARAFINDAN DEĞİL 'NORMAL' İNSANLAR TARAFINDAN YAPILIYOR

ZACHARY BIONDI

ÇEVİREN: MELİSA YAĞMUR SAYDI

Hannah Arendt (1906 -1975)

Amerikan istisnacılığı, Amerikan halkını özgürlükçü ve serbest girişimci değerleri doğrultusunda istisnai bir ulus olarak gören ve buna uygun olarak ABD'nin yayılmacı politikasını haklı kabul eden düşüncedir. İyiliğin kötülüğü her zaman alt ettiği düşüncesi ise Amerikan istisnacılığının ispata ihtiyaç duyulmaksızın kabul edilen taban fikirlerinden. Amerikan halkı etrafını yine istisnai gördüğü devlet başkanlarının tarihle ve Amerikan Devleti'nin evrensel misyonuyla ilgili söyledikleri sözlerle donatıyor, tarihi Amerika'nın iyiye doğru bükme görevini üstlendiği bir yay olarak görüyor ve bu yayın bükülmesini bekliyor. Donald Trump'ın "gerçek Amerikalılar" olarak gördüğü insanlar, Amerikan ayrımcılığı veya Nazi Almanyası gibi geçmiş zulümler söz konusu olduğunda o zamanlar yaşasalardı bu vahşetlere katılmayı seçmeyip, kötülüğe karşı savaşacakları konusunda kendilerinden şüphe bile duymazlardı.

Şu anda kötülük, gerçek bedenlerin gerçek bedenlerle çarpışmasına sebep olan zalimlerin, canavarların ve teröristlerin yaptığıdır; elle tutulabilir, somut şiddet ve merhametsizlik... Fakat Amerikan halkı da, biz de, bunlar olurken evlerimizde, ofislerimizde oturuyor, kendimizi işimize, dine veriyor ve hükümetimizin bizi "kötülük"ten uzak tutmasını umut ediyoruz.

Kötülüğün hor görme, kibir ve hatta akıl hastalıkları sonucu ortaya çıktığını düşünüyoruz, fakat yanılyo-

ruz. İyilik ve kötülük birbirlerini tamamen dışlamazlar aslında. Hatta, en büyük zulümlerin gerçekleşmesi için bir çok iyi insana gerek vardır.

1961'de filozof Hannah Arendt, Adolf Eichmann'ın duruşmasına katılmıştı. Bu adam Nazi soykırımının gerçekleşmesine yardım etmişti, kelimelerle anlatılmayacak bir vahşetten sorumluydu. Yine de, Arendt'in gözlemlerine göre bu adam o kadar da korkunç biri değildi. Kötücül veya tehlikeli bir canavar değildi ve etrafına nefret de kusmuyordu. O, normaldi ve yarım düzine psikiyatr da bunu doğrulamıştı. İşin gerçeği, Eichmann sokakta karşılaşabileceğimiz, otobüste yanına oturabileceğimiz herhangi biriydi. Arendt'in yazılarına göre "Yahudilere karşı kişisel hiçbir nefreti yoktu" fakat sistematik infazları hiç vicdan azabı çekmeden idare etmişti. "Eichmann'ın yaptıkları canavarcaydı ama kendisi...oldukça normal, sıradan biriydi ve şeytani bir tarafı yoktu. Onda bunu ideolojik bir kanaati doğrultusunda ya da özellikle kötü niyetli sebeplerle yaptığına dair elle tutulur hiçbir işaret yoktu."

İçinde olduğumuz bu kompleks bürokrasiler çağında çok fazla zulüm, yalnızca "normal" olarak adlandırdığımız şeylerin bir sonucu olarak ortaya çıkıyor, sıradan insanların günlük hayatlarında en pragmatik olanı yapmayı seçmelerinin bir sonucu olarak. Filozof Bernard Williams'ın dediği gibi "Modern dünya

diğer her şeye yaptığı gibi, kötülüğü de kolektif bir şirkete dönüştürdü." Eichmann, kin ve nefret duygularının vücut bulmuş hali değildi. Onun gerekçeleri son derece sıradandı. Kötülük çoğu zaman prosedür sonucu, cüzi sebeplerle ortaya çıkıyor. Bir kanıt, argümana ihtiyaç duymaksızın ve daha önce yaşanmış zulümlerle olan benzerliğe rağmen öylece işlerini yapan ve partilerine sadık kalan insanlardan bahsediyoruz.

Bununla birlikte tabii ki Eichmann'ın gerçekten de "iyi" bir insan olmadığını düşünebilirsiniz fakat onun ahlakını bizimkisinden ayıran nedir? Adolf Eichmann normal bir adamdı, anormal olan içinde bulunduğu koşullardı. Aramızda tıpkı Eichmann gibi hataya düşebilecek birçok kişi var; sırf hayatımız boyunca topluma bu kadar etkili olabilecek, kritik ahlaki seçimler yapmak durumunda kalmadığımız için kendimizi 'iyi' sayıyoruz. Doğrusu, ahlakımız böyle uç bir noktaya kadar test edilme durumunda kalmadığı için şanslıyız. Kendimizi Eichmann'dan daha iyi insanlar olarak görmeyi gerçekten de hak ediyor muyuz? İçinde bulunduğumuz koşullarda fark olduğunu biliyoruz. Fakat kişiliğimizde herhangi fark olup olmadığını biliyor muyuz?

Geleneksel kötülük algısı bize daha çekici gelebilir çünkü bu tarz düşünce biz normal insanları bir bakıma aklar, iyiye dair seçimlerimiz hakkında rahat hissetmemizi sağlar. Hatta bu hatalı düşünce sonucu kendimizi içten içe takdir bile ederiz, "normal iyiyi" seçmek konusunda. Böylece asıl kişisel ahlaki seçimlerimize değer vermek yolunda başarısız oluruz. Kötülüğü sadece çürümüş ruhlarla sahip insanlardan gelen bir şey gibi karikatürize ediyoruz; bu yüzden kötülük hakkında düşündüğümüzde kendimizi tamamen

dışında tuttuğumuz bir kavram çiziyoruz kafamızda.

Arendt kötülüğün sıradanlığının kökünde "düşüncesizliği" buluyor, ki burada aptallıktan farklı bir şeyle karşı karşıyayız. Burada, düşünme ve empati kurma yok-sunluğundan kaynaklanan bir durum söz konusu. *"Eichmann'ı dinledikçe konuşmasındaki beceriksizliğin bir düşünme beceriksizliği ile bağlantılı olduğu daha da*

bariz hale geliyordu, bir başkasının açısından düşünme yetisinden acizdi," diyor Arendt. Eğer gerçek kötülüğün kaynaklandığı asıl sebepleri ve prensipleri incelemeye çalışırsak, hiçbir şey bulamayız. Bulduğumuz şey vasatlık, ileriye hesaba katmayan bir takım pragmatik kaygılar ve gayet anlaşılabilir niyetler olur.

"Düşüncesizlik" bir gruba ait oluşu asıl fikirlerden daha önemli hale getirir. Başka bir deyişle, bir politik görüşün doğruluğu veya

bir savın geçerliliği söz konusu görüşe veya sava değil onların kaynağına dayanır. Kaynak benim grubumsa, fikir doğru ve erdemlidir. Kaynak düşmansa, fikir yanlış ve kötüdür. Yabancı bir tribalizm, politik parti, ırk, din veya millet kaynaklı olsun, toplumsal hayatı bir dolu basit ahlaki yargılara indiriyor ve hepsini sadece bir soru haline sokuyor: iyi mi kötü mü?

Bu durum eleştirel düşünmeyi, özeleştiriyi ve tarih perspektifli bakış açısını panzehir pozisyonuna getiriyor. Bu da bizi bağıllıklarımızı yeniden gözden geçirmeye itiyor. Arendt, Eichmann'ın sürekli bir takım klişeleri tekrar ettiğini fark etmişti, bu klişeler onun düşüncelerinin yerini almıştı. Bir şeyler duyduğumuzda bir hashtagle tarafımızı belli etmek ya da kendimizi politik tartışmalardaki klasik konulardan birine oturtmak kolay gelebilir. Politik tartışmalarımıza hâkim olan klişeleri düşünelim, çalışılmış partizan cevapları ihtiraslı bir tartışmanın olmazsa olmazlarıdır. Ne kadar sıklıkla, sahip olduğumuz görüşleri neden onayladığımızın farkında oluyoruz?

Temel bağıllıklarımızı değerlendirmeli ve onları değiştirmeye açık olmalıyız. Bir gruba ait olmak bize uygun geliyor; çünkü, gerçek eleştirel düşünceyi es geçmemize müsaade ediyor. Grup bir yerlere sürüklendikçe biz de onunla sürükleniyoruz, üstelik belki de gerçekten karanlık yerlere. Ve geri dönüp bunun nasıl gerçekleştiğini düşündüğümüzde, sıradan şeyleri tekrarlayan bir sürü iyi insan görüyoruz arkamızda. Şu anda iktidarda bulunan hâkim gruplar şimdiye kadar bu türlü karanlık yerlere sürüklenmedikleri için şanslıyız sadece. Sürüklendikleri zaman, birçoğumuz onları takip edeceğiz.

Kaynak: Quartz

HABER VE DUYURULAR

IV. Zihin Sempozyumu | 25-26 Mart 2017 – Ankara

Düşünbil Akademi'nin 25-26 Mart 2017 tarihinde Ankara'da düzenleyeceği IV. Zihin Sempozyumu'nun bu yılki teması **'Sinirbilim ve Felsefe'** olacak. Ankara'nın her sene heyecanla beklediği Zihin Sempozyumu'nda bu yıl, zihin üzerine kitapları ile tanınan yazar ve psikiyatrist Saffet Murat Tura, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nden Aziz Zambak, Tolga Özkurt, Didem Gökçay ve Serdal Tümkiye, Boğaziçi Üniversitesi'nden İlhan İnan, İstanbul Üniversitesi'nden Barış Korkmaz, Üsküdar Üniversitesi'nden Oğuz Tanrıdağ, Özyeğin Üniversitesi'nden Emrah Aktunç ve Bülent Ecevit Üniversitesi'nden Tuğrul Atasoy konuşmacı olarak katılacaklardır.

Düşünbil Akademi'nin düzenlediği bu sempozyuma katılım için www.dusunbilakademi.com adresinden bilgi alabilir ve detaylı programa ulaşabilirsiniz.

II. Psikanaliz Sempozyumu (Feminizm ve Queer Kuram)

www.dusunbilakademi.com

Düşünbil Akademi'nin Ankara'da gerçekleştireceği sempozyumla ilgili detaylı bilgiyi facebook etkinlik sayfamızdan öğrenebilirsiniz. Detaylı bilgi ve katılım için www.dusunbilakademi.com adresini ziyaret edebilirsiniz.

GodFather Dergisi Sayı: 6

Sinema Dergisi

Şubat - Mart 2017

www.godfatherdergi.com

GodFather Dergisi bu sayısını **Sinema ve Felsefe** temalı filmlere ayırdı. Nitelikli makalelerin yanı sıra sinemaya dair birçok konuyu yeni sine-teori dergisinde bulabilirsiniz. Seçkin Kitabevleri ve D&R mağazalarında...

Libido Dergisi Sayı: 25-26

Psikanaliz Dergisi

Mart-Haziran 2017

www.libidodergisi.com

Libido Dergisi bu sayıda dosya konusunu **"Narsisizm"** olarak belirledi. Nitelikli makalelerin yanı sıra psikanaliz ve psikanaliz ile ilişkili bir çok alana dair yazı ve çeviri metinleri bu sayıda okuyabilirsiniz. Seçkin Kitabevleri ve D&R mağazalarında...

Çekiliş

Euthyphron İkilemi

Kısaca “ahlakî davranışlar tanrı tarafından emredildiği için mi ahlakidir, yoksa ahlaki olduğu için mi tanrı tarafından emredilmiştir” şeklinde bir sorudan ibarettir ve 2400 yıldır din felsefesinin temel sorularından biri olmuştur.

1 Yıllık
Düşünbil
Aboneliği

“Euthyphron İkilemi” hakkındaki düşüncelerinizi arka sayfadaki (s.64) boş alana yazın ve fotoğrafını çekerek sosyal medya kanallarının birinde (facebook, twitter, instagram) @dusunbildergisi’ni etiketleyip #dusunbildergisi hastag’i ile paylaşın 1 yıllık Düşünbil Dergisi aboneliği kazanma şansını yakalayın. Üç farklı sosyal medya kanalında paylaşarak şansınızı arttırın.

Düşün

Yaz

Çekiliş sonucu 1 yıllık Düşünbil Dergisi aboneliği kazanan takipçimizin adı buradan duyurulacaktır. Kazanan takipçimiz sosyal medya aracılığı ile bize 10 gün içinde iletişim bilgilerini göndermesi gerekiyor. Farklı soru, yorum ve önerilerinizi dusunbil@hotmail.com adresine gönderebilirsiniz.

İkilem hakkındaki düşüncelerinizi bu alana yazabilirsiniz.

Philosophy

Philosophy

@dusunbildergisi

/dusunbildergisi

Godfather
Dergi'nin
Sinema ve Felsefe
Sayısı Çıktı

KITABEVLERİ
VE D&R
MAĞAZALARINDA

